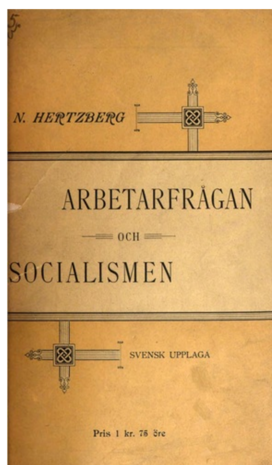

ARBETARFRÅGAN

OCH

SOCIALISMEN

AF

N. HERTZBERG

F. D. STATSRÅD ------------- SVENSK UPPLAGA ------------- STOCKHOLM P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

STOCKHOLM, 1891. KONGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER.

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta är en översättning av ett norskt original med titeln *Arbejderspørgsmaalet og Socialismen*. Boken, som tillhör Harvard Library, har scannats av Google Books. Den anpassades och OCR-tolkades för Projekt Runeberg i mars 2014 av Bert H.

FÖRORD.

Föreliggande skrift är ett försök att gifva en kort och populär, orienterande framställning af den i våra dagar så brännande arbetarfrågan. Då »socialismen» står i närmaste förbindelse med denna fråga, ja säger sig vara dess enda verkliga lösning, har författaren ansett sig böra lämna en sammanträngd framställning äfven af socialismen, de$s historiska utveckling, olika arter, mål och medel.

Då socialismen ofta åberopar sig på kristendomen såsom sitt stöd, har här ett försök gjorts att underkasta äfven detta påstående en närmare pröfning.

Förbudslagar mot socialismen, sådana som den tyska socialistlagen af 1878, hafva icke visat sig vara något ändamålsenligt eller effektivt medel till dess bekämpande. Nämnda tyska lag har därför upphäfts år 1890.

Det verksammaste medlet skall otvifvelaktigt vara ett öppet uppträdande däremot, hvilket vänder sig till arbetarens eget sunda förstånd och till hans moraliska och religiösa (d. v. s. kristliga) medvetande. Jag hyser den förhoppning, att de folklager, som äro mest utsatta för den socialistiska agitationen, skola, om de fa en pålitlig upplysning om hvad socialismen åsyftar och hvilka utvägar den anvisar, kunna bringas till att inse, huru föga socialismen skall kunna hålla hvad den lofvar.

Det är emellertid af föga gagn att inprägla hos folk socialismens utopier och samhällsfarlighet, om icke tillikabåde enskildt, af de mera lyckligt lottade — hvar och en i sin krets — och offentligt, genom lagstiftningen och institutionerna, bemödanden göras att, så vidt möjligt, aflägsna eller mildra den nödställdhet och de lidanden, som i synnerhet de, hvilka äro hänvisade till att lefva af sitt dagliga kroppsarbete, äro underkastade.I.

Inledning.

Olikheten i egendomsfördelningen och sträfvandena att motarbeta den är vår tids mest brännande fråga.

Det gifves i vår tid knappt något ämne, hvilket i så hög grad lagt beslag på uppmärksamheten och sätter hela samhället i rörelse, som den skillnad i de mänskliga lefnadsvillkoren, hvilken har sin orsak i den olika egendomsfördelningen.

Icke mindre omfattande och stark är nästan i alla land den strid och den jäsning, som framkallats af de skiljaktiga sträfvandena att undanrödja eller mildra de mänskliga lidanden, hvilka hafva sin orsak i denna olikhet. Denna våra dagars mest brännande fråga sysselsätter icke mindre vetenskapen än den praktiska människokärleken. Den berör nationernas ekonomiska välfärd icke mindre än enskilda samhällsklassers ända ned till hvarje hems och hvarje individs. Den omfattar alla näringsgrenar, industri, handel, skeppsfart, jordbruk och har därigenom intagit en framstående plats i alla lands lagstiftningar. Ehuru närmast af ekonomisk natur har frågan äfven blifvit af social. Den har mer än någonsin söndrat samhällsklasserna i två läger (de så kallade egendomsinnehafvarnes och de så kallade arbetarnes), hvilkas intressen befinna sig i ständig inbördes, skenbar eller verklig, strid. Från att vara ekonomisk och social har frågan därför äfven blifvit af brännande politisk natur och får en alltmera stegrad betydelse i brytningarna mellan folkförsamlingarnas partier. Ingen regering kan längre underlåta att taga hän-

Hertzberg, Arbetarfrågan och socialismen. Isyn till denna rörelse. Tyskland har sedan ilera år gått i spetsen för utarbetande och framläggande af lagar om arbetarnes sjukdoms-, olycksfalls- och ålderdomsförsäkring. Den nu regerande tyske kejsaren Vilhelm II har genom sammankallandet af den stora europeiska arbetarkongressen i Berlin 1890 tagit initiativet till att gifva en internationell karakter åt arbetet för sådana syften.

Det, som väckt hela denna stora rörelse, är det förhållande, som efter hand utvecklat sig mellan arbetsgifvare och arbetare, mellan »kapital» och »arbete», ett förhållande, hvarunder »arbetet» tyckes vara prisgifvet åt »kapitalet», och arbetarne, denna i alla land talrikaste samhällsklass, synas hotade af en orättfärdig och hänsynslös utsugning och deras ekonomiska tillvaro hvarje ögonblick satt på spel.

Arbetarnes ställning förr och nu. »Kapitalets» århundrade. Arbetets delning. Stor-industrien. »Framsteg och fattigdom».

Rätt till arbete.

Det kan visst icke förnekas, att arbetarne i våra dagar i många hänseenden hafva det bättre än förr. De äta, bo, kläda sig bättre än förr. Deras lifsmedel äro mera omväxlande, kläderna äro billigare, arbetsdagen är kortare. Denna var i äldre tider i England uppe i 16, ja 18 timmar; den är nu i allmänhet blott 10 timmar, och för närvarande är en stor, internationell rörelse i gång för en 8 timmars normalarbetsdag. Eugène d'Eichtel upplyser i en artikel i »Revue des deux mondes» för sept.— okt. 1888, att en engelsk arbetares ekonomiska ställning under de senaste femtio åren förbättrats mellan 50 och 100 proc. och en fransk arbetares mellan 40 och 75 proc., oaktadt arbetstiden förkortats.

I Amerika kan en arbetare nu för förtjänsten af 10 timmars arbete köpa fyra gånger så mycket som för 50 år sedan. I sparbankerna i Frankrike voro innestående år 1835 62 millioner francs, år 1884 2 milliarder — allt hufvudsakligen bestående af de mindre bemedlade klassernas penningar. Alltsedan den franska revolutionenstid

har den stora mängden af franska jordarbetare blifvit jordägare, och målet för en fransk minuthandlares, handtverkares och arbetares sträfvan i städerna är att samla sig ett, om än så litet, kapital för sina gamla dagar.

I Norge har arbetarnes ställning i senare tider högeligen förbättrats. Före 1822 fanns där ingen sparbank. År 1822 inrättades den första, på trettiotalet steg sparbankernas antal till omkring 20, på fyrtiotalet till omkring 66, på femtiotalet till något öfver 100 och var år 1889 345. Hela antalet insättare (eller rättare sparbanks-böcker) var under detta år tillhopa 452,736 eller omkring 1/4 af hela invånarantalet. Insättarnes sammanlagda till-godohafvande var mer än 186 millioner kronor. Som bekant sätta de, som kunna kallas »kapitalister», i regeln icke in sina pengar i sparbankerna. De kapital dessa förvalta äro därför väsentligen »småfolkets» penningar. Icke mindre än 83 proc. af samtliga insättare hafva innestående under 500 kr. hvar.1

Hvad arbetslönen angår, så har den under de senaste årtiondena äfven hos oss stigit högst betydligt, om än pengarnas köpkraft, hvad beträffar flera förnödenheter, blifvit i vissa afseenden mindre.

Och dessutom: det kan icke betviflas, att menige mans lidanden ofta varit i äldre tider större än nu. Han har nu mera tillgång till läkarehjälp, läkemedel och vård; den offentliga hygienen omfattar äfven honom; krig och pest anställa icke mera så långvariga, ihållande och öde-

1 Till dessa upplysningar om sparbanksförhållandena i Norge tillåta vi oss att, hvad beträffar Sverige, lägga följande. Sveriges första sparbank upprättades i Göteborg år 1820, den andra i Stockholm följande år. År 1850 utgjorde sparbankernas antal 77 men äro nu, alla sammanräknade, 941, hvaraf 576 i städerna och 365 på landsbygden. År 1880 funnos 770,000 delägare med en behållning af ej fullt 150 mill. kronor; nu finnes en million delägare med en behållning af öfver 260 mill. Häraf synes, att det finns en delägare på hvar femte person, män, kvinnor och barn, och att medelvärdet af hvar sparbanksbok utgör omkring 250 kr. Härinom råda naturligtvis stora skiljaktigheter, 29 proc. af delegarne hafva en behållning under 10 kr., 23 proc. en behållning under 50 till 10, ungefär 11 proc. en behållning mellan 100 och 50 kr., men anmärkningsvärdt är, att ett så pass stort antal som 24 proc. representerar den större behållningen mellan 500 och 100 kr.

Öfvers. anm.läggande härjningar som förr i tiden, icke heller hungersnöd, emedan den med vår tids mera utvecklade sam-färdsmedel kan lättare och hastigare afhjälpas.

På samma gång hafva de kroppsarbetande klasserna så godt som i alla land efter hand fått allt större andel i medborgerliga rättigheter och åtnjuta i högre grad än i äldre tider lagarnas skydd mot personligt våld från egennyttiga och grymma herrars sida. Man erinre sig forna tiders lifegenskap!

Så förhåller det sig. Det är därför en i flera af-seenden ljusare bild nutiden har att förete af arbetarnes ställning än forntiden. Och dock framträda i denna ställning just i vår tid så många mörka punkter, som förr voro okända, att skuggsidorna i alla fall äro mörkare än någonsin förr.

Saken är den, att de ekonomiska och arbetsförhållandena i alla kulturland från slutet af förra århundradet hafva undergått en genomgripande förändring. Vi lefva nu i kapitalets1 århundrade! I äldre tider var det industriella arbetet eller handtverksarbetet ett privilegium eller en egendomsrätt för skråna. Under medeltiden och långt in i den nyare tiden voro skråna föreningar ej blott för gemensamt arbete utan äfven till försvar för gemensamma rättigheter och intressen. Gesäller och lärlingar bodde hos mästaren och stodo under hans tillsyn såsom husbonde och husfader. Skråna drogo försorg om sina fattiga. Arbetet i äldre tider försiggick i hemmet; intet kapital behöfdes för att anskaffa de enkla redskapen. Mästare och arbetare utbildades och lefde på samma sätt.

Medan i städerna skråna försäkrade handtverkarne om arbete, afsättning och lifsuppehälle, så hade jordarbetaren, så framt han icke själf ägde jord eller såsom lön hade en jordlott att bruka, sitt uppehälle sig tillför-säkradt af jorddrotten, som icke kunde utan vidare af-skeda honom.

* Med >kapilal> förstås den del af en persons förmögenbe: eller egendom, som användes i produktivt ändamål och af hvilken man väntar inkomst.I vår tid är det »kapitalet», som lagt under sig det mänskliga arbetet och gjort det till sin tjänare. Kapitalet har gjort den mänskliga arbetskraften till en handelsvara, hvars pris beror på efterfrågan och som, när tillgången på arbetskraft är större än efterfrågan, ofta icke kan finna någon köpare. När

arbetsbrist, något som arbetaren hvarken kan förutse eller förebygga, inträder, finnes det ingen, som är pliktig att skaffa honom det nödvändiga — hos oss skulle det väl vara den allmänna fattigvården. Den form, i hvilken arbetet i våra dagar uppträder, är det aftönade dagsarbetet.

Öfverallt, dit kapitalet i vår tid sträckt sin hand, har det medfört en i detalj gående arbetets fördelning, som förr var obekant. I det att den enskilde hänvisas endast till ett visst slags arbete eller till en enskild del af ett arbete, når han visserligen stor färdighet häri och arbetsresultatet vinner både i kvantitet och kvalitet; men arbetaren själf, som är van att utföra blott detta enda arbete, förlorar mera, än han vinner. Får han icke taga ihop med sin vanliga sysselsättning, är han rådlös och hjälplös och sjunker ned till att själf blifva en maskin eller en del af den maskin, vid hvilken han arbetar.

Stor-industrien har till väsentlig del öfvertagit produktionen och undantränger mer och mer hem-industrien eller den lilla industrien, som icke kan hålla ut i konkurrensen med den billigare massproduktionen. Följden häraf har blifvit, att det nu nästan icke finnes någon, som producerar hvad han själf behöfver.

Nutidens arbetare, både män och kvinnor, däribland ofta äfven hustrurna, måste hvarje dag lämna sina hem och sina barn. Hvilken sorglig inverkan detta måste hafva på lifvet i hemmet behöfva vi icke nämna. Hoptals samla sig arbetarne i de stora fabrikerna och verkstäderna. För hvarje ny maskin, som uppfinnes, och för hvarje förbättring af en äldre, hvarigenom människokraft sparas eller göres öfverflödig, beröfvas många sin förtjänst och blottställas för nöden.

Härtill kommer, att den, som i vår tid måste lefva af sitt dagliga kroppsarbete, aldrig kan veta, hur länge han får behålla det. När, såsom ofta händer, efterfrågan efter en vara blifvit starkare än tillgången, kastar sigspekulationen på denna produktion. Däraf uppstår en sådan konkurrens, att produktionen kommer att öfverstiga behofvet. Häraf öfverproduktion med sina bekanta följder: prisfall, nedsättning af arbetslönen eller afskedande af arbetare, hvilka därigenom plötsligt komma på bar backe.

Man skulle tro, att fattigdomen och nöden förminskades, i samma mån som rikedomen växte. Men det förhåller sig icke så. Det visar sig tvärt om, att just där rikedomen är störst, är fattigdomens elände värst. På den ena sidan ett hopande på enskilda händer af kapital, som växer likt snöbollen, allt eftersom den rullar fram, och tyckes likasom denna göra tomt rundt omkring sig, och med kapitalets tillhjälp ett hopande på dessa samma enskilda händer af alla medel till materiell välmåga.

På den andra sidan den stora mängden, som på den öfverfyllda arbetsmarknaden ofta förgäfves bjuder ut sin arbetskraft — det enda kapital den äger — och som därför synes utestängd från alla de förmåner, till hvilka endast ett visst ekonomiskt välstånd lämnar tillträde.

Det tyckes, som om man här stode inför en lag, i följd af hvilken rikedom och fattigdom skola framkalla hvarandra och det djupaste mänskliga elände skall bo vägg om vägg med öfverflödet och slösaktigheten, en lag, enligt hvilken folk shall svälta ihjäl midt utanför de stora, fyllda magasinen och den fattige Lasarus skall ligga utanför den rike mannens dörr, där han dock icke, likasom i den bibliska liknelsen, skall hafva något hopp om att mättas af de smulor, som falla från den rike mannens bord.

Det är denna betraktelse, som ligger till grund för den amerikanske författaren Henry George s berömda arbete Framåtskridande och fattigdom > (Progress and poverty). Hans tanke är den, att dessa två under den nuvarande samhällsordningen måste framkalla och följa hvarandra. England är det land, där jorden är mest samlad på det jämförelsevis minsta antalet händer, under det att det stora flertalet af dem, som sysselsätta sig med jordbruket, äro antingen arrendatorer eller lösa arbetare. I England, såsom medelpunkten för industrien och världs-omsättningen, finnas de största kapital hopade, men hvaroch en vet också genom skildringar af London, huruledes just där vid sidan af kolossala förmögenheter äfven finnes ett talrikt proletariat, som trots världsstadens storartade välgörenhet ofta lider en nöd, hvilken är okänd hos oss, där det icke heller finnes förmögenheter, som kunna nämnas vid sidan af förmögenheterna i de stora städerna och kulturmedelpunkterna.

Slutligen, och hvad som här är hufvudsaken, medan arbetaren i våra dagar ser sig hänvisad till en tarflig daglön

och sin ekonomiska tillvaro osäker, ja ständigt hotad, intaga i hans ögon kapitalisten och yrkesidkaren genom sitt kapital, sin sociala ställning, sitt, i jämförelse med arbetarens, yppiga lefnadssätt en lycklig och afundsvärd ställning; och i samma mån som äfven arbetaren fått sin andel af politiska rättigheter, i samma mån skall han äfven känna motsatsen mellan sin egen och kapitalistens ekonomiska och sociala ställning.

Ty det är nu en gång så med oss människor: hvad vi kalla lycka ligger mindre i vår verkliga ställning än i vår uppfattning. Vi mäta vår lycka icke efter livad vi äro eller hafva, utan efter hvad vi önska och åtrå. Det är en själssjukdom i vår tid mer än någonsin förut, att så godt som ingen är nöjd med sin lott, utan alla fika efter annat och mera. Och i samma mån som den materialistiska lifsuppfattningen får makt med sinnena, i samma mån är det det materiellt goda, i hvilket lyckan sättes och som den stora täflingskampen gäller.

Äfven om det nu vore så, att den kroppsarbetande klassens nöd nu för tiden icke är större än förr — ett är dock säkert: aldrig har motsatsen mellan de sociala och ekonomiska villkoren bland människorna varit större än nu, aldrig har medvetandet om och känslan af denna motsats varit skarpare, aldrig fiendskapen mellan »kapital» och »arbete», mellan »kapitalister» och »arbetare» varit bittrare.

Den fråga, som ligger på djupet hos hvarje tänkande själ, som hvilar tungt på hvarje medlidsamt sinne och som i vår tid mer än någonsin kräfver sin lösning, är denna:

Har icke hvar och en, som fått lifvets gåfva, också rätt till hvad som nödvändigt behöfs för att lefva på ett människan värdigt sätt: Om nu rätten till lifsuppehälleberor på arbete, är då icke rätten till arbete en obestridlig människorättighet? Så olika vi eljest äro och måste vara, skulle vi ändå icke i detta stycke vara lika i rättigheter? Men just på detta område är det, som den största olikhet och orättfärdighet synes råda. Det finnes de, som lefva, ja lefva i öfverflöd, och alldeles icke arbeta, och många som arbeta, men som dock icke kunna förvärfva sig det nödvändigaste till lifsuppehälle, ja många, som. äfven om de aldrig så gärna ville det, dock icke kuruia få arbete och därigenom lifsuppehälle.

Frågan är denna: hvad hafva de förbrutit, alla dessa, hvilkas lott det blef att redan från födelsen växa upp på lifvets skuggsida, uteständga, såsom det tyckes, från allt. som gör lifvet ljust och lyckligt, och dömda att hela sitt lif igenom träla som lastdragare, ofta till och med utan att kunna förvärfva tillräcklig föda?

Och hvad godt hafva de gjort, alla de, som föddes till att lefva på lifvets solsida, som utan någon egen ansträngning hafva lifvets goda i öfverflöd och som aldrig af egen erfarenhet lära känna den bittra nöden?

Huru låter sig detta förena med tron på en alls-mäktig, rättfärdig och kärleksfull Gud? Vi äro ju alla människor! Vi hafva ju alla samma behof att glädja oss åt tillvaron; vi rygga ju alla tillbaka för lidandet. Hvar-för skola då icke äfven alla, som icke genom egen skuld förspillde den, hafva rätt till lifvets goda? Hvarför denna förfärliga olikhet, denna skriande motsats mellan ljus och skugga?

Vi stå här inför en af människolifvets gåtor. Och den gåtan är hvarken från i dag eller från i går. Den är lika gammal som mänskligheten. På dess lösning har man grundat i alla tider. Det ena medlet efter det andra har uttänkts för att läka detta mänsklighetens blödande sår.

Det är detta problem, som våra dagars *socialism gjort till sin uppgift att lösa, och som den påstår, att den och blott den har löst. Den lofvar att bringa till stånd en samhällsordning, där alla de lidanden, som hafva sin orsak i arbetslöshet och fattigdom, skola undanrödjas och där alla så till vida skola blifva nöjda och lyckliga.

Skall socialismen hålla dessa löften? Kunde den det, då borde vi hälsa den såsom tidens sociale Messias.såsom den största uppfinning, som någonsin gjorts, såsom uppfyllelsen af människosläktets äldsta och skönaste dröm.

En af de uppgifter, till hvilkas lösning föreliggande uppsats vill söka lämna ett bidrag, är att gifva ett svar på denna fråga.

Det var en tid, då man trodde, att socialismen spelt ut sin roll. Intet misstag kan vara större. Äfven om dess förmåga att reformera samhället är en illusion — ett är dock* säkert: socialismen är en ?nakt i vår tid. Det går en socialistisk strömning genom alla folk och alla land. Vi äro dagligen vittnen till huru den redan bryter fram i

dagen, och det finns ingen, som kan svara för att den icke när som helst kan öfversvämma hela samhället.

Det är nu hundra år sedan den stora franska revolutionen utbröt. De krafter, som satte denna i rörelse, hade länge arbetat i det dolda; det fanns ingen, som i förväg anade allt det ödesdigra, som den bar i sitt sköte.

Och dock skall den stora omhvälfningen för hundra år sedan sjunka ned till en obetydlighet i jämförelse med den, som skulle äga rum, i fall det lyckades socialismen att ombilda samhället efter sina principer. Den stora franska revolutionen var hufvudsakligen af politisk natur. Den, som skulle komma, skulle blifva social\ det vill säga, den skulle beröra alla mänskliga förhållanden och institutioner: handel, industri och alla andra näringsgrenar, egendom, äktenskap, familj, stat, kyrka, skola.

Inför denna vår tids märkligaste företeelse kan ingen förståndig man eller kvinna förhålla sig likgiltig. Den rörelse, som väckts, är af den natur, att den kan medföra stora olyckor, om man icke i tid är förberedd. Men den första förberedelsen är att lära känna faran och se den i ögonen.

Socialismen och kristendomen. Olika arter af socialism.

Man ser ofta, att socialismen åberopar sig på kristendomen. Till och med bland de längst gående socialisterna finns det sådana, som påstå, att det är kristendomen, som grundat socialismen, att Kristus var dén förste socialisten,i det att han först förkunnade de stora grundsatserna om likhet och gemenskap i egendom, som våra dagars socialism uppfört på sitt program, att de första kristna också mycket riktigt förstått mästarens tanke, men att kyrkan eller rättare prästerna, då den första kärlekens tid var förbi, mycket snart förfuskade eller förfalskade grund-läggarens vilja.

Till och med författare, hvilka äro afgjorda motståndare till den radikala socialismen, såsom belgiern Emile de Laveleye,1 säga, att det är från den Heliga skrift, från profeterna och evangelierna, som det socialistiska jäsningsämnet från början kommit. Han påstår, att det i Nya testamentet och hos kyrkofäderna förekommer lika våldsamma uttalanden mot rikedomen som hos de radikalaste socialister, att det är kristendomen, som nedlagt i våra hjärtan de känslor och idéer, som födt till världen socialismen, att det hos hvarje kristen, som rätt behjärtat sin Herres och mästares ord, finnes en fruktbar jordmån för socialismen, ja att hvarje socialist — han må nära ett aldrig så glödande hat till hvarje religion — bär inom sig en omedveten kristendom.

Biskop Martcnsefr — och man bör fästa stor vikt vid denne framstående kyrkolärares och kristlige författares mening — har sagt:1 2 >Det finnes många, som uteslutande betrakta socialismen som en revolutionär och samhällsfarlig riktning, hvilken staten bör på det kraftigaste motarbeta och bekämpa med alla de maktmedel, som stå till dess förfogande. Hur nödvändigt detta än i många fall måste erkännas vara, företer dock socialismen i det stora hela äfven en annan sida, som fäster vår uppmärksamhet vid en stor mänsklighetens och kristlighetens angelägenhet, hvilken icke kan annat än väcka vår sympati och som tillika ställer en allvarlig samvetsfråga till sam-hället.>

Martensen kan icke uppgifva den tanken, att man bör eftersträfva ett samhällstillstånd, som i sig har upptagit äfven det, som kan vara sanning till och med i den

édit.

1 »Le socialisme contemporain. Introduction» IX. X, Troisième Paris 1885.

2 Martensen: Socialisme og Kristendom. Khn 1874.längst gående socialism. Han menar, att det ges en socialism, som är både berättigad och möjlig, nämligen den kristliga; han tänker sig, att »kristlig» socialism icke är någon självmotsägelse, utan att det ges en socialism, som kan byggas på kristliga principer.

Så långt Martensen!

Det kan visserligen icke förnekas, att i det, som socialismen säger sig vilja arbeta för, ligger mångt och mycket, som icke kan annat än tilltala den kristne. Socialismen och kristendomen hafva beröringspunkter, flera och starkare än man i allmänhet lägger märke till; det är också denna omständighet, som till en del vållat, att

socialismen vunnit anslutning af så många och utöfvar den makt öfver sinnena, som den veterligt gör.

När socialismen förfäktar, att alla människor äro lika, att alla hafva samma behof och rättigheter, och att den arbetande klassen därför har samma rätt till alla mänskliga, både politiska, sociala och ekonomiska, förmåner, som de, hvilka nu innehafva makten och kapitalet, då synes detta stå i full öfverensstämmelse med kristendomens lära, att alla människor äro lika inför Gud såsom skapade till hans beläte, att alla hafva en odödlig andes prerogativ, alla samma höga, eviga bestämmelse; alla måste därför hafva samma anspråk på att föra en människan fullt värdig tillvaro. Äro de lika i det stora, hvarför skulle de icke vara lika äfven i det lilla? Hafva de alla samma rätt till evighetens skatter, hvarför då icke äfven till förgängelsens eller timlighetens?

Den rådande motsatsen mellan fattigdomen och den summa af lidanden, som den för med sig, å ena sidan, samt öfverflödet å den andra synas därför föga stämma öfverens med kristendomens begrepp om en allsmäktig, rättfärdig och kärleksrik Gud.

När vidare socialismen riktar en så sträng anklagelse mot kapitalets orättfärdighet och tyranni, ja då den vill göra gällande, att själfva besittningen af kapital beror på ran frän arbetarne, då tyckes detta stå i en påfallande öfverensstämmelse med de många ställen i den Heliga skrift, som fälla en sträng dom öfver de rikas utsugning af samt hårdhjärtenhet och orättfärdighet mot de fattiga, ja som beteckna rikedom i och för sig såsom ett hinderför att komma in i Guds rike. När socialismen slutligen fordrar gemensamhet i alla produktions- eller förvärfs-medel och gemensamhet i vinsten af allt mänskligt arbete, så att enhvar får däraf hvad han behöfver, så tyckes detta på det märkligaste sätt stämma öfverens med hvad som i Apostl. gärn. 2:dra kapitel berättas om de första kristna i Jerusalem: -»Alla de troende hade allt gemensamt, och sina ägodelar och sitt gods sålde de och delade med sig däraf åt alla efter hvars och ens behof.»

Man synes således kunna med full befogenhet säga, att kristendomen likasom socialismen gjort till sitt mål att undanrödja eller begränsa de lidanden, som hafva sin orsak i den olika egendomsfördelningen.

Det kan därför icke annat än på det djupaste intressera enhvar, för hvilken kristendomen är osanningens, den sanning, som skall vara »våra fotters lykta och en stat* för våra händen, att vinna klarhet rörande den frågan: Har socialismen något stöd i kristendomen? Skulle den kristne finna, att så vore förhållandet, måste han vara den förste att erkänna, att de hårda omdömen, hvilka så ofta uttalas om socialismen, äro orättfärdiga, då hade han intet annat att göra än att godkänna dess program och stödja den i dess sträfvanden.

Det väckte på sin tid mycken anstöt och häftig motsägelse, då Martensen i sin ofvan anförda skrift uttalade, att socialismen, när den uppfattas i sina stora drag, för oss tillbaka till en stor mänsklighetens och kristlighetens angelägenhet, som icke kan annat än väcka vår sympati och tillika ställer en allvarlig samvetsfråga till samhället, och när han påpekade ett samhällstillstånd, som i sig upptagit äfven det, som är sanning i den till ytterlighet gående socialismen. Hvad Martensen här framhåller är så till vida berättigadt, som det mål, h vilket äfven den ytterliga riktningen inom socialismen eftersträfvar, nämligen att undanrödja eller mildra en bland de viktigaste orsakerna till mänskliga lidanden, äfvenledes är ett mål, som kristendomen måste till fullo vidkännas. Förhållandet är emellertid detta:

Socialism och socialism äro inbördes högst olika saker; det vore orättfärdigt att skära öfver en kam alla de sträfvanden, som gå under detta namn; det kan varaen skillnad mellan dem som mellan dag och natt, mellan ideal och vrångbild.

Medan det gifves en »socialism», som har sin rot i människokärlek och genom att vända sig till arbetarens självfaktning söker att sätta honom i stånd att hjälpa sig själf, finnes det en annan, som vänder sig till de sämsta och lägsta mänskliga instinkter: självtagen rätt, afundsjuka och lystnad. Medan det gifves en socialism, som respekterar den bestående samhällsordningens historiska rätt och nödvändighet och som går ut från att samhällets brister endast då kunna afhjälpas, när man bibehåller den be-pröfvade grundvalen, så finns det en annan, som anser den nuvarande samhällsordningen för ohållbar, dess hela grundval för rutten och som därför arbetar på att omstörta allt det bestående — först på ruinerna af hvad som är, menar den, kan det nya och bättre uppbyggas.

Medan det ges en socialism, som finner behag i ett overksamt drömmande om en guldålder, som aldrig skall kunna förverkligas, emedan den utgår ifrån att människorna i sig själfva äro goda, att det blott är institutionerna eller samhällsordningen, som vålla olyckorna, och att släktet, om blott dessa förbättrades, af sig självt skulle finna vägen banad till lycksalighet, så finns det en annan, som räknar med verkligheten, sådan den är, som särskildt icke gör sig några illusioner om människonaturen, men som dock anser, att samhällets ekonomiska och sociala skador skola, om icke helt och hållet försvinna, dock mildras genom statens kraftiga mellankomst och ingripande.

Slutligen: medan det ges en socialism, som egentligen intet annat är än ett uttryck af tidens gudsförnekelse och ställer sig i afgjord motsats mot kristendomen, ja andas ett dödligt hat till denna, finns det en annan, som icke allenast ställer sig i ett vänligt förhållande till kristendomen utan äfven begagnar sig af den kristnes lefvande behof att öfva verksam kärlek mot medmänniskor.

Det är dock med orätt, som allt detta kallas socialism. Särskildt kunna icke alla de af ofvannämnda sträf-vanden, som erkänna den privata egendomsrättens okränk-barhet och nödvändigheten att bibehålla den bestående grundvalen för samhällsordningen, betecknas med detta namn.De stora inbördes olikheterna och mindre modifikationerna inom kretsen af de sträfvanden, som gått och fortfarande gå under namn af socialism, skola bäst framgå ur en öfversikt af dess historia. En sådan skall ocksi vara bäst ägnad att klargöra hvad som med rätta bör och icke bör betecknas med namnet socialism.Drag ur socialismens historia.

Platos ideal-stat.

Den tanke, som ligger till grund för socialismen, är lika gammal som själfva olikheten mellan människors lefnadsvillkor. Den sysselsatte redan den förkristliga världen. Det äldsta utkast till en mönsterstat, från hvilken de olägenheter, som visat sig vara en följd af den grekiska kulturen, skulle vara bannlysta, förskrifver sig från den gamle grekiske filosofen Plato (425—348).

»Statens» uppkomst härleder han därifrån, att den enskilde icke är sig själf nog, och att människorna hafva af nöden att sluta sig samman för att kunna tillfredsställa hvarandras behof. Därför måste enhvar hafva sin uppgift, som han särskildt utbildar sig för; mot hvarje sådant för samhället nödvändigt kall svara de särskilda anlagen och förmögenheterna hos individerna. Staten har emellertid till mål icke blott att tillfredsställa de materiella be-hofven utan äfven de högre eller ideella och sedliga. Statens mål är treggehanda: 1) att frambringa de materiella förnödenheterna, 2) att sörja för yttre och inre säkerhet, 3) att sörja för den högre, sedliga fullkomligheten. Häremot svara de tre stånden: det närande (handt-verkare, handlande, daglönare), det försvarande (krigarne), det styrande (regeringen). Skall emellertid det rätta förhållandet mellan dessa stånd kunna upprätthållas, så måste det ordnas efter och vara ett uttryck af rättvisa, så att hvar och en utför sin särskilda uppgift och intager sin rätta plats i staten. Det, hvarigenorn en sådan sam-hällsordning kan åstadkommas och bevaras, är uppfostran och undervisning. Filosoferna eller de visa böra vara de styrande, ty endast dessa hafva den rätta insikten i hvad som hör till sedlig fullkomlighet.1 Äktenskapen böra stå under statens uppsikt och dessa förbindelser ingås under den kraftfullaste åldern. Strax efter födelsen skola barnen öfverlämnas till offentliga uppfostringsanstalter, där de utbildas till det stånd, för hvilket deras anlag göra den: ägnade, och valet häraf bör icke öfverlämnas hvarken åt dem själfva eller åt föräldrarne utan åt de styrande.

De två högre stånden böra icke innehafva enskild egendom utan skola underhållas af staten. Ingen skarp gräns bör finnas mellan mäns och kvinnors sysselsättningar, utan enhvar bör hafva full frihet att välja det kall. hvartill han eller hon känner sig dragen och har naturliga anlag.

Den statsförfattning, som Plato ansåg för den fullkomligaste, är den, där de »bästa» äro de styrande. Om en eller flera regera — därpå ligger ingen vikt utan därpå, att de insiktsfullaste och rättvisaste stå i spetsen för styrelsen. Men då konsten »att regera» är den svåraste af alla och därför finnes blott hos få, måste regeringen öfverlämnas åt några enskilda eller en enskild.

När det harmoniska förhållandet mellan stånden upplöses, när hvart och ett af dessa icke håller sig till den

uppgift, för hvilken det har naturlig kallelse, när de. komma till makten, hvilka sakna förmåga att handhafva den, när uppfostran och undervisning försummas, när folket kommer att bestå af rika och fattiga, då upplöses samhället, staten förfaller och öfvergår från »aristokrati» (de bästas välde) till »oligarki» (fåvälde), »demokrati» (folkvälde) för att sluta i »tyranni» (envälde).

1 Detta så ofta missförstådda yttrande betyder hos Plato ingenting annat, än att den styrande makten i en stat å ena sidan bör äga en sann och klar kännedom ej blott af de »idéer», efter hvilka såsom högsta normer statens förhållanden böra ordnas, utan äfven af de gifna empiriska förhållanden, under hvilka detta förverkligande kan ske, a andra sidan bör ådagalägga ett med denna kännedom öfverensstämmande handlingssätt, som städse tillvaratager det helas fördel.

Öfvers. anm.Svärmiskt-religiös socialism i äldre tider.

I den kristna kyrkans äldsta tider framkallade Herrens ord om sin återkomst till jorden och förutsägelserna i Johannes uppenbarelse särskildt om det »tusenåriga riket» i förening med de kristnas svåra betryck svärmiska föreställningar och förväntningar, att redan här i tiden ett bättre och lyckligare tillstånd skulle uppkomma. Dessa halft religiösa drömmar om ett lif redan här på jorden af fullkomlig rättfärdighet och lycka möta oss under hela medeltiden, uppträda äfven under den nyare tiden ända in i våra dagar och hafva ofta framkallat våldsamma och revolutionära rörelser, sådana som vederdöparnes och bondekriget i Tyskland på Luthers tid. I alla dessa rörelser återfinnes såsom ett gemensamt drag, att de förväxla de kristnas andliga frihet och likhet med den yttre och köttsliga och, såsom förhållandet är med allt svärmeri, äro blinda för verkligheten och den historiska utvecklingens lagar.

Inka-rikets samhällsordning.

En af de märkvärdigaste samhällsordningar, ja kanske den allra märkvärdigaste, hvilken i myckel synes motsvara socialismens ideal och hvilken icke framträder som fantastiska drömmar utan synes hafva varit genomförd i verkligheten, är de gamla Inkas' i Peru, en samhällsordning, som mötte spaniorerna vid deras eröfring af detta land i början af sextonde århundradet. Den berömde amerikanske historieskrifvaren William Prescott meddelar i sitt arbete »Eröfringen af Peru jämte en öfversikt af Inkas1 civilisation» följande om denna egendomliga samhällsordning:

»Hela rikets område var deladt i tre delar. Inkomsterna af den ena delen användes till vidmakthållande af templen, till den peruanska gudstjänsten (soldyrkan) och till det talrika prästerskapets underhåll. Inkomsterna af den andra delen begagnades till underhåll af Inkan (konungen, solens son), hans vidlyftiga hof och släkt samt regeringen. Den tredje delen eller återstoden af Hertzberg, Arbetarfrågan och socialismen. 2jorden utdelades bland folket. Hvarje peruan skulle vid en viss ålder gifta sig. Man anvisade honom då en jordlott, som var tillräcklig för hans och hans hustrus underhåll, och för hvarje barn fick han sedan ett nytt stycke land. Jordens fördelning förnyades hvarje år, och de enskilda innehafvarnes lotter ökades eller minskades i förhållande till deras familjers storlek. Under loppet af detta år kunde innehafvaren hvarken afhända sig sin besittning eller beröfvas den.

Jorden odlades uteslutande af folket. Detta skulle först sköta den del, hvaraf inkomsten tillföll gudstjänsten och prästerna, därefter den del, som var anslagen åt de sjuka, åt änkor, faderlösa och de till tjänstgöring inkallade krigarne. Sedan var det folket tillåtet att bearbeta sin egen jord, hvar och en för sig, men med den allmänna förpliktelsen, att hvar och en skulle hjälpa sin granne, när t. ex. en talrik barnskara gjorde detta nödvändigt. Slutligen odlades Inkans jord af hela befolkningen.

I afseende på husflitens alster rådde samma ordning som vid jordbruket. Lama-djuren eller de peruanska fåren (får-kamelerna) tillhörde dock egentligen prästerna och Inkan. På en viss bestämd tid af året klipptes alla får. och ullen förvarades i de offentliga förrådshusen. Härifrån utdelades den åter till de enskilda familjerna i förhållande till deras behof och öfverlämnades åt husets kvinnliga medlemmar till bearbetning. När detta arbete fullbordats och familjen blifvit försedd med klädnings-plagg, skulle folket arbeta för Inkan, och med anledning däraf

bestämdes det i förväg i hufvudstaden, hur mycket tyg som behöfdes och af hvad slag det skulle vara. Särskildt för ändamålet tillsatta ämbetsmän skulle hafva uppsikt öfver ullens fördelning och tillverkningen, hvilken uppsikt icke skulle inskränka sig till hvad som för offentliga ändamål tillverkades utan äfven omfatta hvad som var be-stämdt för hvarje hushålls behof. I detta arbete voro alla familjens kvinnliga medlemmar skyldiga att deltaga från och med det 5 år gamla barnet till den bedagade husmodern. I Peru tilläts det nämligen icke någon, med undantag af de utlefvade och sjuka, att äta orklöshetens bröd, ty sysslolöshet var i lagens ögon en förbrytelse och straffades strängt, h varemot flit offentligt berömdes och uppmuntrades med belöningar.Samma sätt att gå till väga iakttogs med hänsyn till statens öfriga förnödenheter. Alla bergverk i riket tillhörde Inkan och bearbetades uteslutande till förmån för honom af personer, som förstodo sig på detta yrke och som uttogos i de landsdelar, där bergverken funnos. Pengar såsom bytes- eller köpmedel behöfdes icke och funnos icke heller. Några få af invånarne undervisades i att bearbeta lyx- och konstföremål, hvilka dock hufvud-sakligen förbrukades af Inkan och hans hof, hvaremot det fordrades en stor mängd arbetare för att åstadkomma de allmänna vägarna och andra offentliga anläggningar, som funnos rundt omkring i landet.

Ingen behöfde dock använda mer än en viss bestämd del af sin tid i statens tjänst, och efter denna tid aflöstes han af en annan för lika lång tid. Alla, som voro sysselsatta med arbete för regeringen, underhöllos på offentlig bekostnad.»

Om denna samhällsordning anmärker Prescott, att den är så märkvärdig, att det knappt skulle förefalla troligt, att den genomförts i ett stort rike och bestått under en lång tid, om man icke hade de tillförlitligaste intyg därom af spaniorema, som kommo tids nog till Peru för att se den i full verksamhet och af hvilka några, som voro högtstående och ansedda domare, mottagit af regeringen det uttryckliga värfvet att undersöka landets tillstånd under dess gamla styrelse. Visserligen kunde under denna ordning ingen blifva rik men ingen heller fattig; ingen slösare kunde förskingra sin förmögenhet, ingen förs lagsmak are bringa sin familj till fattigdom.

Man tålde ingen tiggare; men led någon nöd utan egen försky lian, utsträckte lagen sin arm för att räcka honom hjälp, och det var icke den enskilda välgörenhetens knappt tillmätta del, icke heller droppvis ur socknens »frusna förråd» utan rundligt och utan förödmjukelse för den, som mottog hjälpen. Äregirighet, vinningslystnad, lust efter förändringar, missnöje funnos, efter spanionernas utsago, icke till hos detta folk, som ständigt rörde sig i samma krets som deras fäder.

Det tyckes således vara en tilltalande bild, som Prescott efter trovärdiga gamla spanska berättelser framställer af de gamla peruanernas samhällstillstånd. Detförefaller därför öfverraskände, att socialisterna så föga gjort sig till godo denna skildring, pekat på den och framhäft den såsom ett förverkligande af ett samhällsideal, som har så mycken likhet med det, de själfva uppställa. Hos de mera kända socialistiska författarne har jag endast hos Lassalle i hans arbete »Hr Bastiat-Schulze von Delitzsch oder Capital und Arbeit» (Berlin 1877, sid. 7) funnit en kort antydan om Inka-rikets »ekonomiska samhällsordning». Antingen måtte denna vara obekant för de socialistiska banerförarne, eller ock hafva dessa icke funnit den användbar för sitt syfte.

Och i senare fallet hafva de haft alldeles rätt. • Detta urgamla skick hos ett halfciviliseradt folk kan icke hafva någon tillämpning i vår tid.

Prescott själf framhåller eftertryckligt, att det peruanska folkets skattebördor måtte ha varit tunga, då folket måste föda icke blott sig självt utan äfven de andra stånden i staten: konungahuset, adeln, det talrika prästeståndet och alla offentliga ämbetsmän. Detta innebar dock icke någon väsentlig olikhet med de förhållanden, som i forna tider ägde rum i de flesta af gamla världens land, där de olika privilegierade stånden gjorde anspråk på frihet från allt deltagande i de offentliga bördorna. Men det värsta för peruanen var, att han icke kunde förbättra sin ställning, i det att han snarare måste arbeta för andra än för sig själf. Huru flitig han än var, kunde han dock icke på minsta sätt öka sin besittning eller stiga en hårsmån uppåt på samhällets trappstege. Det mäktiga och allmänna motivet för all ärlig sträfvan, det att kunna förbättra sina villkor, fanns för honom icke till. Såsom han föddes, måste han dö; han kunde icke ens kalla tiden sin, eftersom han i saknad af penningar eller egendom utgjorde sina skatter i arbete. Prescott jämför peruanen, som under hela sitt lif arbetade för andra, med straffången i en

trampkvarn; han måste ständigt slita och släpa på samma sätt och med det medvetandet, att, hur förmånlig vinsten än var för staten, så var den ingenting för honom själf.

Den absoluta regeringsformen, där härskarens vilja var allt, undersåtarnes intet, där folket var till för regeringens skull, icke regeringen för folkets, lade sig tryc-kande och förslöande öfver detta, kväfde allt initiativ, allt framåtskridande. Prescott anställer en träffande jämförelse mellan detta gamla inka-samhälle och de nordamerikanska fristaterna. Här kan hvar och en, hur ringa hans ställning än är, trakta efter de högsta hedersposter i staten, själf välja sin lefnadsbana och skapa sig sin lycka efter sitt eget hufvud. Här kan kunskapens ljus, i stället för att inskränkas till några få utvalda, utbreda sfg liksom dagens och delas lika mellan rika och fattiga. Här väcker konkurrensen en täflingslust, som framkallar de gömda anlagen och anstränger dem till det yttersta. Här skänker medvetandet om oberoende en självtillit, som är obekant för envåldets räddhågade undersåtar. Inkas herradöme har spårlöst försvunnit, medan det fria Amerikas försök att bilda människorna till att styra sig själfva ännu går framåt med full fart.

Så långt Prescott!

Oaktadt det tilltalande i de gamla Inkas samhällsordning var den dock i grunden svag. Vid den första sammanstötningen med Österns gamla kultur föll den i ruiner. De gamla sydamerikanska folken visade sig icke äga* någon lifskraft eller motståndskraft; gent emot den fåtaliga flocken af spanska äfventyrare voro peruanernas otaliga skaror såsom en hop får, som sönderslitas af vargar. Så upprörande för den mänskliga känslan de spanska eröframes uppförande mot detta beskedliga och fredliga folk än var, så att berättelsen därom är ett af historiens mörkaste blad, kan det dock ej nekas, att en samhällsordning, sådan som den här skildrade, måste gå under, så snart den stötte samman med en kultur, som

— trots sina ofullkomligheter, ja sina svåra försyndelser

— dock lämnar människoanden frihet att utveckla sig ur sina egna förutsättningar.

Thomas Moras' >Utopia>.

Medan de gamla Inkas* rike, såsom ofvan visats, var ett samhälle, som verkligen grundats på ett slags socialistiska idéer, uppstodo under tidernas lopp diktadeskildringar, särskildt med Platos »republik» som förebild, af samhällen och samhällstillstånd, från hvilka de befintliga olikheterna, olägenheterna och orättvisorna voro aflägsnade, hvilka skildringar gjorde till sin uppgift att teckna bilder af ett fullkomligare, rättvisare och lyckligare samhällsskick.

Den mest bekanta af dessa »statsromaner» är Thomas Morus' »Utopia».

Thomas Morus var statskansler hos Henrik VIII af England och utgaf år 1516 en bok om ön Utopia (»Landet ingenstädes») i Stilla hafvet. På denna ö hade en vis man, Utopus, grundat en stat enligt frihetens, jämlikhetens och gemensamhetens grundsatser.

I Utopia finnas många präktiga städer. Husen vid de lika, jämnlöpande gatorna äro alla lika stora och byggda efter samma plan. För att invåname icke

skola få smak för privat egendom, fördelas de hvart tionde år efter lottdragning. I utkanten af hvarje stad finnas jordområden, hvilkas odling sysselsätter hvart och ett 40 personer. Utopierna (invåname i landet Utopia) bo ömsevis i staden och på landet; alla äro pliktiga att idka landtbruk, hvarmed äfven förbindes något handt-verk. Enhvar måste arbeta 6 timmar dagligen, 3 pa förmiddagen och 3 på eftermiddagen. Den öfriga tiden är ägnad åt sysslande med konster och vetenskaper, i hvilka föreläsningar hållas både för män och kvinnor, samt åt förströelser.

Alla arbetande lämna sina produkter till ett varu-nederlag midt i den stad, där de bo, och härifrån utlämnas varorna till dem, som hafva behof däraf. Pengar finnas icke, och det finnes icke heller någon användning för sådana.

»Utopierna» föra en lycklig tillvaro; sjukdom är sällsynt; emellertid finnas utanför städerna sjukhus, där de sjuka vårdas. Utopierna gå till sängs kl. 8 på aftonen, sofva 8 timmar och stiga upp kl. 4 på morgonen. Deras klädedräkt är enkel och bekväm, lika för båda könen: modets växlingar känner man icke till.

Måltiderna intagas vid stora gemensamma bord: under måltiderna hållas föreläsningar eller uppföras musikstycken.I Utopia råder fullständig religionsfrihet; dock får ingen vara medborgare i landet, hvilken förnekar en personlig Gud och ett lif efter döden. Lagstiftningen är ytterst enkel, rättstvister äro sällsynta, stora förbrytelser äro rena undantag. Det vanliga straffet för dessa är, att förbrytaren lägges i bojor af guld. Guld är nämligen den mest föraktade metallen; de mest ringaktade kärl äro af guld eller silfver, hvaremot alla kärl till finare bruk äro af lera eller glas. Pärlor och diamanter få blott användas till leksaker för barn. (Se Martensen : Socialisme og Kristendom, sid. 31—34.)

Det var emellertid först i förra århundradet, som den ursprungligen på religiös grundval hvilande svärmiska socialismen slog om i en ekonomiskt-social.

De första antydningarna till en sådan förekomma i det berömda arbetet från 1748 af fransmannen Montesquieu, »Lagarnas anda», som innehåller ett utkast till ett mönstersamhälle med gemensamhet i egendom och arbets-vinst såsom det enda medlet mot den ekonomiska olikheten.

J.-J. Rousseau och den franska revolntionen.

Det är dock egentligen Jean Jacques Rousseau, som först satte de idéer i omlopp, hvilka framkallade den stora franska revolutionen med alla dess politiska, sociala och ekonomiska omhvälfningar.

I en afhandling om »Orsakerna till olikheten mellan människor» framställer han rent ut den sedermera framträdande radikala socialismens program. Han yttrar här: »Den som först inhägnade ett stycke jord och hittade på att säga: 'Detta tillhör mig' och hvilken människor voro godtrogna nog att rätta sig efter, han var den verklige grundläggaren af det borgerliga samhället. Huru många förbrytelser, huru många krig, huru många mord, huru mycket elände och styggelse skulle icke människosläktet hafva förskonats ifrån, i fall någon strax hade haft mod och förutseende nog att rifva ned stängslet och ropa till sina likar: 'Akten er för att lyssna till dennebedragare I I ären förlorade, om I glömmen, att jorden tillhör ingen, att dess frukt tillhör alla' ....

.... Så länge man inskränkte sig till föremål, som hvar och en kunde göra själf och hvartill ej behöfdes andras hjälp, lefde man lyckligt och fritt. Men från och med det ögonblick man kom underfund med att det var nyttigt för en människa att kunna försörja två, försvann jämlikheten, då började egendom finnas, då blef arbetti (det aflönade) nödvändigt, då förvandlades de stora skogarna till åkrar och ängar, som fuktades af arbetarens svett och där man snart såg träldomen och eländet spira upp och växa i kapp med den växande grödan.

.... »Med jordens odling följde med nödvändighet dess delning och med delningen besittandet eller ägandet. Arbetet gaf jordbrukaren rätt till grödan af den jord han odlat och därefter till själfva marken. Sålunda utvecklade sig småningom en fortfarande besittning .... Det visade sig snart, att den starkaste gjorde det mesta arbetet, och att den klokaste drog största fördelen af sitt. Den uppfinningsrike hittade på medel att underlätta sitt arbete. Sålunda uppkom så småningom olikhet i egendom (ehuru alla arbetade efter sin förmåga, förtjänade den ene mycket, den andre litet) .... Så snart den rike lärt känna den tillfredsställelse, som ligger i att härska öfver andra, började han ringakta dessa. Med sina äldre trälars tillhjälp vann han nya och lefde blott för att underkufva sina grannar. Den rike är som vargen, hvil-ken en gång fått smak på människokött; han ratar annan föda och vill icke förtära annat än människor.

Det man kallar samhälle är intet annat än en uppfinning af de rika och mäktiga, för att de skola kunna bibehålla, hvad de med våld tillrånat sig. Samhällenas antal ökades snart och utbredde sig; snart betäckte de hela jorden, och det blef snart icke möjligt att i hela världen finna en vrå, där man kunde undandraga sig detta samhällets våld. Därför är samhället eller staten en fiende till människornas naturliga rättigheter.»

Detta Rousseaus utsäde bar sin frukt i den stora franska revolutionen. 1 det att revolutionen proklamerade frihet, jämlikhet och broderskap såsom oaf händliga människorättig-heter, fordrade den likhet icke blott i politiska

rättigheterutan äfven i lefnadsvillkor. Allmän rösträtt kräfver allmänt välstånd. När folket, d. v. s. summan af alla enskilda, har i sin hand suveräniteten (d. v. s. all statens myndighet: den lagstiftande, dömande och skattebeviljande makten), är det en motsägelse, att det suveräna folket skall vara nödlidande, ty de fattiga skola naturligtvis begagna sina röster för att öka sin andel i det goda på de mera gynnades bekostnad.

Efter Paul Janet och Taine anför Laveleye åtskilliga uttalanden af bekanta revolutionsmän (se Le socialisme contemporain, sid. 12—14).

Sålunda utropar Abbé Fauchet: »Hvar finnes en sä stor usling, att han skulle vilja upprätthålla ett så djäf-vulskt tillstånd som det, under hvilket man räknar de elända i millioner men blott dussintals de oförskämda, som intet gjort för att besitta allt.»

En annan frågar: »Hvad skall det tjäna till att göra en konstitution för skelett?» Chaumette: »Vi hafva krossat adeln och konungarne; oss återstår att krossa den aristokrati, som ännu finns kvar, de rika!» Chalier från Lyon: »Hvarje nöje är ett brott, så länge ’sansculotterna’ måste lida nöd.» Rabaud-Saint-Etienne vill införa egen-domsgemensamhet, visserligen icke med våld utan med lag: »I en väl ordnad republik är ingen utan egendom.»

Saint-Juste kallar öfverflöd hos den enskilde för en »skamfläck på ett samhälle», och Robespierre förkunnade: »Den rikaste man i Frankrike bör icke hafva mer än 300 fr. om året.»

Såsom vi här höra, levererade redan den franska revolutionens målsmän fullfärdiga slagorden hos den sedermera framträdande socialismen och kommunismen, men de förmådde hvarken att genomföra den i lifvet eller att hopfoga den till en sammanhängande samhälls-lära. Och de försökte sig icke ens härpå. I sitt revolutionära rus nöjde de sig med att omstörta det bestående och lämna bakom sig en grushög af ruiner eller att från talarstolarna dundra mot allt, som i deras tanke kränkte jämlikheten, d. v. s. allt som genom födsel, rikedom, begåfning och bildning höjde sig öfver massan.

Först under loppet af vårt århundrade hafva, såsom vi redan ofvanför påpekat, de förutsättningar inträdt, somå ena sidan beredt socialismen en fruktbar jordmån ocb å den andra gifvit den en skenbart vetenskaplig grundval och hållning. Först på allra senaste tiden har den därigenom blifvit en världshistorisk makt med ett fullständig: utarbetadt program, förklarande sig färdig att öfvertaga samhällets omstöpande.

Från att vara en hos en stor del af arbetarklassen af tidernas tryck framkallad lefvande önskan om en bättre ställning, från att vara blott oklara eller dimmiga drömmar hos varmhjärtade filantroper eller oroliga hufvuden, har rörelsen banat sig väg till vetenskapsmännens studer-kamrar och till universitetens lärostolar, där man försök: stödja och utstyra den med vår tids spekulation och hela lärda apparat.

Såsom vi redan antydt, uppstod rörelsen i Frankrike, väckt och närd af den stora revolutionen. Knappt hade den emellertid öfverskridit Tysklands gränser, förrän den spekulativa tyska anden bemäktigade sig den och satte den, såsom man säger, i system, ett system, som, oafsed: om det nu verkligen löst problemet, är ägnadt att i hög grad väcka beundran.

Här återupprepas, hvad kulturhistorien icke så sällan visar, att det är i Frankrike, denna Europas andliga vulkan, som de nya idéerna först bryta fram, men att denna nation, trots sin begåfning och spiritualitet, icke har grund-lighet eller tålamod nog att sätta de nya idéerna i system. Att göra detta tyckes vara den germanska andens mission. Å andra sidan framträder visserligen också det märkliga sakförhållandet, att när det gäller nya tankars eller uppfinningars praktiska genomförande, då stå tyskarne tillbaka för andra folk, då äro de praktiska amerikanerna, engelsmännen, ja till och med fransmännen dem öfverlägsna.

Så har det också gått med socialismen. Först då den vunnit inträde i Tyskland, började den få sin vetenskapliga eller lärda grundläggning och utbildning.

För att vinna en rätt föreställning om hvad den åsyftar och med hvilka medel den tänker nå sitt mål, blir det nödvändigt att dröja något närmare vid den man, som särskildt grundat denna sida af socialismen. Det är Karl Afars.Karl Marx.

Karl Marx föddes 1818 i Rhenpreussen. Ehuru han var utrustad med lysande juridiska kunskaper från sin vistelse vid universitetet i Bonn, ville han dock icke mottaga någon af de anställningar i statens tjänst, hvilka man erbjöd honom, utan valde att uteslutande ägna sig åt studiet af de sociala frågorna.

Af den preussiska regeringen förföljd för sina ytterliga åsikter, flyttade han till Paris. Utvisad från Frankrike 1844 och från Bryssel 1848, begagnade han sig af den frihet marsrevolutionen i Tyskland gaf att vända tillbaka. Sedermera å nyo förjagad från Tyskland, flyktade han till London, denna asyl för alla från kontinenten förvisade framstående representanter för ytterliga och revolutionära åsikter. Här lefde Marx ända till sin död, som inträffade år 1883.

Oaktadt han i London lefde en vetenskapsmans stilla och tillbakadragna lif, utvecklade han dock härifrån en utomordentligt betydelsefull verksamhet, särskildt genom stiftandet och under någon tid äfven ledningen af det på sin tid så mäktiga socialistiska sällskapet »Internationale», som utbredde sig öfver hela Europa och Amerika och länge var det förfärliga »röda spöke», som injagade skräck hos alla fredliga medborgare.

Så länge »Internationale» böjde sig för Marx' öfver-lägsna auktoritet, höll han alla dess trådar i sin hand. Om detta märkliga sällskaps uppkomst, utveckling och slutliga upplösning skall jag längre fram tala.

Men öfverträffande allt annat i betydelse står Marx' stora verk »Kapitalet», hvars första band han själf utgaf år 1867 och hvars andra band efter hans död utgafs 1885 af hans mångårige vän och medarbetare Fredrik Engels. Detta omfångsrika arbete är den stora rustkam-mare, hvarur socialisterna hämta sina vetenskapliga vapen.

Han var en ifrig anhängare af den Hegelska filosofien. Under sin långa vistelse i England studerade han «len engelska industriens utveckling, arbetsklassens ställning och de omhvälfningar denna hade undergått ända ifrån de stora upptäckterna och uppfinningarna i femtondeoch sextonde århundradena. Han blef därunder en af de grundligaste kännarne af den litteratur, som omfattar statsekonomien eller läran om »det allmänna välståndet».

Hans arbete »Kapitalet» är emellertid icke ägnadt till folkläsning; det gör på den icke lärde eller sakkunnige läsaren ett rent af afskräckande intryck genom sitt tunga språk, sin torra och abstrakt matematiska metod och sitt oerhörda hopande af stoff. Men hans resonne-mang är skarpt logiskt och följdriktigt; den, som går in på hans utgångspunkt, känner sig likasom gripen af en järnklo och nödgad att godkänna hans slutsatser. Det gäller att noga gifva akt på hans utgångspunkter, ty det är i regeln där, som felet eller misstaget ligger.

Då Marx' lära ligger till grund för hela den nyare socialismen, som utan den icke skall kunna begripas, skall jag här meddela ett helt kort utdrag därur:

Vid hvarje vara bör man skilja mellan ett dubbelt värde: den nytta den gör, när den förbrukas, d. v. s. dess användningsvärde, och det värde den har vid utbytet mot andra varor, d. v. s. dess bytesvärde.

Användningsvärde har hvarje vara, som tillfredsställer ett eller annat mänskligt behof; bytes- eller saluvärde har varan, för så vidt den, som äger den, kan genom att af-yttra den skaffa sig någon annan sak, som han behöfver. Att dessa båda värden icke äro desamma eller täcka hvarandra, är tydligt och klart. Hundra skålpund bröd hafva alltid samma användningsvärde för människans uppehälle, men deras bytesvärde, d. v. s. deras pris, står än högre, än lägre, beroende af om skörden utfallit gynnsamt eller ogynnsamt och af tillförselns lätthet. Ett par glasögon, som passa för mina ögon, hafva för mig stort användningsvärde, medan samma glasögon såsom bytesmedel hafva platt intet värde, för så vidt de icke passa för andra ögon än för mina.

Såsom föremål för användning kunna hvarken 100 eller ens 1,000 skålpund bröd ersätta ett par stöflar, men detta hindrar icke, att en viss mängd bröd har samma bytesvi.rde som ett par stöflar. För att detta skall vara möjligt, måste en egenskap finnas, som alla varor — de må för öfrigt vara hur olika som helst — hafva gemensam med hvarandra.Marx frågar då: Hvad är denna för alla varor gemensamma beståndsdel, hvars storlek vid hvarje särskild vara bildar måttstocken för dess bytesvärde? Han svarar: Den utgöres af det till varornas frambringande nödvändiga, mänskliga arbetet! Därför äro varor, som hafva salu-eller bytesvärde, intet annat än samladt eller, såsom Marx uttrycker sig, »kristalliseradt arbete».

Där intet arbete ägt rum, där finnes icke heller något bytesvärde.

De för människorna oundgängligaste användnings-värdena hafva luft och vatten. Men båda sakna under vanliga ^förhållanden bytesvärde. Skall ett arbete frambringa bytesvärde, fordras det, att det är ett nyttigt arbete, som förlänar ett råämne en för människans ändamål användbar form. Öfverallt, där ett bytesvärde finnesr finnes följaktligen också användningsvärde; af hvad slag denna nytta är, det är för bestämmandet af bytesvärdets storlek likgiltigt. Det, som beräknas såsom bytesvärde, är icke arbetets egendomliga beskaffenhet utan det, som är gemensamt för allt arbete, nämligen förbrukningen af mänsklig arbetskraft eller, såsom Marx uttrycker sig, förbrukningen af människans järn-, nerv- och muskelsubstans. Detta förekommer nämligen vid hvarje arbete; det är denna förbrukning, som utgör måttstocken för arbetets bytesvärde och mätes efter arbetets långvarighet eller arbetstiden.

På den invändningen, att, om det är arbetstidens långvarighet, som bestämmer arbetets värde, så skulle en rock, för hvars förfärdigande en skräddare använder dubbelt så lång tid, som han behöfde, bli dubbelt så mycket värd, svarar Marx: Nej! Värdemätaren är den arbetstid, som ett föremål fordrar för att göras färdigt med den under hvarje tid vanliga normala dugligheten och kraftansträngningen. När man nu kan på en symaskin arbeta en skjorta på en dag i stället för på två eller tre, så är en dags arbete värdemätaren för en skjorta.

Skräddarens arbete är helt olika väfvarens; men om lika många arbetstimmar behöfvas för att förfärdiga en rock som för att frambringa tio alnar lärft, så hafva båda dessa varor samma bytesvärde eller pris.

En vara får sitt värde såsom försäljningsföremål blott genom arbete. Men om så är, hvem ensam tillhör dåmed rätta detta bytes- eller saluvärde? Svar: Naturligtvis ingen annan än den, som frambragt värdet, nämligen arbetaren! Är det så, att allt värde uteslutande för-skrifver sig från arbetet, då bör också all genom arbetet frambragt rikedom tillhöra arbetarne; är arbete egendoms* besittningens enda rättmätiga källa, då är det arbetarne ensamma, som böra besitta egendom. Huru kan då yrkes-idkaren, fabrikanten, kapitalisten stoppa värdet i sin ficka:

Häraf drager nu Marx följande slutsatser. Hvarje arbete, som har till mål att tillfredsställa ett eller annat mänskligt behof, fäster vid värdet af det bearbétade stoffet sitt eget värde. En varas salu- eller bytesvärde^Jlr alltså summan af tre värden: råämnets, en del af arbetsverktygens och slutligen arbetets.

I lingamet t. ex. ligger värdet af linet, delvis af spinn maskinen och därtill värdet af spinnarens arbete; i lärftet förekommer garnets värde, en del af väfstolens och slutligen värdet af väfningen; i linnerocken ligger lärftets värde, en värdedel af nål och sax samt skrädderiarbetets värde. Ju mer arbete, som fordras för att af råämnet frambringa en vara, dess högre är dennas bytes- eller saluvärde.

Men nu är det klart, att den, som befattar sig med varutillverkning eller varuförsäljning, också vill draga vinst af denna sin verksamhet, och här kommer Marx till den afgörande punkten i sitt system.

Vinsten för fabrikanten beror af att han frambringar ett öfvervärde (Mehrwerth). Man kan fråga, hur det kan komma till, då den fardiga varans värde, enligt hvad vi nyss hört, icke är annat än värdet af råämnet + en del af värdet på arbetsverktygen -b arbetets värde. Om försäljning af varan icke skulle inbringa mera än summan af dessa värden, så kunde det ju icke bli tal om något öfvervärde. Icke dess mindre skapar industrien dagligen stora kapital. Hur kan detta hänga ihop?

Marx svarar: Detta öfvervärde skapas af arbetet, i det att detta alstrar större bytesvärde än som motsvarar, hvad det själft kostar. Hvad som för den arbetare, hvil-ken själf njuter hela vinsten af sitt arbete, utgör källan till välstånd, det förvandlar sig för den arbetare, som står i främmande tjänst, till den skamligaste orättfärdighet och till ett oblygt rofferi.1!

Och här är det, som Marx höjer sin anklagelse mot kapitalet. Här ligger »orättfärdighetens hemlighet» i våra dagar. Härifrån härleder han och efter honom de tyska socialisterna motsatsen mellan fattigdom och rikedom, i det att fattigdomens elände växer, i samma grad som kapitalet ökas. Kapitalisten, säger Marx, arbetar icke själf utan sysselsätter endast lönarbetaren, och hvad betalar han denne? Jo, han betalar honom som lön det pris, i

hvilket arbetskraften står på arbetsmarknaden. Men arbetskraftens värde bestämmes af samma lagar som värdet af hvarje annan vara, nämligen den tid och den ansträngning, som tagas i anspråk för att frambringa den. En arbetskrafts värde för dag kan man uppskatta lika med värdet af de lifsmedel, hvilka arbetaren och hans familj dagligen behöfva för sitt uppehälle; salupriset på dessa lifsmedel rättar sig åter efter den arbetstid, som är nödvändig för deras frambringande. Marx går ut från, att fem å sex timmar dagligen äro nog för att en arbetare skall kunna anskaffa de existensmedel, som behöfvas för honom och hans familj. Om arbetaren alltså arbetade för sig själf, så skulle han på en half dag skaffa sig allt hvad han för dagen behöfde; men nu är arbetets salupris för dag just så stort som det måste vara för att underhålla en arbetare en hel dag; låtom oss bestämma detta till 2 kronor; för detta pris säljer alltså arbetaren hela sin arbetskraft för en hel dag åt kapitalisten, d. v. s. han säljer sin arbetskraft f ör 2 kronor eller f ör produkten af sex timmars arbete, men han lämnar för detta pris produktivt arbete för en hel dag på tolf timmar.

På sex timmar ökar således spinnaren bomullens värde med två kronor eller precis så mycket, som fabrikanten betalar honom för en hel dags ansträngning. Men ändå arbetar spinnaren ytterligare i sex timmar, och inkomsten för dem stoppar kapitalisten utan någon den ringaste godtgörelse till arbetaren i sin egen ficka. Kapitalisten skaffar sig denna vinst icke genom sitt eget utan genom en annans arbete, ett arbete, som han dessutom ej har betalt. Kapitalisten förvandlar utan vidare 2 kr. till 4 kr., 200 kr. till 400 kr., 2,000 kr. till 4,000 kr.; han köper för 2 kr. främmande arbetskraft, vinner däraf 4 kr.: han upprepar detta tillvägagående dag efter dagmed io, ioo, 1,000 arbetare; han utpressar ur dessa ständigt ökad vinst, antingen genom att ytterligare förlänga arbetsdagen eller genom att fullkomna maskinerna.

Jag gick nyss ut från en dagspenning af 2 kr. lika värdet af sex timmars arbete; vid aderton timmars arbete skulle fabrikantens inkomst blifva tre gånger så stor som den betalade arbetslönen. Om arbetaren genom maskinernas fullkomnande sattes i stånd att på fyra eller två timmar om dagen frambringa varor, hvilkas värde svarade mot hans lön, skulle detta för fabrikanten ännu ytterligare mångfaldiga det obetalda öfvervärdet. Förenar man båda dessa förfaringssätt, så att man, på samma gång man förbättrar maskinerna, också utsträcker arbetstiden, då växer arbetarens utplundring i en upprörande grad. Som en vampyr eller blodsugare, säger Marx, lefver kapitalet af att suga i sig det lefvande mänskliga arbetet.

Konkurrensen mellan kapitalisterna inbördes uppdrifver lika ohejdadt som en naturkraft detta onda högre och högre. Den, som låter sina arbetare dagligen arbeta blott tio timmar, kan icke stå sig vid sidan af konkurrenter, som pålägga dem fjorton timmars arbete; den, som höjde lönen till 4 kr. dagligen, kunde icke lämna en så billig vara som hans granne, hvilken blott betalar 2 kr. Marx tillägger dock uttryckligen, att denna växande utplundring af arbetarne icke kan läggas den enskilde fabrikanten till last. Så snart förutsättningarna för hela detta förhållande en gång äro gifna, utveckla sig följderna med oemotståndlig makt. Annorlunda, menar han, kan det icke heller vara, så länge den mänskliga arbetskraften ned-sättes till en vara; härför är det icke kapitalisternas personligheter utan den roll kapitalet spelar, som i det stora hela bär skulden.

Det har gifvits tider, då enhvar själf producerade, hvad han behöfde, då enhvar själf ägde de erforderliga arbetsmedlen och arbetsredskapen och då det icke var tal om bytesvärde. Men då jordägarne alltsedan det sextonde århundradet — förnämligast i England — började att förena jordegendomarna och förvandla dem till ängs-och skogsmark, förlorade småfolket sina arbetsmedel och strömmade i stora skaror till städerna för att erbjuda sin arbetskraft åt kapitalisterna.Snart kom man också under fund med fördelarna af arbetets fördelning. Då hvarje arbetare förfärdigade endast ett varuslag eller endast en del af en vara, så ernådde han så mycket större skicklighet i arbetet och gaf det så mycket mera värde. Det är detta system, som nu behärskar världen; nästan ingen producerar längre för eget behof, en hvar producerar varor blott för utbyte. Detta system utvecklar öfver allt en allt fullkomligare yrkesteknik och ett växande behof af allt bättre redskap och maskiner. Men hvarje ny maskin gör ett nytt antal förut självständiga arbetare brödlösa och tvingar därigenom allt större människomassor att sälja sin arbetskraft för allt billigare pris till kapitalets tjänst. Och — huru skulle det också kunna vara annorlunda? Arbetsfördel-ningssystemet låter sig icke afskaffas; människorna kunna icke vända tillbaka till forna tiders tillstånd. Blott en utväg är öfrig, och det är att låta alla arbetsmedel, jorden eller grunden, råämnena,

redskapen, maskinerna, kommunikationsmedlen, förvandlas till gemensam egendom och låta allt drifvas för gemensam räkning, det vill med andra ord säga: upphäfva privategendomen.

Detta är i korthet innehållet af Marx’ lära. Det tyckes ligga en så slående sanning däruti, att det icke är underligt, att den blifvit socialismens evangelium och den fana, under hvilken dess anhängare samlat sig för att tillintetgöra kapitalets tyranni.

Jag skall längre fram meddela, hvad ansedda statsekonomiska författare (såsom Emile de Laveleye, Heinrich von Sybel och d:r Schäffle) anfört till kritik och bemötande af Marx’ lära. Det skall då visa sig, att, så helgjuten och skenbart oangriplig den än är, så är den dock i sig själf ganska svag, likasom det tillstånd, den vill införa, skulle blifva värre än det onda, den lofvar att bota. Lärans svaghet ligger i dess utgångspunkter. Kan det uppvisas, att dessa äro ohållbara, då faller därmed också, hvad som därpå är byggdt.

Hertzberg, Arbetarfrågan och socialismen.

3Ferdinand Lassalle.

Likasom man kallat Karl Marx’ märkliga bok »Kapitalet» för socialismens evangelium, så har Ferdinand Lassalle af sina beundrare kallats »socialisternas Messias. »De jämföra honom rent ut med Kristus och tro, att hans lära skall omskapa det nuvarande samhället, likasom kristendomen omstöpte den gamla samhällsordningens (Laveleye).

Lassalle är dock icke egentligen någon skapare af nya idéer; hans betydelse är den, att han förkunnat från taken, hvad Marx uttalade i kamrarna, att han populariserat mästarens lära, som i den form, hvari den framträdde i hans stora arbete, var otillgänglig för massorna. Medan Marx införde socialismen i vetenskapen, införde Lassalle den i lifvet. Härför ägde Lassalle också framstående förutsättningar. Han var i besittning af en hänförande vältalighet, en energisk och hänsynslös vilja, en gränslös äregirighet, en mäktig och på samma gång sympatisk personlighet, som gjorde honom till självskrifven ledare för en stor rörelse.

Den bekante danske författaren Georg Brandes har i sin skrift »Ferdinand Lassalle» från sin ståndpunkt lämnat en sympatisk och visserligen i flera hänseenden träffande skildring af denne store tyske agitator. Det heter häri: »Det fanns i Lassalles innersta något, som ständigt var såsom eld. Hans brinnande kärlek till vetenskap, hans törst efter rättvisa och sanning, hans hänförelse, hans obändiga självkänsla, hans djupa fåfänga, hans mod, hans maktglädje, allt hade samma flammande och förtärande karakter. Han var en ljusbringare och en eldbringare — en ljusbringare, hänsynslös och trotsig som Lucifer själf, en fackelbärare, som gärna ställde sig själf i den fulla belysningen af skenet från den fackla, hvarmed han skänkte klarhet.»

Laveleye säger om honom: »Han utöfvade samma förtrollning som Abelard, hänförde kvinnorna och eldade männen. Ung, manligt skön, dragande alla hjärtan till sig, for han genom landet, vann öfverallt beundrare ochentusiastiska lärjungar, hvilka sedermera bildade kärnan i arbetarföreningarna.» Under riksdagen 1878 yttrade Bis-marck om honom: »Lassalle var en af de själfullaste och älskvärdaste män jag någonsin lärt känna, äregirig i stor stil; den idé han arbetade för var det tyska kejsardömet, och däri hade vi en beröringspunkt med hvarandra; om det tyska kejsardömet skulle afslutas med dynastien Hohen-zollern eller med dynastien Lassalle, stod måhända för honom själf något tvifvelaktigt.»

Sedan han såsom ung haft flera kärleksäfventyr, blef han, då han var 39 år gammal, lidelsefullt förälskad i den unga, sköna Helene von Dönniges, som ansågs vara och då otvifvelaktigt äfven var förlofvad med Yanko, furste af Rakowitza. Äfven hon greps af en häftig passion för Lassalle. Då hennes föräldrar satte sig emot en sådan förbindelse, flydde hon till Lassalle. Konflikten fick ett högst tragiskt slut; i en duell med fursten af Rakowitza dödades Lassalle 1864.

Blef hans lif således icke långt, så var det så mycket stormigare och kan liknas vid en äkta modem sensationsroman.

Ferdinand Lassalle föddes i Breslau 1825 af judiska föräldrar. Med ifver ägnade han sig åt filosofi,

rättsvetenskap och statsekonomi. Likasom Marx var han en entusiastisk lärjunge af Hegel och inskrefs snart i raden af det dåvarande »unga Tysklands» revolutionärer eller radikala demokrater. Då den preussiska regeringen i november 1848 med våld upplöste nationalförsamlingen, uppmanade han folket till väpnadt motstånd. Han arresterades och ställdes inför rätta. Här höll den då 23-årige unge mannen ett af ungdomligt öfvermod svällande tal, hvari han förklarar sig för revolutionär, för en anhängare af läran om folksuveräniteten och af den socialdemokratiska republiken. Vi hafva hört, att han sedermera blef en ifrig vän af den monarkiska principen. Han dömdes till fängelsestraff, som han utstod, emedan han icke ville anhålla om den benådning, hvarom man gifvit honom förhoppning.

Ingripande i hela hans lif blef hans egendomliga förhållande till den visserligen mycket äldre men ännu intagande, olyckliga grefvinnan Hatzfeldt, som, då Lassallelärde känna henne, förde en process om skilsmässa med sin man.

Upprörd af den orätt, som han ansåg att hon lidit af sin brutale äkta man, kanske också drifven därtill af kärlek till henne, uppträdde Lassalle som hennes sakförare vid domstolarna och kastade sig med sin naturs hela lidelsefullhet in i denna process, som varade i icke mindre än åtta år och som slutade med en för henne gynnsam förlikning.

Under denna process ägnade han sig med ifver åt rättsstudierna, hvilket studium väckte hans hat till den bestående rättsordningen, såsom framkallad af de egen-domsinnehafvande klassernas egennytta. Den rättshistoriska utvecklingen går enligt Lassalle mer och mer i riktning af att inskränka den privata egendomsrätten; han fordrar visserligen icke rent ut egendomsrättens af skaffande men antyder dock, att detta skall blifva den slutliga följden af den världshistoriska utvecklingen. Vidlyftigt behandlar Lassalle det rättsinstitut, som är privategendomens grundval, nämligen arfsrätten. Icke heller om denna uttalar han sig fullt tydligt, men han betecknar den såsom hvilande på ett åskådningssätt, som nu måste anses för-åldradt.

I och med döden upphör en människas vilja att vara något verkligt; det är förnuftsslridigt att tillerkänna åt en vilja, som icke längre finns till, afgörandet af egendomsrättigheter. 1 samma ögonblick en person dör, är hans förmögenhet utan ägare; det finns ingen förnuftig grund, hvarför sonen skall utan vidare taga i besittning sin faders förmögenhet. Allt talar för att samhället för egen räkning tillägnar sig hvarje slags kvarlåtenskap för en ny och rättvis fördelning.

I början af 6o-talet kom det i den preussiska nationalförsamlingen till starka slitningar mellan de liberala och Bismarck angående utgifterna till krigsväsendet. De liberala bemödade sig om att vinna de arbetande klasserna på sin sida.

Den bekante Schultze-Delitzsch hade vunnit stort inflytande bland arbetarne, särskildt i norra Tyskland, genom inrättandet af sparbanker, sjuk- och hjälpkassor, konsumtionsföreningar, föreningar för inköp af råämnen m. m. — allt i syfte att vänja arbetarne vid sparsamhet och självhjälp.

Lassalle uppträdde nu som en afgjord motståndare mot dessa Schultze-Delitzsch’s sträfvanden och förkunnade i motsats därtill den nyare tyska socialismens program. Detta var år 1862. Under de följande två åren utvecklade han en rastlös och ihärdig verksamhet och samlade dels med en mängd broschyrer, dels med sina eldiga och anslående tal vid de många stora arbetarmötena de tyska socialisterna till ett stort och mäktigt politiskt parti.

Schultze-Delitzsch ville, att arbetarne skulle genom självhjälp förbättra sin ställning. Detta är omöjligt, säger Lassalle, ty »järnlagen» förbjuder det. Hvad är nu detta för en lag? Jo, det är den lag, i kraft af hvilken arbetames dagspenning i medeltal under nuvarande samhällsordning tryckes ned till det minsta möjliga, som en arbetare kan lefva af; öfver eller under detta minimum kan lönen i längden icke hålla sig.

Stiger den någon gång på grund af gynnsamma konjunkturer öfver denna linie, så skall äfven antalet af sådana, som söka arbetsförtjänst, stiga och därmed lönen på grund af arbetskrafternas konkurrens falla. Under linien kan den icke heller länge stanna, ty i sådant fall skulle nöden och bristen framkalla större dödlighet, utvandring, äktenskapens aftagande och därmed minskning i antalet af arbetssökande. När således efterfrågan efter

arbetskraft åter blefve större än tillgången, skulle lönerna åter stiga och det normala* förhållandet inträda.

Det är i kraft af denna lag, hvilken Lassalle på grund af dess orubblighet och hårdhet mot arbetaren kallar »järnlagen», som han menar, att våra dagars arbetare äro dömda till ständig fattigdom, och att det under nuvarande samhällstillstånd icke finnes något hopp för dem om bättre ekonomiska villkor.

Jag skall sedermera försöka uppvisa det ohållbara i Lassalles teori om jämlagen och öfvergår nu till att omnämna den af hans idéer, som i högre grad än någon af de andra tyckes hafva framtiden för sig och som en gång till och med tycktes hafva vunnit Bismarcks bifall.

I Leipzig hade bildats en centralkommitté till skydd för arbetames intressen. Denna kommitté saknade en ledareoch vände sig till Lassaile. Såsom svar sände han kommittéen en skrifvelse af den i mars 1863. Han säger häri, att det första arbetarne hade att göra vore att sammansluta sig till ett självständigt politiskt arbetarparti; det liberala partiet saknade förmåga att främja arbetarnes sak. Hvad det i synnerhet gällde för dem vore att förbättra sina villkor; men härtill behöfde de en politisk maktställning. Näringsfrihet, frihandel, sparkassor, sjuk- och hjälpkassor, förskotts- och konsumtionsföreningar, sådana som de, hvilka åstadkommits under ledning af Schultze-Delitzsch, innebure, menade Lassaile, ingen verklig eller varaktig hjälp. Hvad särskildt angick konsumtionsföreningarna, hvilkas syfte var att skaffa medlemmarne billiga och goda nödvändighetsartiklar, skulle de i verkligheten endast bidraga till att minska lönerna; ty »järnlagen» skulle göra sig gällande och med tillhjälp af de billigare konsumtionsartiklarna ytterligare nedtrycka lönen.

Arbetsklassens nödställda belägenhet kunde enligt Lassaile endast afhjälpas genom arbetarassociationer för en fabriksmässig storproduktion. Arbetsklassen måste blifva sin egen entreprenör; då behöfdes icke som mellanhand någon kapitalist eller fabrikant, som droge till sig vinsten, utan denna tillfölle helt och hållet arbetaren själf. Vägen för arbetsklassen till detta mål går icke genom blott och bart privata produktionsföreningar; sådana försök slutade alltid med ett återfall i kapitalets tjänst. Det är blott staten, som kan hjälpa arbetsklassen i dess helhet; ty staten har öfver hufvud att hjälpa oA främja hvarje framåtskridande. Därför har staten tagit i sin hand att anlägga och sköta järnvägar, kanaler, telegrafer, i detta syfte exproprierar staten privat egendom och lämnar ofantliga bidrag till nya anläggningar. Hvarför skulle då icke staten också kunna gifva arbetarne förskott eller bidrag till stiftandet af produktionsföreningar, som skulle ledas af arbetarne självfva, och af hvilkas vinst hvarje arbetare finge sin andel? Med 60 å 70 millioner kr., menar Lassaile, skulle man kunna skaffa 100,000 arbetare nödigt industriellt kapital; med tillhjälp häraf skulle, efter någon tids förlopp, nationen komma att bestå uteslutande af arbetare-kapitalister i stället för såsom nu af arbetare och kapitalister, hvilka stå såsom fiender gent emot hvarandra.Staten behöfde icke vara hvarken entreprenör eller ledare utan blott godkänna statuterna och öfva kontroll öfver att bidragen användes för sitt ändamål. Farorna för konkurrens skulle försvinna likasom för öfverproduk-tion, ty yrkesverksamheten skulle inskränka sig till att tillfredsställa det verkliga behofvet.

Man invänder: Men denna statshjälp skulle ju vara att beskatta öfriga skattdragande till fördel för en enskild klass 1 Hvem, svarar Lassalle härpå, hvem är det, som bär skattebördorna, om icke folket, och hvad är folket, om icke just arbetarne? 90 å 96 procent af Preussens befolkning består af människor i tryckta ekonomiska villkor. Eder, I nödlidande, tillhör staten, eder, som utgören det öfverväldigande flertalet — det är Ni, som är staten. Men statshjälp åt produktionsföreningarna kan först då drifvas igenom, när den lagstiftande församlingen väljes med allmän och direkt rösträtt. Den allmänna rösträtten, representerad af 96 procent af befolkningen, det är principen, det är magens lifsfråga, det är eder fana, och under denna fana skolen T segrar (E. Plener, Lassalle s. 741: Allgemeine deutsche Biographie).

I sin skrift från 1864, »Hr Bastiat-Schultze von Delitzsch eller Kapital och arbete», en af hans våldsammaste stridsskrifter, där spetsigheter särskildt hagla ned öfver Schultze-Delitzsch, säger Lassalle: Arbetets delning är redan i sig själft gemensamhetsarbete, nämligen en sammanslutning (»gesellschaftliche Verbindung») till produktion. Om arbetet redan i sig själft är sådant, behöfver det blott föreskrifvas, att det också skall vara det. Det fordras blott, att det produktionsförskott, som de enskilda hittills ha lämnat, upphör och öfvergår som samlad kapi-talförsträckning till samtliga arbetande, mot att hela vinsten kommer alla till godo i förhållande till hvars

och ens arbetsbidrag.

»Öfvergångsmedlet härför — det lättaste och mildaste öfvergångsmedlet — är produktionsföreningar, bestående af arbetare, med statskredit. Och därför måste sådana associationer komma, och skola också komma, äfven om ni, hr Schultze, skulle spricka af harm; ty vårt folk svälter och förslöas, ja det har redan blifvit så dumt, att det anser er för en ledare och anförare. — Jag sade: Det ärdet mildaste öfvergångsmedlet; ty detta är ingalunda lösningen af den sociala frågan; härtill skall fordras generationers arbete, men det är sädeskornet, det fruktbärande, till vidare utveckling oemotståndligt drifvande sädeskornet (Se nämnda skrift, sid. 173. Berlin 1877).

Man kan lätt se den inre förbindelse, hvari Lassalies »järnlag') står med fordran på »statshjälp» — statshjälp, som i motsats mot »självhjälp» blef socialismens slagord och stridsrop. Då arbetaren på grund af jämlagen icke kan spara något af sin lön och därför aldrig blifva själf-ständig producent, måste staten gifva honom det nödiga förskottet för att genom arbetarföreningar grundlägga egen affär.

»Internationale».

Lassalle och efter honom de andra tyska ledarne al den socialistiska rörelsen hade hållit denna innanför Tysklands gränser, dock så, att den, då i detta land praktiska resultat hade uppnåtts, tänktes utsträckt äfven till andra land.

Denna tanke fann också sitt uttryck i det program, som uppställdes af det socialistiska arbetarpartiet på dess kongress i Gofcha 1877. Här uttalades det, att rörelsen, ehuru den tillsvidare skulle hållas innanför den nationella gränsen, dock borde sträfva att blifva af internationell karakter.

Att den måste så blifva, så framt den icke skulle förlora allt inflytande och betydelse, är också lätt att inse. Hela den civiliserade världen är nu en enda stor handels-och arbetsmarknad: såsom en väldig bölja sprider sig hvarje större rörelse på densamma till de aflägsnaste ställen.

Det kan således icke lyckas arbetame inom en eller annan branch på ett ställe att genom arbetsinställelse eller »strike» försäkra sig om en stadig löneförhöjning, så framt icke detsamma samtidigt sker äfven på andra ställen. Sker icke detta, skola konkurrenterna kunna undersälja den yrkesidkare, som höjer arbetslönen, så att han antingen måste arbeta med förlust eller nedlägga arbetet och afskeda arbetarne.

Skola arbetarne således kunna vinna en varaktigare förbättring af sin lön eller förhindra dess nedsättning, måste man träffa öfverenskommelse med samtliga arbetare på hela produktionsfältet, så att äfven de fasthålla samma fordringar, dela ljuft och ledt med hvarandra eller blifva, såsom man kallar det, solidariska.

Det är på denna tanke, som den på sin tid så mäktiga, talrika och fruktade »Internationale» hvilar. Grunden till densamma lades redan 1847 af Karl Marx, som med sin skarpa blick insåg, att utan en sådan gemensam sammanslutning skulle hela hans sociala nybyggnad sväfva i luften. Stiftad blef »Internationale» egentligen först några år efter den stora utställningen i London år 1862.

Enligt manifestet, hvartill utkastet var författadt af Marx, skulle de särskilda landens lokalstyrelser stå under ett generalråd eller en centralstyrelse, som skulle väljas af dem. Centralstyrelsen, hvaraf Marx bief medlem, skulle bestämma och förbereda de saker, som skulle föreläggas kongressen, afgifva årsberättelse och meddela allt, som kunde vara af intresse för arbetarne, såsom de arbetande klassernas ställning i de särskilda landen, aflöningsförhållanden, förhållandet mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft.

»Internationales» första generalkongress hölls i Genève 1866, där de utarbetade statuterna antogos. Från denna tid började »Internationale» att blifva en makt. En hotelse från den fruktade centralstyrelsen var nog för att förmå fabrikanterna i flera land att gå in på arbetarnes fordringar. I slutet af 60-talet utbredde den sig med största hastighet; en allmän och stark jäsning grep arbetsklassen i hela Europa; den ena arbetsinställelsen aflöste den andra, och medlemmar strömmade till från alla land. »Man måste», hette det i den engelska tidningen Times, »gå så långt tillbaka som till tiden för den kristna kyrkans stiftelse eller till den stora folkvandringen för att finna

något, som liknar denna arbetarrörelse.»

Till år 1870 fortfor »Internationale» att växa; den omfattade hela Europa och vann inträde i Amerika; antalet af dess medlemmar uppgick till millioner.Och så kom brytningen! Lika underbar som dess tillväxt hade varit, likaså hastigt inträffade dess nedgång och förfall.

Orsakerna härtill ligga nära till hands.

Trots sin ypperliga yttre organisation saknade nämligen »Internationale» det medel, som särskildt i vår tid är oundgängligen nödvändigt för dem, som vilja gripa in i det bestående — nämligen pengar. Medlemmame, bvilka så godt som uteslutande bestodo af arbetare, förmådde naturligtvis blott lämna ett ringa årligt bidrag, och till och med detta var det kinkigt att indrifva. Skulle det kunnat lyckas »Internationale» att upprätthålla solidariteten mellan alla lands arbetare, måste den hafva rådt öfver stora medel för att hjälpa arbetarne att hålla ut arbetsinställelserna, då de därigenom sökte genomdrifva löneförhöjning. Centralstyrelsen hade intet annat att bjuda arbetarne än goda råd, och mot arbetsgifvarne hade den intet annat att komma med än hotelser, hvilka snart visade sig vara tomma, då den icke hade några medel att verkställa dem.

Vidare: skulle de beslut kongresserna fattade kunna genomföras, fordrades det en obetingad lydnad och en sträng disciplin inom »Internationales» led. Men det var denna disciplin, som brast, något som alltid har varit och alltid skall blifva förhållandet inom frivilliga associationer, som äro bildade på den bredaste demokratiska grundval; det inträder snart en tid, då alla vilja befalla men ingen lyda. Där höllos många eldiga tal, mottagna med stormande bifall, hvilka uppfordrade till handling; men när hänförelsens rus var förbi, föll handlingen i glömska.

Slutligen — och detta blef »Internationales» dödsstöt — utbröt split mellan ledarne inbördes, föranledt dels af meningsskiljaktighet angående viktiga punkter i programmet, dels af äregirighet. Den bland ledarne, som, hvad beträffar insikt och organisatorisk förmåga, obetingadt höjde sig öfver de andra, var Marx, skaparen af hela rörelsen, men detta väckte de andras afund och misstanke om att han ville begagna sig af sin öfverläg-senhet för att skapa sig en enväldig maktställning. Marx var därjämte en mera kallblodig och beräknande ande, som i själfva sakens intresse ville så länge som möjligtundgå att gripa till våldsamma medel, hvilket stötte ifrån honom de mera varmblodiga, sådana som italienaren Maccini.

Redan under kongressen i Basel 1869 framträdde dessa skiljaktigheter; men till något egentligt utbrott kom det icke förrän efter kommunens uppror i Paris 1870. Från den tiden fick det radikala element öfverhand, hvilket ville en fullständig och våldsam omhvälfning af det bestående. Marx utträdde ur generalrådet, »Internationale» splittrades, och sedan 1871 har icke någon allmän kongress hållits.Socialismen i våra dagar.

Statssocialismen.

Efter Marx’ och Lassalles tid har socialismen i Tyskland byggt vidare på den af dessa lagda grundvalen. Såsom vi förut anmärkt, låg det dock ett dubbelt element i rörelsen, sådan denna satts i gång af Lassalle. Det första är det teoretiska eller det ideal, som uppställes som framtidsmålet, för hvilket man bör arbeta; det andra det, som tillsvidare anses möjligt att uppnå utan något egentligt brytande med det bestående.

Det första, som icke skall kunna vinnas utan en genomgripande förändring i hela den nuvarande samhällsordningen, är därför af revolutionär eller radikal natur; det andra, som beror på ett slags kompromiss med det bestående, är, om man så får kalla det, af en mera konservativ natur.

Denna dubbelnatur har trädt ännu bjärtare i dagen i den nyaste tyska socialismen, som delar sig i tvenne strömningar, den ena med utgångspunkt i Lassalles uppfattning af den nuvarande staten som mellanhand och fullän-dare, den andra, socialdemokratien, hvilken i den nuvarande samhällsordningen icke finner något, som ens tillsvidare anses brukbart och som därför endast lurar på tillfälle att omstörta det bestående för att på dess ruiner uppbygga det nya. Ett gemensamt drag i all så kallad statssocialism är, att staten skall öfvertaga all produktion, förestå all produktiv verksamhet och fördela arbetsvinsten bland arbetame efter hvars och ens arbetsbidrag. Här-igenom, menar man, skulle man kunna undgå den ojämnhet och godtycklighet, som är en nödvändig följd af att produktionen ligger i det enskilda kapitalets händer.

År 1878 visade sig Bismarck icke ogynnsamt stämd för Lassalles tanke, att staten skulle bevilja medel till upprättande af produktionsföreningar. Har staten öfver-tagit så komplicerade företag som järnvägsdriften samt post- och telegraf-väsendet, hvarför då icke lika gärna öfvertaga bergverken, jordens odling, frambringandet af råämnen och fabrikationen af manufakturvaror?

Den tyska regeringen har dock icke vågat beträda denna väg. Tanken i sin helhet är otvifvelaktigt också praktiskt outförbar. Att några stater hafva öfvertagit kommunikationsmedlen har sin grund däri, att dessa i synnerlig grad tjäna statsändamålen och låta sig lättare öfvertagas af staten. Samfärdseln däremot kan icke jämföras med produktion. När t. ex. tobaksfabrikationen och tobakshandeln i några land gjorts till statsmonopol, har detta skett uteslutande i fiskaliskt intresse eller för att skaffa statskassan inkomster, icke i arbetets eller ar-betarnes.

Statens öfvertagande af all produktion och dess fördelning skulle, om öfver hufvud en så äfventyrlig åtgärd läte sig verkställas, förlama den företagsamhet eller det initiativ, som nu en gång är knutet vid det enskilda kapitalet och hvad man kallar det egna intresset. På samma gång staten öfvertoge produktionen och dess fördelning, måste den också uppträda som arbetsgifvare och sörja för att alla finge arbete, en förpliktelse, som det skulle vara svårt, för att icke säga omöjligt, för staten att uppfylla. I alla händelser skulle den härför nödiga administrationen blifva den dyrbaraste af alla och odrägligt fördyra alla mänskliga förnödenheter.

Medan den konservativa tyska statssocialismen funnit sig af här anförda skäl icke kunna beträda denna väg, har den däremot, såsom ofvan antyddes, föranledt en följd af märkliga lagar, hvilka hafva till syfte att på annat sätt förbättra de arbetande klassernas villkor och motarbeta fattigdomens onda.Den tyska lagstiftningen om arbetarnes sjukdoms-, olycksfalls- samt invaliditets- och ålderdomsförsäkring.

Den första af dessa lagar, den, som handlar om arbetarnes sjukdomsförsäkring, är af år 1883, den andra, om f örsäkring mot olycksfall i arbetet jämte några sedermera tillagda lagar, är af år 1884, och slutligen är den viktigaste af dem alla, lagen om invaliditets- och ålderdomsförsäkring, af den 22 juni 1889.

Det är dock, såsom äfven ofvanför anmärkts, högst oegentligt att hänföra dessa anordningar under »socialismen». De gå nämligen icke såsom denna ut på att afskaffa det enskilda kapitalet såsom driftkapital och låta alla produktionsmedel öfvergå till gemensam egendom; de fordra icke, att all produktion skall drifvas gemensamt, icke heller att allt aflönadt arbete skall upp-häfvas och arbetsvinsten fördelas mellan arbetarne. Så till vida kommer egentligen hela denna lagstiftning oss icke vid här, där talet är om den egentliga socialismen. Då den emellertid har till syfte att motarbeta och bryta udden af den samhälls farliga socialismen och då den är ett försök att undanrödja våra dagars växande fattig-domselände, mot hvilket den nuvarande fattigvården visar sig mer och mer maktlös, kan den här icke helt och hållet förbigås. Det är möjligt, att man här står inför en stor framtidstanke och att här den väg påpekas, på hvilken en lösning finnes, för så vidt någon lösning öfver hufvud är möjlig.

Principen i alla dessa lagar är den, att arbetarne, industriidkarne och staten skola tillskjuta hvar sin del till den respektive fonden eller kassan. Hvad beträffar invalid- och ålderdomsförsäkringen, så är hvarje arbetare och arbeterska, hvars regelbundna inkomst icke öfver-stiger 1800 kr., pliktig att försäkra sig.

Lagen omfattar utom de egentliga arbetarne äfven lärlingar, gesäller, tjänstehjon, arbetsförmän, uppsy nings-män, betjänter, sjöfolk. Pension eller ränta som invalid tillkommer utan afseende på åldern den försäkrade, när han blifvit för alltid oduglig att förvärfva sig sitt uppehälle. Såsom sådan anses den, hvilken på grund af själs- eller kropps-svaghet icke kan förtjäna sjettedelen af den medellön, för hvilken under de fem senaste åren bidrag betalts.

Lifränta får den, som fyllt 70 år. Rätten till sådan ränta förloras genom en arbetsoduglighet, som man ådragit sig med afsikt eller genom förbrytelser, som straffats enligt dom.

Villkoret för att få invalidränta är, att bidrag lämnats under minst fem år, och för ///ränta, att sådana lämnats under 30 år. Ett bidragsår räknas för 47 bidrags veckor, hvar och en med sex dagar. Storleken af bägge räntorna beräknas i förhållande till aflöningama och kan, hvad beträffar invalidräntan, växla: för dem, som bidragit i fem år, mellan 102 och 125 kr. och efter femtio års bidrag mellan 140 och 370 kr; lifräntan växlar mellan 90 och 170

kr.

I förvaltningen hafva arbetarne lika rätt att representeras som arbetsgifvarne.

Lagen skall hafva en utomordentlig omfattning, ty den skall gälla omkring tolf millioner individer. Att lagen skall stöta på svårigheter vid genomförandet är otvifvel-aktigt. Den skall för det första fordra ett stort och ständigt växande statsbidrag. Till ålderdomsförsäkring endast för tre millioner arbetare har detta beräknats till mer än 100,000,000 kr. årligen. Det är också tvifvel-aktigt, om arbetarne skola kunna af sin nuvarande lön afstå den på dem fallande andelen af den årliga försäkringen, vidare om arbetsgifvarne under den stora internationella konkurrensen skola kunna bära sin andel och om icke denna tunga skatt på produktionen antingen skall skrämma bort kapitalet från industriella och kommersiella företag eller fördyra lifsförnödenheterna till den grad, att den åsyftade hjälpen blir otillräcklig eller helt och hållet illusorisk. Man har också klagat öfver att 70 års ålder för erhållande af lifränta är för sen och att denna därför skall komma jämförelsevis få till godo.

I alla händelser skall tillämpningen af dessa tyska sociala lagar kräfva ett starkt, ja hårdhändt ingripande af staten i den personliga friheten. Ett sådant ingripande skall måhända vara möjligt i Tyskland, där styrelsen är utrustad med så utomordentliga maktmedel. Svårareskulle det blifva hos oss, där dessa förutsättningar icke finnas.

Så mycket är dock säkert, att Tyskland här har satt sig i spetsen för ett märkligt försök, som kanske kan leda till en lösning af sociala frågor, hvilka dag för dag mer och mer högljudt kräfva att lösas, så framt stundande olyckor skola undvikas.

Likasom dessa lagar icke äro af socialistiskt ursprung, så hafva de icke heller vunnit anslutning af de egentliga socialisterna, hvilka tvärt om håna hela denna rörelse och sätta sig med all makt däremot.

Det är därför så långt ifrån, att dessa lagar, hvilka hafva en rent humanitär sträfvan att tacka för sin uppkomst, försonat socialismen, att denna just nu har riktigt slutit sig samman och blifvit starkare och segerrikare än någonsin förr. Vid näst sista riksdagsmannavalet gåfvos omkring 700,000 röster på socialdemokratiska kandidater, vid senaste valet omkring million, under det att antalet af riksdagens socialdemokratiska medlemmar genom senaste val blifvit tre gånger så stort som genom det näst föregående.

För att förebygga den fara, som från denna sida hotar samhället, antog den tyska riksdagen år 1878 efter Hödels och Nobelings mordförsök mot den gamle kejsar Vilhelm en lag mot socialisterna, hvilken bestämde fängelsestraff för dem, som hota den offentliga friden genom att upphetsa befolkningens olika klasser möt hvarandra eller som offentligt i tal och skrift angripa äktenskap, familj eller egendom.

Socialistlagen innehöll tillika förbud mot socialistiska möten, föreningar och tidskrifter och gaf polismyndigheten rätt att fängsla eller utvisa personer, som utspredo socialistiska idéer. I följd af denna lag hafva under de senast förflutna åren i tyska riket mer än 1000 skrifter och tidningar blifvit förbjudna och mer än 2000 personer fängslade eller utvisade. Om man härigenom än lyckades att binda munnen till på pressen och talame, skulle dock agitationen på tusentals smygvägar bryta sig fram till arbetarbefolkningens breda lager.

År 1890 har därför socialistlagen upphäfts, emedan den icke visat sig motsvara sitt ändamål.Socialdemokratien.

Socialismen i Tyskland representeras för närvarande nästan uteslutande af den radikala socialdemokratien. Dess program uppställdes på det socialistiska arbetarpartiets kongress i Gotha 1877. De viktigaste punkterna häri voro:

1. Arbetet ensamt är all rikedoms källa. Då det nyttiga arbetet blott är möjligt i och genom samhället, så tillhör arbetsvinsten samhället, d. v. s. alla dess medlemmar, dock så att hvar och en har arbetsplikt, mot att han också har rätt till vinsten efter sitt behof.

2. I det nuvarande samhället äro arbetsmedlen kapitalisternas monopol. Beroendet af kapitalet är orsaken till arbetsklassens förtryck och nod.

3. Till arbetets frigörande fordras, att arbetsmedlen öfvergå till att vara samfundets eller den mänskliga »föreningens» samegendom samt att samhället ordnar samarbetet, använder vinsten till gemensam nytta och

fördelar den på ett rättvist sätt.

4. Arbetets frigörelse måste vara arbetarnes eget verk; alla andra klasser äro blott reaktionära (hinderliga för en ändamålsenlig anordning).

5. Det tyska socialistiska arbetarpartiet skall därför använda alla lofliga medel för att skapa en fri stat och ett socialistiskt samfund för att bryta »järnlagen», afskaffa lönarbetet, förekomma hvarje utplundring af arbetsklassen och aflägsna all social och politisk olikhet.

Till ytterligare upplysning om hvad den nuvarande tyska socialdemokratien afser meddelas här några utdrag ur ett större arbete1 af en bland socialdemokraternas ledare, medlemmen af tyska riksdagen, Bebel, som upprepade gånger i följd af socialistlagen varit fängslad. Arbetet hör till dem, som i Tyskland varit förbjudna.

1 Die Frau in der Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft. Zürich 1884. S. 121.

Bebels socialdemokratiska lära.

Tillståndet i alla kulturland har nu blifvit outhärdligt och ohållbart. Polisväsen, militärväsen, rätts- och fängelseväsen blifva oupphörligt alltmera omfattande och dyrbara, medan den säkerhet, som de skulle lämna, ständigt blir allt mindre. Det fåtal, som är i besittning af makten och kapitalet, missbrukar båda delarna till skada för det flertal, som är af dem beroende. Där pengar icke räcka till, användas lögn, svindleri, bedrägeri, falska växlar och de gräsligaste förbrytelser. De utplundrade arbetarne, beröfvade sitt sista husgeråd, sin sista skjorta, jagas som en husvill hord från ställe till ställe, Öfverallt skydd med fruktan och vedervilja af det »honnetta» sällskap, som ingen aning har om den fattiges lidanden. Äldre och yngre kvinnor jagas i armarna på prostitutionen, medan fängelserna, tukthusen och de s. k. förbättringsanstalterna öfverfyllas.

Orsaken till allt detta elände är kapitalet. Kapitalisten köper den fattiges arbetskraft för en spottstyfver och stoppar det stora öfverskottet i sin ficka. Med tillhjälp af denna af arbetaren utpressade vinst köper arbetsgifvaren städse ny arbetskraft och träder så, utrustad med maskiner och en förbättrad teknik, upp mot arbetaren som en harneskklädd ryttare mot en obeväpnad fotgängare och krossar honom.

Mot allt detta står våra dagars samhälle rådlöst och hjälplöst. De, som kunna hjälpa, vilja icke, och de, som vilja, kunna icke. Saken är den, menar Bebel, att det nuvarande samhället icke heller är i stånd att undanrödja det sociala onda; därför måste det nuvarande samhället först gå under. Som detta h vil ar på kapitalet och privategendomen, så måste jorden, maskinerna, kommunikationsmedlen öfvergå från privat till gemensam besittning. Då skola lifs- och arbetsvillkoren för bägge könen i industri, jordbruk, handel blifva helt andra; uppfostran, skola, äktenskap, konst, vetenskap, korteligen hela den mänskliga tillvaron skall blifva förändrad; statens grundval, som nu är maktens organisation till upprätthållande af den nuvarande egendomen, och hela det nuvarande rege-randet skola undergräfvas. Staten skall blifva öfverflödig och upphöra och med staten religionen, när tron på det öfvematurliga, som icke existerar, icke längre finnes till.

»Staten» skall lämna rum för den mänskliga »föreningen». Men då »föreningen» är i uteslutande besittning af alla existens- och arbetsmedel, och då ingen, som kan arbeta, kan begära lifsuppehälle utan att arbeta, har hvarje medlem af det sociala samfundet arbetsplikt. Därför måste det nya samfundet fordra, att hvar och en frambringar en bestämd mängd af de förnödenheter samfundet behöfver. Hvar och en afgör själf, hvilket arbete han vill utföra; om det på ett område blir öfverflöd, på ett annat brist, så har samfundets arbetsstyrelse att utjämnande gripa in.

I det sociala samfundet kommer produktionen en-hvar till godo; ju större den blir, dess mer kan arbetstiden minskas.

Människan har emellertid behof af omväxling. Härtill finnes inom det sociala samfundet det präktigaste tillfälle. Fullkomnandet af arbetsmetoderna skall i hög grad lätta arbetet och förkorta arbetstiden; det skall således finnas för enhvar rundlig tid till att utveckla sin ande genom läsning, konst och sällskapliga förströelser.

Framtidens sociala samfund skall kunna uppvisa en mängd lärda arbetare eller arbetande lärda och konstnärer, hvilka använda en jämförelsevis ringa del af dagen till kroppsarbete och det öfriga af dagen till lärda studier och sköna konster. Kapitalsamlandet, penningkriser och däraf följande arbetsafbrott skola höra till det förflutna: ty det nya samfundet producerar icke varor till salu eller köp utan blott lifsförnödenheter till ömsesidigt utbyte. Därför behöfvas icke heller penningar, denna ödesdigra rot till så många af det nuvarande samhällets olyckor. Penningar upphöra såsom bytesmedel. Tio minuters arbetstid i en bransch utbytes mot tio minuters arbetstid i en annan, ty samfundet vill icke förtjäna, det vill blott lätta omsättningen mellan medlemmarne genom utbyte af föremål af samma användningsvärde.

»Men hur blir det då med skillnaden mellan flitiga och lata, kloka och dumma?» Enfaldiga fråga! I det »sociala samfundet» finnes ingen sådan skillnad. Allanormala människor födas med lika förstånd och förmögenheter; det är det nuvarande samhällets förvridna uppfostran, som är skuld till denna olikhet. I det nya samhället däremot går uppfostran ut på att utveckla hvars och ens naturliga begåfning, och hvar och en blir försatt i den verksamhet, som motsvarar hans förmåga och fallenhet. Skulle någon af naturen vara så styfmoderligt behandlad, att han ingenting kan uträtta, skall samfundet icke straffa honom för hvad naturen förskyllat. Har å andra sidan någon fått gåfvor, som höja honom öfver andra, så är samfundet icke skyldigt att belöna, hvad som icke är hans personliga förtjänst.

Hvarje arbete, som samhället behöfver, är lika värdefullt. Därför är den arbetare, som rensar kloakerna för att skydda människorna mot farliga smittämnen, en mycket nyttig medlem för samhället, hvaremot en professor, som förfalskar historien i de härskande klassernas intresse, och en teolog, som förmörkar folks förstånd med sina öfvernaturliga lärdomar, äro ytterst skadliga och farliga individer.

Som det går med staten, skall det också gå med religionen; den skall, utan att »afskaffas», falla af sig själf. Redan nu har monoteismen upplöst sig i en allt genomträngande panteism. Naturvetenskapen har gjort »skapelsen» till en myt, astronomien, matematiken och fysiken hafva gjort »himmeln» till luft och »stjärnorna på himmelns faste» till fixstjärnor och planeter, hvilkas natur omöjliggör hvarje änglalif.

Sedlighet och moral skola icke mera hafva något att skaffa med religionen; det är blott enfaldiga människor och hycklare, som påstå, att sedlighet beror af tron.

I detta »samfund» skall kvinnan vara fullständigt oberoende och icke underkastad ens en skymt af herravälde från mannens sida. Hon kan välja hvilken verksamhet som helst, som motsvarar hennes önskningar, lust och anlag. Under en del af dagen praktisk arbeterska, är hon under en annan del uppfostrarinna, vårdarinna, lärarinna, under en tredje utöfvar hon en konst, en vetenskap, under en fjärde ett offentligt ämbete. I sitt kärleksval är hon lika fri som mannen; hon kan fria själf eller mottaga frieri; de förbindelser hon ingår med män bero på öfverenskommelse utan mellankomst af någon offentlig funktionär. Könsförhållandet är fullständigt fritt: känner vederbörande någon missräkning, uppstår det någon missämja eller motvilja, så fordrar moralen, att ett sådant förhållande upplöses.

Det nuvarande äktenskapet är en följd af egendomsrätten, kräfver dessutom legitima barn såsom arfvingar och påtvingas nu äfven dem, som icke efterlämna något att ärfva. Men som det i det nya samfundet icke finnes något att ärfva, så finnes det icke heller någon anledning till äktenskap. Därmed bortfaller också frågan om arfsrätt.

Hushållning och barn behöfva icke hindra kvinnornas frihet, ty det skall alltid inom det nya samfundet finnas kvinnor, som frivilligt välja att vara fostermödrar och uppfostrarinnor, till hvilka en moder, som icke har lust att själf befatta sig med sina barn, kan öfverlämna dem. Hemmet skall ersättas och mer än ersättas af offentliga spiskvarter, församlingslokaler, boksalar, förlustelseställen, tvätt- och badinrättningar, offentliga värmestugor, lekplatser och uppfostringsanstalter, dit de, som önska att icke besväras af sina barn, kunna skicka dem.

På detta sätt, säger Bebel, skall himmeln föras ned till jorden, ty någon annan himmel finns det icke. När man vet, att, då man är död, också allt är förbi, så skall man inrätta sig därefter.

Som ett annat exempel på det glödande hat, som socialdemokratien närer mot kristendomen, kyrkan och dess

tjänare, anför Laveleye1 några ord af den socialdemokratiske riksdagsmannen Most1 2 i ett af hans tal mot hofpredikanten Stöcker och dennes sträfvanden för att organisera ett på kristliga principer grundadt arbetarparti: »Socialdemokratien skall icke vika tillbaka, den skall gå sin väg framåt och fullfölja sitt mål trots allt påfve-döme .... Socialdemokratien vet, att kristendomens dagar äro räknade och att den tid icke är fjärran, då

1 Se Socialisme contemporain, s. 124—125.

2 Utvisad från Tyskland, utvandrade Most till de nordamerikanska Förenta staterna, där han uppträdde som en af » anarkismens » hufvudmän.man skall säga till prästerna: Uppgören eder räkenskap med himmeln, ty eder timme är slagen !»

I motsats till Stöcker och hans vänner, som sträfvade efter att göra det tydligt och klart, att endast hos kristendomen står lösningen af de sociala svårigheterna att finna, bildade Most en organisation för att förmå ar-betarne till att i massa utträda ur kyrkan: »I hafven redan länge», utropar han, »icke satt eder fot i någon kyrka eller haft något att göra med de där herrame i de svarta rockarna. Men detta är icke nog. De räkna eder ännu som far af sin hjord och skola därför ännu klippa eder. Detta måste få ett slut. Förklaren rent ut, att I träden ut ur kyrkan. Samlen eder under vetenskapens fana, som förkastar all dylik vidskepelse!»

Det kunde synas, som om förnekelsen icke allenast af kristendomen utan af all moral och af allt, som utgör grundvalen för ett ordnadt och sedligt samhälle, här hade nått sina yttersta gränser.

Det är dock icke så.

Att göra detta var förbehållet:

Bakunin, stiftaren af socialdemokratiens allians, sa mi anarkismen och nihilismen.

Den, som förnämligast framkallade den i det föregående, sid.42, omnämnda splittringen inom »Internationale?, var ryssen Bakunin, hvilken, såsom den franske författaren Mermeix träffande karakteriserar honom, under det tunna täckelset af en ytlig europeisk kultur hade bibehållit barbarens hela otämda vildhet.

Denne våldsamme och hänsynslöse agitator förde den radikala socialismen till dess yttersta konsekvenser i anarkismen och nihilismen.

Dessa företeelser är o i hög grad ägnade att visa, hvad socialismen kan bära i sitt sköte. I denna skepnad har den icke allenast icke någon som helst andlig släktskap med kristendomen utan är dess rena motsats och den fullständigaste förnekelse af all moral, som historien hittills haft att uppvisa.

I harm öfver att kongressen i Basel 1869 icke ville veta af de förslag till resolutioner, han framställde, stiftade han sällskapet »Socialdemokratiens allians». Dess program var att arbeta för en allt omfattande social, ekonomiskoch politisk revolution på en gång, så att det af hela den nu bestående tingens ordning, som hvilar på egendomen, auktoriteten, denna må nu vara religiös eller borgerlig, hvarken i Europa eller i hela den öfriga världen skall blifva kvar sten på sten!

Med fältropet: Frihet för alla undertryckta, död öfver alla härskare, utplundrare och förmyndare af hvarje slag skola vi ödelägga alla stater och alla kyrkor med alla deras religiösa, politiska, rättsliga, vetenskapliga och sociala inrättningar och lagar, tills alla dess millioner af fattiga, bedragna, utplundrade mänskliga varelser befriats från alla sina förmyndare, alla sina officiella och halfofficiella välgörare.

Huru, kan man då fråga, ville Bakunin hafva det ordnadt för framtiden? Han svarar: Allt snack om framtiden är brottsligt, emedan det hindrar den fullständiga förstörelsen och hämmar revolutionens lopp. I en adress till de studerande prisar han den heliga och lyckobrin-gande okunnigheten samt uppmanar dem att öfvergifva skolorna och universiteten och lefva tillsammans med folket.

»Den sanne hjälten — det är folkhämnaren, statens svurne fiende, handlingens revolutionsman, hvilken föraktar de fraser, som hämtats ur böckerna.»

I en annan flygskrift, »Revolutionens principer», säger han: »Vi tillstädja ingen annan verksamhet än

utrotningens: gift, dolk, rännsnara; revolutionen helgar alla medel.» För att åstadkomma denna allmänna omstörtning är »en följd af oförvägna, ja ursinniga attentat nödvändig, hvilka skola jaga in skräck hos de mäktiga.»

Ett dylikt tal tyckes närmast höra hemma i ett dårhus och endast kunna fostras i en förryckt hjärna, som gripits af mordmani; man skulle också tro, att folk skulle uppfatta det som en vanvettig mans prat. Och dock var Bakunin ingalunda i något otillräkneligt sinnestillstånd; det var hans rena, rama allvar; och hans upprop ljöd icke heller förgäfves. Det fann villiga öron rundt omkring i Europa; det framkallade konunga- och kejsar-mördare i Tyskland, Spanien, Italien, Ryssland. Kejsar Alexander II i Ryssland föll offer för dem; i ett ohyggligt mörker smyger sig det hemliga mördarbandet ännu i dag omkring Rysslands tsar; aldrig och ingenstädes ärhan trygg, icke ens i sitt palats, omgifven af hundratals vaksamma och väpnade män. Det ena mordet på samhällsordningens väktare aflöser det andra. Detta är frukterna af Bakunins utsäde I Med fullt fog har denna lära tillagt sig själf namnen anarkism, nihilism; den vill uppoffra allt för laglösheten och förvandla allt till en ödemark. Likasom den härstammar ur mörkret, döljer den sig i mörkret. Ingen vet, hvem som håller de inre trådarna i sin hand; den fängslade nihilisten röjer ingenting; han föredrager att tyst gå i döden.

Det har dock under enskilda förhör afslöjats åtskilligt, som visar, hvad nihilismen bär i skölden, och huru de människor äro beskaffade, som den begagnar till sina redskap.

Under en process i ett nihilistmå! framkom en i chiffer affattad skrift, hvartill man var nog lycklig att finna nyckeln. Det var Bakunins »revolutionära katekes». Det heter häri: revolutionsmannen far icke hafva något personligt intresse, ingen känsla, ingen egendom; han måste gå upp i detta ena, allt annat uteslutande intresse, tanke, passion: revolutionen. Han har blott ett mål, en vetenskap och det är: ödeläggelse. Härför studerar han mekanik, fysik, kemi, ja medicin. Han hatar den gängse moralen; för honom är allt moraliskt, som främjar revolutionen, allt brottsligt, som hindrar den. Mellan honom och samhället råder strid, en oaflåtlig, obarmhärtig kamp på lif och död. Han måste vara beredd att dö, att pinas, att med egen hand mörda dem, som hindra revolutionen. Ve honom, om släktskap, vänskap, kärlek få makt med honom och förlama hans arm! Han måste röra sig ute i lifvet och synas vara, hvad han icke är; han måste tränga sig in öfverallt, hos höga och låga, i kyrkorna, i ämbetsverken, i arméen, i den lärda världen, i den hemliga polisen, ja i härskarens palats. Han skall föra förteckning öfver dem, som äro dömda till döden, och mörda dem, när deras tur kommer.

Det har visat sig, att nihilismen icke har några så villiga och användbara redskap som kvinnor, och det icke kvinnor af hvad man kallar samhällets utskum utan af Rysslands högborna aristokrati, från rika och bildade hem.

Karl Marx kallar kapitalet för »orättfärdighetens hemlighet» i våra dagar. Finnes det något i vår tid, somförtjänar detta namn, så måste det vara anarkismen och nihilismen.

Häri ligger en förfärlig uppfyllelse af apostelns profetiska ord om det stora aflfallet, som skall komma, om »syndens människa, fördärfvets son, som sätter sig emot och upphäfver sig öfver allt, som kallas Gud eller heligt, hvars tillkommelse sker i följd af Satans verksamhet och med all orättfärdighetens bedrägeri bland dem, som varda förtappade, därför att de icke hafva mottagit kärleken till sanningen, att de måtte blifva frälsta.» (2 Tess. 2: 3—10.)

Den kristne kan icke tvifla på att här är ett af de tecken — måhända ännu hvarken det sista eller det största — som bebådar den stora »orättfärdighetens hemlighet», hvarom den helige aposteln talar, och om hans tillkommelse, den orättfärdige och olycksalige, »hvilken Herren skall dräpa med sin muns ande och tillintetgöra genom uppenbarelsen af sin tillkommelse». (2 Tess. 2: 8.)

Henry George. Jordräntan.

En särskild, från den allmänna > flera afseenden af-vikande art af socialism är den, som framhåller, att gemensamheten skall inskränkas blott till jorden eller grunden. Denna lära har förnämligast framhållits af amerikanen Henry George, ursprungligen en arbetare från Kalifornien, i hans förut omnämnda arbete: »Progress and Poverty» (»Framåtskridande och fattigdom»). Denna bok vann en utomordentlig spridning i Amerika och

England, har upp-lefvat omkring hundra upplagor och är öfversatt på nästan alla europeiska språk (äfven på vårt). Den väckte ett mot sin spridning svarande uppseende; hans lära har funnit många entusiastiska anhängare; den innehåller många träffande sanningar och sprider ofta ett Öfver-raskande nytt ljus öfver många företeelser i den ekonomiska och industriella världen.

Så intressant hans lära än är — några nya botemedel mot fattigdomens onda har den dock icke kunnatuppvisa. De praktiska amerikanerna småle nu åt Henry George och hans idéer. I hvarje fall ligga hans teorier icke utanför socialismens ram och kunna därför anses som en egen art däraf.

Den gängse förklaringen af orsakerna till de ekonomiska kriserna är enligt George den, att spekulationen frambringar öfverproduktion. Man hänvisar till magasinen, som äro fulla med varor, hvilka icke kunna säljas till lönande pris, till de stängda eller blott under halfva tiden arbetande fabrikerna, de nedlagda bergverken och de upplagda fartygen, till pengarna, som ligga lediga* i bankerna, och till de till arbetslöshet och nöd dömda arbetarne.

Men enligt George ligger orsaken till de ekonomiska kriserna icke häri. Hur, säger han, är det möjligt, att det kan finnas öfverproduktion, när det stora flertalet af människor behöfver flera existensmedel än som stå till buds, och när människorna för att kunna få dessa äro villiga att gifva sitt arbete, som är all produktions grundval?

Det förhåller sig visserligen så, säger han vidare, att det onda förskrifver sig från spekulationen men icke från en spekulation i hvad som är det mänskliga arbetets vinst utan från en spekulation i jord.

Att jordspekulation är den rätta orsaken till de industriella kriserna, förmenas framgå däraf, att jordvärdena under gynnsamma industriella tider äro i stigande, tills det inträder en spekulation, som drifver dem upp i häftiga språng. Men därpå följer alltid en reaktion, som slutar med affärsmatta tider. Att köpmännen se sin afsättning och fabrikanterna sina beställningar aftaga, oaktadt deras artiklar behöfvas, visar, att tillgången på andra varor, som skulle utbytas mot dessa, har aftagit. I dagligt tal säga vi då: »Köpmännen hafva inga penningar, eller det är ondt om penningar.» Det är produktionens upphörande, som beröfvar arbetarne medlen att köpa, hvad de behöfva, och som orsakar, att köpmännen och fabrikanterna få behålla sina varor.

Allmänheten behöfver nu lika bra som förr de artiklar fabrikanten tillverkar, likasom arbetarne behöfva, hvad köpmannen har att sälja; men de ha icke pengar att betala med. Produktionen har på ett eller annat ställehämmats, hvilket orsakat, att efterfrågan efter andra varor också har hämmats, så att hämmandet utbreder sig till all omsättning.

Men den industriella pyramiden hvilar på »jordem. Omsättningens hämmande måste därför förskrifva sig från hvad som är grundvalen för allt förvärf, nämligen arbetet med jorden. Men detta hinder är uppenbart den af spekulationen vållade höjningen af jordvärdet eller af jordräntan.

Frågan blir då: Huru skall man förebygga en sådan konstlad höjning r.f jordvärdet, som har till följd öfver-produktion, arbetsupphörande, arbetslöshet och fattigdoms-eländets öfverhandtagande ?

Henry George besvarar denna fråga på följande sätt:1

»Sätt en människa på en ensamt liggande, obebodd men med naturliga hjälpmedel försedd ö — hans tvenne händer skola nog aftvinga naturen mat och kläder, under det att detta midt i det civiliserade samhället ofta är honom omöjligt. Orsaken är den, att här utestänges människan från naturen.

Därför är jordbesittning en nödvändighet för hvar och en. Jord är källan till all förmögenhet, jorden är grufvan, hvarur den malm hämtas, som arbetet ger form; när arbetet icke förmår tillfredsställa behofvet, kommer det däraf, att det utestänges från tillgång till jorden. Det är icke handelsmannen, som drager jordbrukaren, utan jordbrukaren, som drager handelsmannen till en trakt; det är icke staden, som skapar landet, utan landet, som skapar staden.

När det inom näringsgrenarna råder arbetslöshet, så ligger orsaken därtill i modernäringen — att arbetet är afskuret från jorden. Egendomsrätt till jorden är det stora fundamentala faktum, som bestämmer folkets sociala,

politiska, intellektuella, moraliska villkor. Jorden är människans boning, förrådshus, material. På jorden äro vi födda, af den lefva vi, till den vända vi åter.

Den olika egendomsfördelning, som utgör den moderna civilisationens förbannelse och fara, kan härledas

Progress and Poverty», kap. 6, 7 och 8.ur den privata egendomsrätten till jorden. Så länge denna består, skola de ekonomiska lidandena icke kunna af-hjälpas. Intet af de botemedel, som man föreslagit för att lindra fattigdomen, skall hjälpa, det är blott ett, som kan hjälpa, och det är att afskaffa den privata egendomsrätten till jorden. För att upprycka det onda med roten, för att arbetet skall kunna ge sin fulla afkastning, måste i stället för den privata egendomsrätten till jorden sättas allas gemensamma och lika egendomsrätt.

Hvarje människas rätt att bruka jorden är lika otvifvel-aktig som hennes rätt att inandas luften. Det är en rätt, som ligger i det sakförhållandet, att man är till; ty vi kunna ju icke antaga, att blott några hafva rätt att vara till, andra icke. Vi hafva därför alla samma rättsanspråk på att njuta naturens gåfvor. I naturen finns ingenting sådant som förläning af jord. Det finnes ingen makt på jorden, som med rätta kan utdela en uteslutande rätt att besitta jord. Om alla nu lefvande människor förenade sig om att bortskänka sina lika stora rättigheter till jorden, så kunde de dock icke bortskänka sina efterkommandes rätt. Är det vi, som skapat jorden, så att vi skulle hafva rätt att på förhand tillägna oss deras rätt, som efter oss skola bo på densamma?

Ehuru släkte efter släkte stillatigande har medgifvit hertigen af Westminster1 besittningsrätt till hans jordområden, så har dock det fattigaste barn, som i dag föds i London, lika stor rätt till hans landsträckor som hertigens äldste son. I verkligheten blir det fattiga barnet bestulet, när man förmenar det denna rätt. Hvarför skola de, som lida under denna orättfärdighet, ändock ett enda ögonblick dröja med att fordra dess upphäfvande? Hvad äro jordägarne, eftersom det fortfarande skall tillåtas dem att skörda, hvad de icke hafva sått?

Det medgifves, att det finns egendomsrätt till vinsten af den mänskliga produktionen, men egendomsrätt till jorden saknar hvarje hemul.

Nu är det icke Henry Georges mening, att han på en gång vill hafva afskaffad all privaträtt till jorden, förklara den för offentlig egendom och utdela, uthyra

1 En af Englands största jordägare.eller utarrendera den i passande lotter till de högstbjudande. Allt detta kunde visserligen ske, menar han, utan att träda rättvisans fordringar för nära.

Han tänker sig saken ordnad pä ett enklare, lättare och lämpligare sätt än att formligen taga all jord i besittning, utdela den eller utarrendera den till de högstbjudande, ja till och med utan någon som helst expropriation eller godtgörelse från statens sida till de nuvarande innehafvarne af jorden. Dessa kunna fortfarande förblifva i besittning af hvad de nu behaga kalla sin jord, de kunna fortfarande både köpa, sälja, testamentera och ärfva jord. Det enda, som staten behöfver lägga beslag på, är 'kjordräntam.

Hvad är då jordränta?

Enligt Henry George är jordränta1 den under hvarje tid gällande jordlegan eller arrendeafgiften. I det allmänna språkbruket talar man blott då om jordränta eller jordlega, när ägaren och brukaren äro olika personer; men i statsekonomisk mening kan man tala om jordränta äfven då, när ägare och brukare är en och samma person. I detta fall är den del af hans inkomst, som svarar emot det belopp, han skulle kunna erhålla genom att utarrendera sin jord till någon annan — hans jordränta. Den öfriga delen af hans inkomst är då ersättningen för hahs personliga arbete och hans kapital. Följaktligen

räknas jordräntan med i jordens saluvärde.

Om staten således lade beslag på jordräntan för allmänna ändamål, behöfde den icke befatta sig med ut-arrenderingen af jordområdena; det vore icke nödvändigt att skapa något nytt förvaltningsmaskineri. Ett sådant har man redan.

Hvad Henry George föreslår såsom det enklaste och verksammaste medlet att höja arbetslönen, öka kapitalets

afkastning, utrota fattigdomen, minska förbrytelserna, stärka sedligheten — det är att låta staten tillägna sig jordräntan genom beskattning.

På detta sätt, menar han, kan staten i verkligheten blifva den uteslutande jordägaren utan att antaga detta namn och utan att åtaga sig en enda ny funktion. Till formen

1 Se »Progress and Poverty», 3 kap., II.skulle jordbesittningen förblifva alldeles så som nu. Ingen egendomsinnehafvare skulle behöfva jagas bort och ingen inskränkning göras i den jordareal, som en sådan kunde innehafva. Ty då jordräntan toges af staten i beslag i form af skatter, skulle jorden, oafsedt hvilkens namn den bure eller i hur stora eller små områden den vore fördelad, faktiskt vara allmän egendom och hvarje medlem af samhället få del i de förmåner, som detta skulle medföra.

Alla andra skatter måste då afskaffas och hela beskattningen läggas på jordvärdet eller jordräntan.

En beskattning af jordräntan skulle nu emellertid för det första vara opraktisk. Hur skulle man nämligen skilja mellan den för jordens nyttjande betalade summan och det värde, som representeras af det arbete och det kapital, som under århundradens lopp så småningom nedlagts i jorden? Genom att beskatta jordräntan kommer man ovillkorligen att beskatta äfven dessa.

En sådan beskattning skulle för det andra vara lika orättvis som opraktisk. Hvarför lägga beskattningen endast på jorden och icke tillika på kapitalet, industrien, handeln och andra förvärf? Man klagar hos oss, och det visserligen med rätta, öfver att jordbruket redan nu är så hårdt beskattadt, att det är tvifvelaktigt, om det öfverhufvud kan sägas vara lönande. Hur skulle det*då gå, om all beskattning lades på jordbruket? Det är obegripligt, att denna lära förkunnas af personer, hvilka eljest tillhöra ett parti, som talar för en hög progressiv direkt skatt på allt, som kan hänföras till förmögenhet och inkomst.Socialismen och arbetarfrågan i de skandinaviska landen.

i. Sverige.1

Den sociala rörelsen.

Det var naturligt, att den socialistiska rörelsen skulle förr eller senare nå äfven de skandinaviska landen. Här i Sverige tröstade man sig i det längsta med att den svenska befolkningens lugn och laglydnad samt det goda förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare skulle vara en tillräcklig damm mot alla mera hotande socialistiska svallvågor. Att man häri missräknade sig, hafva senare tider bevittnat. Icke så att svårare misshälligheter eller egentliga våldsamheter ägt rum i följd af socialistiska bearbetningar. Men nog hafva dessa gjort hvad de kunnat för att väcka missnöje och split mellan samhällsklasser. Särskildt hafva de vid utbrytande arbetsinställelser skyndat att uppegga den retade sinnesstämningen hos de »strejkande» och sålunda lagt månget hinder i vägen för en snar och fredlig uppgörelse af tvistefrågorna. Att döma af de mer eller mindre starka fraser, som af de socialistiska ledarne begagnas, torde man äfven här kunna skilja mellan en jämförelsevis moderatare och en längre gående riktning, af hvilka den senare brukar för effektens skull predika mord och brand. Lyckligtvis har det hittills stannat vid blotta orden.

Socialismen hade rätt länge arbetat i Danmark, innan den öfverskred vårt lands gränser. Förmodligen

1 Dessa korta notiser om socialismen och arbetarfrågan i Sverige äro den norske författarens arbete bifogade af J. R. Spil-hammar.hade den icke heller gjort sitt inträde här i början af 1880-talet, om icke en direkt agitation i sådant syfte då utgått från Danmark. Skräddargesällen August Palm sändes hit såsom ombud för de danska socialisterna. Han började sin missionsverksamhet i Skåne men utsträckte den snart ända till hufvudstaden. Det i flera afseenden löjliga sätt, hvarpå han uppträdde, tillvann honom väl icke så många anhängare genast. Men att hans arbete dock icke blef utan frukt, visade sig så småningom. Säkerligen hade också hans förslagna, om än löjliga agitation bort från början mötas med andra vapen än löjets.

Palm röjde vägen och stämde sinnena. Sedan kommo andra med större resurser och fortgingo icke mindre energiskt i hans fotspår. Bland dessa har H. Branting spelat en mycket bemärkt roll och torde väl vara den ende bland socialismens chefer, som har några studier i de frågor agitationen afser. Han utgaf i början på 1880-talet

tidningen »Tiden», som skulle vara organ för de allt talrikare fackföreningarna och deras intressen samt verka för den socialdemokratiska åskådningens spridande bland kroppsarbetame. I samma syfte uppsattes i Stockholm sedermera en ny tidning, »Socialdemokraten», som först redigerades med föga talang af hrr Palm och Danielsson men sedermera med större förmåga af hr Branting. Den har sedan halft annat år tillbaka ut-gifvits hvarje dag men kämpar med städse ökade ekonomiska svårigheter. Samtidigt hafva äfven på andra håll, där man kunnat påräkna afnämare bland större arbetarskaror, utgifvits socialistiska tidningar för att sprida det samhällsupplösande giftet. Erfarenheten har visat, att det skett med rätt stor framgång. De flesta fackföreningar bekänna sig till socialismens läror.

På våren 1889 hölls i Stockholm en kongress af ombud från fackföreningar och andra arbetarföreningar, och där stiftades »Sveriges socialdemokratiska arbetarparti», hvilket såsom sitt program antog det förut omnämnda Gotha-programmet, den tyska socialdemokratiens officiella grundlag.

De uttalanden, som vid denna kongress gjordes, och de beslut, som där fattades, med ty åtföljande agitationer,voro väl icke, såsom man påstått, de enda anledningarna för rättstillståndets och den allmänna ordningens upprätt-hållare att gripa in. Men visserligen föranledde de omedelbart ett förslags framläggande af regeringen för samma års riksdag angående förändrad lydelse af strafflagens 10 kap. 14 §. Detta förslag om skärpta lagbestämmelser mot en samhällsvådlig propaganda blef då ock af riksdagen i det väsentliga antaget. Det socialistiska partiet och dess tillskyndare hafva sedan gjort sig all möda att tyda denna lag såsom varande ett attentat mot tryckfriheten, yttrandefriheten och församlingsrätten. I själfva verket innehåller den intet annat än ett förbud att å allmänna möten eller i tryckt skrift uppmana till våld å person eller egendom eller till trots mot lag och laga myndighet, att offentligen uppmana allmänheten att gå och misshandla eller slå ihjäl misshagliga personer eller bränna upp eller på annat sätt förstöra deras egendom. Man skall vara mycket vilsekommen för att däri se något ingrepp i den medborgerliga friheten.

Det är gifvet, att agitationen för allmän rösträtt, af hvilken socialdemokraterna hafva att hoppas så mycket för sina samhällsomstöpande syften, haft sitt väsentligaste stöd hos dem, likasom de i allmänhet tagit en liflig del i rösträttsrörelsen i de större städerna.

En annan af deras mest framskjutna programfrågor har varit frågan om en normalarbetsdag. För att hålla intresset vaket för denna hafva de under de två senaste åren tillställt stora demonstrationsmöten i Stockholm på den 1 maj. I det första mötet, år 1890, deltogo många tusen människor, ehuru det ägde rum midt på en arbetsdag. Att det emellertid var hufvudsakligast nyfikenheten, som då samlade dessa skaror, framgick af många tecken, icke minst däraf, att redan vid det andra mötet, den 1 maj 1891, deltagarnes antal var högst betydligt mindre. Man visste nu, hur en sådan demonstration skulle gå till, och hade väl icke behof af att ännu en gång fä till lifs de flacka, schablonmässiga anförandena af socialdemokratiens härvarande målsmän.

I det hela kan man om den socialistiska rörelsen i Sverige säga, att den är ett så troget återljud som möj-

Hertzberg, Arbetarfrågan och socialismen. 5ligt af liknande företeelser i andra land. Men icke skall den bidraga till att förbättra de kroppsarbetande klassernas i så många fall behjärtansvärda ställning.

Hvad som i Sverige gjorts på lagstiftningens väg till de kroppsarbetande klassernas förmån.

I detta afseende hafva vi att först fästa uppmärksamheten på den Kungl. förordningen af den 18 november 1881 angående »minderårigas användande i arbete vid fabrik, handtverk eller annan handtering». Vid 1875 års riksdag väcktes i båda kamrarna motioner, hvilka fram-höllo de olycksbringande följder, som hotade samhället, ifall det missbruket finge ohejdadt fortgå att använda minderåriga till arbete i fabriker och handtverk under sådana förhållanden, att deras sedliga eller kroppsliga utveckling därigenom äfventyrades. Dessa motioner föranledde en riksdagens skrifvelse till K. M:t, hvilken genast uppdrog åt en kommitté att taga denna viktiga sak i närmare öfvervägande och utarbeta ett förslag till författning i ämnet.

Visserligen funnos redan förut åtskilliga lagbestämmelser till den minderårige arbetarens skyddande, såsom att barn, som ej fyllt tolf år, ej finge användas i fabrik eller handtverk och att arbetare under adertön års ålder ej finge

sysselsättas med nattarbete, hvarjämte föreskrefs, att näringsidkare borde faderligt vaka öfver att den minderårige arbetaren hölles till gudsfruktan, ordentlighet och goda seder, att han måtte inhämta åtminstone det kunskapsmått, hvilket folkskolestadgan föreskrifver såsom det minsta, och besöka slöjdskola eller teknisk läroanstalt, där sådan finnes, samt att näringsidkare vid sina biträdens eller arbetares behandling och sysselsättning bör fästa behörigt afseende å deras hälsa och arbetsförmåga. Men dessa bestämmelser hade under tidernas lopp allt mindre beaktats, förnämligast i följd af den fullkomliga bristen på kontroll öfver deras efterlefnad.

Det af kommitterade utarbetade lagförslaget ledde till den ofvannämnda förordningen, hvars hufvuddrag äroföljande. I arbete vid fabrik, handtverk eller annan handtering må ej användas minderårig, som ej fyllt tolf år, som ej inhämtat det för afgång från folkskolan stadgade minsta kunskapsmåttet eller som till följd af sjuklighet eller kroppslig svaghet af det ifrågavarande arbetet anses komma att lida men. Med minderårig menas i förordningen den, som är under aderton år, med barn den, som är under fjorton år, och med yngre person den, som fyllt fjorton men icke aderton år. I fabriksarbete må barn användas högst sex timmar och yngre person högst tio timmar af dygnet, mellan kl. 6 f. m. och 8 e. m. Arbetstiderna skola afdelas genom raster. Minderårig under femton år, som användes i fabrik, handtverk eller annan handtering, skall begagna undervisningen i folkskolan eller njuta annan däremot svarande och af skolrådet godkänd undervisning. Till arbete under jord i grufvor eller stenbrott må yngre person af kvinn-kön eller barn ej användas. Hälsovårds- och kommunalnämnd åligger det att öfvervaka förordningens efterlefnad.

På riksdagens anhållan med anledning af en i ämnet väckt motion tillsatte K. M:t år 1884 en kommitté för utredande af frågan om arbetarnes och med dem jämförliga personers försäkring för olycksfall i arbetet och för framläggande af förslag därom. Det var den s. k. arbetarförsäkringskommittéen, som på sin stora uppgift arbetade i icke mindre än fem år. Denna hade dock under tiden växt ut till vida större proportioner, än som från början afsågos, ty kommittéen fick ock i uppdrag att utarbeta förslag till lag om ålderdomsförsäkring samt om sjukkassor.

Blott i två afseenden har kommittéens arbete hittills ledt till positiva resultat. För att i största möjliga mån förekomma olycksfall och därigenom äfven nedbringa kostnaden för den försäkring för olycksfall, hvilken det var kommittéens första uppgift att förslagsvis utreda, hade den i främsta rummet afgifvit ett förslag om erforderliga åtgärder till skydd för arbetarnes lif och hälsa vid industriella rörelser i allmänhet. Regeringen framlade detta förslag såsom en kunglig proposition vid 1889 års riksdag, och det blef då af riksdagen antaget utan några väsentliga ändringar. Den 10 maj 1889 utfärdades»Lagen om skydd mot yrkesfaraÄfven i detta afseende hade vä» sedan länge skyddsbestämmelser funnits i åtskilliga författningar, såsom i 1864 års näringsfrihets-författning, i grufvestadgan, i hälsovårdsstadgan ra. i Men till någon verklig tillämpning hade hithörande bestämmelser icke ledt.

Den lag, som nu senast utfärdats, bestämmer förs: och främst, hvad med industriellt yrke i denna lag förstås. Lagen gäller: sågverks- och därmed förenad brad-gårdsrörelse; grufdrift eller annat därmed jämförligt arbete, som icke är att hänföra till bergsbruk, masugi eller hytta, stångjärnsbruk, manufakturverk eller annan inrättning, som afser tillgodogörande eller förädling af mineralrikets alster och ej är att anse som handtverk. fabrik, skeppsbyggeri-, stenhuggeri-, mejeri-, bryggeri-, mjöl- och sågkvarns- samt handtverkerirörelse, som drifves i så stor omfattning och under sådana förhållanden i öfrig:. att den skäligen må anses som fabriksrörelse, boktrycken, bränneri och annan med fabriksdrift jämförlig handtering.

Idkare af något bland dessa yrken är pliktig an vidtaga alla de anordningar, som i afseende å arbets lokaler, maskiner och redskap eller eljest med afeeendt på arbetets beskaffenhet äro nödiga för att skydda ho> honom anställda arbetares lif och hälsa. Af sådana anordningar uppräknas bland andra: skyddsinrättningar mo: fall eller nedstörtande föremål, kringgärdande af käri med giftiga, heta eller frätande ämnen, skyddsåtgärder vid maskiner o. s. v. Dessutom föreskrifves tillsyn öfver att tillräckligt luftrum och erforderlig luftväxling finnas, att arbetet äger rum vid tillräcklig och tjänlig belysning samt så lämplig värmegrad, som förhållandena medgitva. att sådana

anordningar, hvilka erfarenheten anvisat såsoir verksamma och arbetets natur medgifver, vidtagas för ar. hindra damm, gaser eller ångor att spridas i arbetslokalerna i en för arbetarnes hälsa skadlig mängd, samt att renlighet iakttages med hänsyn så väl till arbetslokaler son till maskiner och redskap. Därjämte stadgas, att äfver arbetarne skola låta sig angeläget vara att medverka tiii uppnående af lagens syftemål och därför ställa sig cidern angående föreskrifter och uppmaningar i lagen til. noggrann efterrättelse.Sakkunniga män till det antal, som kan finnas lämpligt, skola särskildt förordnas att gå yrkesidkarne till handa med råd och upplysningar i fråga om arbetarnes skyddande mot yrkesfara. De kallas yrkesinspektörer och förordnas af konungen. En yrkesinspektör får ej för egen eller annans räkning drifva fabrik eller idka annat industriellt yrke, ej heller i dem hafva del eller anställning. Han äge under den tid arbetet pågår tillträde till fabrik, verkstad eller annan arbetslokal äfvensom rätt att där företaga undersökningar, till hvilka hans tjänsteåligganden kunna gifva anledning. På anmälan af yrkesinspektör eller där så eljest pröfvas nödigt äge konungens befallningshafvande att ålägga vederbörande yrkesidkare att, därest han vill arbetet fortsätta, inom utsatt tid hafva vidtagit de skyddsanordningar, som lagen föreskrifver, vid äfventyr, förutom straffpåföljd, att den föreskrifna anordningen på hans bekostnad verkställes genom polismyndighetens försorg. Underlåter yrkesidkare att ställa sig till efterrättelse hvad honom åläggės, straffas han med böter från och med 10 till och med fem hundra kronor.

Ett förslag till förordning angående försäkring för olycksfall i arbetet har regeringen två gånger framlagt för riksdagen, men denna har icke ansett sig böra godkänna detsamma. Detta förslag gick ut på att enhvar i vissa såsom försäkringspliktiga bestämda rörelser anställd arbetare skulle vara försäkrad för olycksfall, som kunde träffa honom till följd af hans anställning. Försäkringen, för hvilken afgifterna skulle erläggas af arbetsgifvaren, skulle handhafvas af en för hela riket gemensam anstalt, riksförsäkringsanstalten.

Riksdagen var emellertid icke öfvertygad om fördelarna af den ifrågasatta försäkringsplikten. Väl erkändes tämligen allmänt, att i mån af näringslifvets utveckling kunde utom öfriga villkor för näringsverksamhetens utöfning påkallas särskilda bestämmelser rörande skyldighet till skadestånd vid de i näringsdriften inträffande olycksfall. Men man ville icke gå så långt som den kungl. propositionen vid lagstiftningen i detta ämne, att man godkände den obligatoriska försäkringen. Man föredrog de grunder, som redan nu finnas upptagna i lagen af den 12 mars 1886, enligt hvilken samtliga järnvägs-förvaltningar i Sverige äro skyldiga att, där någon af järnvägspersonalen under sitt yrkesarbete dödas eller lider kroppsskada i följd af järnvägsdriften, gälda skadestånd. En utsträckt tillämpning af denna grundsats skulle alltid begränsa ersättningsskyldigheten till de skador, hvilka uppkomma i arbetsgifvarens egen näringsdrift, och till de arbetare, hvilka äro i densamma sysselsatta. Detta fann man rimligare än den föreslagna lagen, enligt hvilken samtliga arbetsgifvare i vissa yrken skulle förpliktas att till en statsanstalt erlägga de bidrag, som beräknades erforderliga för utgörande af vissa ersättningar till samtliga arbetare i samma yrke. Den enskilde arbetsgifvaren skulle därigenom förbindas till ansvar ej blott för anordningar inom egen näringsdrift utan äfven för andra arbetsgifvares anordningar, i hvilka han icke hade någon del och öfver hvilka han ej kunde utöfva någon kontroll. Honom skulle åläggas att gälda ersättning åt arbetare i andras tjänst, hvilka gent emot honom icke kunde hafva något rättsanspråk. Af dessa skäl ledde det kungl. förslaget icke till något positivt resultat.

Däremot har antagits en lag om sjukkassor, hvar-jämte medel anvisats till sjukkasseväsendets befrämjande. Denna lag är väl icke inskränkt till hufvudsakligast kroppsarbetare. Det ligger emellertid i sakens natur, att de, som genom inträde i sjukkassor söka värja sig för de ekonomiska följderna af inträffande sjukdom, skola i allmänhet vara att hänföra till nämnda klass af medborgare. Genom denna lag erhålla de hittills på frivillighetens grund bildade sjukkassornas och deras medlemmars rättsliga ställning stödet af uttryckliga, i lag meddelade bestämmelser jämte ekonomisk uppmuntran af det allmänna.

Genom lag har ock arbetares förmånsrätt i konkurs blifvit utsträckt så till vida, att förmånsrätt i gäldbunden arbetsgifvares egendom numera tillkommer ej blott fordran i ogulden arbetslön till fast anställda arbetare utan äfven dylik fordran, som arbetare utan fast anställning kan för viss kortare tid hafva hos arbetsgifvaren innestående. Det heter i lagen, att sådan förmånsrätt skall tillkomma betjänters och tjänstehjons lön för sista året samt annan arbetares dagspenning eller aflöning för de sista sex månaderna.Det i det föregående omnämnda, af

arbetarförsäk-ringskommittéen utarbetade förslaget till lag om ålder-domsförsäkring har väl icke ännu blifvit mer än ett förslag. Men då det kan intressera mången, som icke tagit kännedom därom, att se, huru kommittéen tänkt sig, att denna sak borde ordnas, skola vi här meddela de hufvudsakligaste af de föreslagna bestämmelserna. En-hvar i riket mantalsskrifven svensk undersåte skall från och med det kalenderår, då han fyller 19 år, till och med det, då han fyller 28, till riksförsäkringsanstalten inbetala 25 öre i veckan eller 13 kronor om året, hvar-emot han vid uppnådda 60 års ålder äger att uppbära en årlig lifränta af 72 kronor. Genom frivillig inbetalning utöfver denna summa skulle högre lifränta eller sådan vid tidigare år kunna erhållas. Som maximum är föreslaget 432 kr. årligen vid 60 år eller 138 kr. vid 45 år mot en inbetalning af 1 kr. 25 öre pr vecka. Det är äfven medgifvet att erlägga afgiften genom inbetalning en gång för alla. Då emellertid många torde finnas, som icke förmå erlägga den bestämda tvångsafgiften af 13 kr. årligen, hade kommittéen föreslagit, att hvarje kommun skall årligen till riksförsäkringsanstalten inbetala så stort belopp, som efter 13 kr. person belöper sig å3 procent af kommunens under näst föregående år mantals-skrifna folkmängd, och att däraf afgifterna skola erläggas för alla, som icke kunna själfva betala den. Dör försäkrad, innan lifräntan börjat utgå, skall till hans dödsbo, om han efterlämnar föräldrar, maka eller bröstarfvingar, utbetalas sammanlagda beloppet af de för den aflidne annorledes än genom allmänna bidrag bestridda försäk-ringsafgifterna.2. Danmark.1

De socialistiska idéerna framträdde i Danmark först år 1848, närmast inom student- och handtverkarkretsar. i hvilka sistnämnda de infördes från Paris af gesäller, som arbetat där. Denna första socialistiska rörelse undanträngdes dock af den under loppet af nämnda och följande år starkt framträdande nationella och politiska rörelsen.

Först 1871 gjorde sig en följd af flygblad, »Socialistiske Blade», till organ för de idéer, som representerades af Karl Marx och »Internationale». Redaktören af dessa blad var Louis Pio, cand. phil. och löjtnant, som någon tid hade vistats i Genève, hvilken stad då var hufvudsätet för »Internationale». Dessa flygblad, som redigerades med mycken talang, väckte stort uppseende och förvandlades snart till ett fast veckoblad, »Socialisten», som 1872 blef daglig tidning.

Redan 1871 utsände redaktionen en uppmaning att bilda en afdelning för Danmark af »Internationale». En mängd medlemmar anmälde sig — endast i Köpenhamn 1,700 — och flera arbetarföreningar slöto sig därtill. Då bildades nyssnämnda år »Den internationale Arbeider-forening for Danmark», som indelades i sektioner, ordnade efter arbetsfacken. Den gemensamma ledningen öfver-lämnades åt en centralkommitté under »Internationale» såsom den högsta styrelsen.

På den konstituerande generalförsamlingen valdes Pio till »Stormester»; denne och dessutom Brix och Geleff blefvo centralkommittéens ledande medlemmar. Arbetames fackmässiga organisation gaf sig snart uttryck i en följd af »strejker», af hvilka många på grund af de under dessa år uppåtgående konjunkturerna lyckades. Tillika upprättades produktionsföreningar i öfverensstäm-

1 Dessa meddelanden äro hämtade förnämligast ur »Danmarks statistik > 1887, ur en följd af afhandlingar af prof. Falbt-Hansen (sid. 719—780), »Dansk Höjesterets-tidende» 1873 (sid. 213—227) samt från meddelanden under hand, som välvilligt lämnats förf. af prof. Falbe-Hansen.melse med socialismens idé, men dessa gingo dock snart omkull. Rörelsen började efter hand blifva alltmera revolutionär.

Detta härflöt af flera anledningar. Så heter det i de af Pio författade stadgarna för »Den internationale Arbeiderforening for Danmark» (Dansk Höjesterets-tidende 1873, 2I5—27): »Den tid har kommit, då ett lika

tillträde för alla till denna jords njutningar, så väl de materiella som de andliga, har blifvit en nödvändighet, så framt ej de, som äro uteslutna, skola omstörta samhället. Föreningens ändamål är därför att verka för att allt förtryck, vare sig det vill göra sig gällande i nationalitetens, bildningens, traditionens, kapitalets eller religionens namn, så snart som möjligt må upphöra.»

I tidningen »Socialisten» framställas ständigt arbetame — handtverksgesäller, daglönare, tjänstehjon, torpare, backstugusittare — såsom en samhällsklass, den där lefver i yttersta nöd och rättslöshet, likt slafvar under trycket

af storborgares, i synnerhet kapitalisters, arbetsgifvares och hemmansägares tyranni, under det att arbetame på grund af sitt antal borde vara de härskande. — Staten och religionen äro inrättade för att undertrycka arbetaren och beröfva honom frukten af hans arbete till förmån för storborgame. — Staten förklaras mogen för att omstörtas och lämna mm för den nya, socialistiska samhällsordningen.

Härtill fogades ständiga hotelser om att använda våld från arbetarnes sida. Dessa och dylika upphetsande upprop framkommo genom tidningen »Socialisten» äfven på agitationsmöten, där i synnerhet Geleff var verksam. Antalet medlemmar i den »danske internationale Arbeiderforening» steg hastigt. Redan i början af 1872 var antalet 8,000, hvaraf i Köpenhamn omkring 5,000.

Agitationen bar snart sina frukter. Likasom i Norge under de Thraneska oroligheterna kom det till våldsamma sammanstötningar mellan de vilseledda och upphetsade arbetame samt polisen och militären. Anledningen härtill var följande.

Tidningen Socialisten för den 2 maj 1872 innehöll ett af de tre nämnda ledarne författadt upprop till ett möte af alla Köpenhamns och kringliggande trakts arbetare på Nörrefaelled bredvid Köpenhamn. I samman-hang med detta upprop innehöll tidningen en artikel af Pio, där det bland annat hette:

»Olagligt förfarande af auktoriteterna, hat och förföljelse från kapitalisternas sida är det tillmötesgående, som visats våra små och billiga fordringar af de idiotiska maktinnehafvarne, ministrar, magistrat, polisdirektör, fastighetsägare och penningpåsarnas män — alla hafva de fått brådtom att sam mans väija sig mot folket, alla känna de, att det nu gäller att kväfva friheten, det må nu ske med eller utan lagens tillhjälp. Men eder, som dyrken guldet, som utsugen de fattiga, eder vilja vi ännu en gång tillropa: I hafven i årtusenden skänkt i åt oss en bitter lifsdryck; vakten eder nu; måttet är rågadt! Låten det icke komma en enda droppe mera — då flödar de: öfver!»

Det bebådade folkmötet förbjöds af polisdirektören. Det oaktadt beslöt styrelsen, att mötet skulle hållas; detta beslut meddelades aftonen förut en stor församling. Under natten blefvo emellertid Pio, GelefF och Brix arresterade.

På den för folkmötet på Nörrefaelled bestämda tiden infann sig icke dess mindre en stor mängd människor, som, ehuru tillträdet bevakades af polis och soldater, under rop af »lefve» för de arresterade försökte att tränga sig in på platsen. En våldsam sammanstötning uppstod mellan hopen och soldaterna, hvarvid många på båda sidor sårades. På aftonen föreföllo oordningar på gatorna.

Enligt af de arresterade ledarne inför rätten gjorda erkännanden var det mål, som man åsyftade att nå, upp-häfvandet af den gällande statsförfattningen, införandet af en socialistisk organisation, afskaffande af armé och flotta, upphäfvande af äktenskapet och dess förändring till ett från båda sidor upplösligt kontraktsförhållande, upphäfvande af arfsrätt och alla indirekta skatter.

Genom slutlig dom af Höjesteret dömdes ledarne Pio, Brix och Geleff till flera års straffarbete. Föreningen »Internationale» förbjöds. På grund af detta förbud utvecklade sig snart de fackmässiga sektionerna till själf-ständiga fackföreningar, som åter samlade sig under huf-vudledning af en centralstyrelse, hvilken år 1878 aflöstes af »Socialdemokratisk Förbund» med gemensam styrelsei Köpenhamn för hela Danmark och underafdeiningar rundt omkring i landet. I sina stadgar angifver förbundet såsom sitt ändamål »att med alla lagliga medel verka för de socialdemokratiska idéernas utbredning och erkännande, att bidraga till utrotande af hvarje fördom och vidskepelse, att häfda alla människors naturliga likhet, att organisera motståndet mot det sig utbredande rikedomsväldet, att samla alla från statsstyrelsen uteslutna och med hänsyn till politiska rättigheter tillbakasatta till gemensamma ansträngningar för sina rättigheters häfdande» — allt i öfverensstämmelse med de af Karl Marx framställda idéerna.

»Socialdemokratisk Förbund» utvecklar en betydande verksamhet förnämligast genom »fackföreningarna». De af dessa anordnade strejkerna äga rum efter samråd med »Förbundet», som organiserar strejkerna och den hjälp, som lämnas dessa. På detta sätt har dess styrelse fått arbetarne i sin hand, och i synnerhet de dugligaste och mest

intelligenta bland dessa.

Fackföreningarna räkna i Köpenhamn omkring 20,000 medlemmar (däraf 1,000 i kvinnliga fackföreningar) och i öfriga städer 10- à 11,000 medlemmar.

Dessutom verkar »Förbundet» genom utgifvande af tidningar och skrifter, hvilka förnämligast bestå af återgifvanden och öfversättningar ur tyska socialistiska tidningar och skrifter. Den största socialistiska tidningen är »Socialdemokraten», som i Köpenhamn utgår i 23,000 exemplar.

Socialismen har hittills vunnit utbredning endast i Köpenhamn och landsortsstäderna men jämförelsevis föga på landet. Nyssnämnda form för socialismen i Danmark är jämförelsevis moderat.

På de senaste 2 à 3 åren hafva däremot de revolutionära tendenserna framträdt starkare. De synas hafva förnämligast kommit från England och därvarande anarkiska föreningar samt från Sverige, där socialisterna gå längre och äro mera revolutionära än i Danmark. De svenska socialisterna håna ständigt sina mera moderata kamrater i Köpenhamn. Ett försök, som de radikala socialisterna i Köpenhamn för ett år sedan gjorde att tillägna sig makten i »Socialdemokratisk Samfund», misslyckades fullständigt.Henry Georges lära kom till Danmark från Norge, där den ifrigt utbreddes af folkhögskoleläraren och stor-tingsmannen Ullman. I Danmark spreds den delvis genom folkhögskolorna och grundtvigianema. Det har till och med bildats en förening för utbredande af Georges idéer; på möten och i tidningar hafva de diskuterats. Deras anhängare skildras dock såsom naiva och ytliga, och någon betydelse hafva de icke i förhållande till den egentliga socialismen.1

Af sträfvanden, som hafva till syfte att verka för de arbetande klassernas väl och som icke hafva något att skaffa med socialismen, må här nämnas följande:

Konsumtionsföreningar, i hvilka konsumenterna sluta sig tillsamman och upprätta gemensamma försäljningar för att därigenom inbespara en del af handelsvinsten, uppkommo i Danmark först 1866; deras antal ökades mycket snart, men som de sköttes mindre bra, gingo de sedermera omkull. År 1871 stiftades »Faellesforening for Danmarks Husholdningsforeninger»; efter en nedåtgående rörelse under loppet af 70-talet uppblomstrade de åter under det följande årtiondet. Medlemmarnas antal hade år 1885 stigit till mer än 21,000 med ett rörelsekapital af 600,000 kr., en reservfond af 240,000 kr. och en årlig omsättning af 2,700,000 kr.

Utom en mängd sjuk- och begrafningsföreningar hafva äfven upprättats »Byggeforeninger». De flesta af dessa kunna dock icke räknas till egentliga »själfhjälps-föreningar» utan äro mera välgörenhetsanstalter. På själfhjälp har grundats den af Burmeister och Wains arbetare stiftade stora »Arbeider-Bygge-Förening» i Köpenhamn. Den har ett kapital af 1,6 million, omkring 14,000 medlemmar och har låtit uppföra 630 hus med 12- å. 1300 lägenheter, alla i Köpenhamn.

Fackföreningar inom arbetareklassen i Danmark uppkommo, sedan skråtvånget upphäfts 1857. Det var arbetarvänner bland de lyckligare lottade samhällsklasserna, som sökte att samla arbetarne i föreningar, hvilka om-

1 De här anförda underrättelserna om »Socialdemokratisk Förbund», karakteristiken af den danska socialismen, samt om »Georgismen» äro hämtade ur prof. Falbe-Hansens till förf. välvilligt lämnade otryckta meddelanden.fattade arbetare af alla fack, för att tillgodose deras intressen, skaffa dem större socialt och politiskt inflytande, och i synnerhet för att verka förädlande och bildande på dem. Den viktigaste af dessa föreningar är »Arbeider-foreningen af 1860», hvilken upprättades i Köpenhamn på initiativ af Rimestad.

Hvad som gjorts på lagstiftningens väg i Danmark för att främja arbetarnes bästa.

I detta hänseende är först att märka lagen af den 12 april 1889: »Om Foranstaltninger til Forebyggelse af Ulykkesiilfcelde ved Brug af Maskiner». Bestämmelserna i denna lag hafva sin tillämpning på hvarje maskin, hvars användning kan medföra skada för de personers lif och hälsa, hvilka sköta densamma.

Lagen innehåller föreskrifter om huru arbetsmaskinerna, drifkraften och kraftmaskinen skola vara inrättade, uppställda, inhägnade eller öfvertäckta, för att arbetarne icke skola vara utsatta för fara. Barn under 10 år få användas till arbete vid maskiner blott under omedelbar och ständig tillsyn af någon af föräldrarne. Barn och

unga personer under 16 år få icke användas för att på egen hand sköta ångpannor eller maskiner, som betecknas såsom farliga.

För att utöfva tillsyn öfver lagens efterlefnad äro förordnade: 1) 2 fabriksinspektörer, utnämnda af konungen, hvilka aflönas med 3,600 kronor hvardera, med ett lönetillägg af 300 kr. hvart femte år, dock icke öfver 4,800 kr. Under dem kunna 2) anställas 12 af justitieministern förordnade assistenter, af hvilka hvar och en uppbär en lön af 1,600 kr., som kan stiga till 2,200 kr. Dessutom erhålla både inspektörer och assistenter dagtraktamente och resekostnadsersättning. Instruktionerna fastställas af justitieministern. 3) Tillsyningsmän, en för hvar kommun, tillsatta af kommunalrådet för 3 år.

Uppstår oenighet mellan inspektörerna och ägaren eller brukaren af en maskin angående de i lagen före skrifna bestämmelserna, afgöres saken af justitieministeriet,sedan ägaren (brukaren) fått tillfälle att yttra sig i saken. Inspektionen har tillträde till verkstäderna, så ofta någon är där sysselsatt. Om befintliga öfverträdelser har inspektionen att oförtöfvadt göra anmälan hos vederbörande polismyndighet.

Öfverträdelser af denna lag straffas, så framt de ej förtjänat högre straff, med böter från io till 400 kronor.

Lagen äger ingen tillämplighet på maskiner i ångfartyg eller på järnvägs- och spårvägslokomotiv.

En i flera hänseenden märklig lag, som trädt i gällande kraft d. 1 juli 1891, är »Lov om Ålderdoms-Understö ttelse til värdige Trcengende udenfor Fattigvceseneh.

Den skiljer sig i väsentliga afseenden från den motsvarande tyska af d. 22 juni 1889, förnämligast däri, att hvarken vederbörande, till ålderdomsunderstöd berättigade personer eller arbetsgifvarne hafva någon förpliktelse att lämna bidrag. Dessa lämnas uteslutande af den kommun, i hvilken den behöfvande uppehåller sig eller som har försörjningsplikt mot honom, och af statskassan, som tillskjuter hälften, dock ej mer än 2 millioner kronor. Statsbidraget fördelas mellan kommunerna, i förhållande till hvad hvar och en af dessa visat sig hafva användt och får icke öfverstiga hälften däraf.

De viktigaste af lagens öfriga bestämmelser äro följande:

1. Den, som, sedan han fyllt sitt sextionde år, blir ur stånd att förskaffa sig själf eller dem han är skyldig att försörja hvad nödigt är till underhåll eller till vård och skötsel vid sjukdomsfall, skall, för så vidt han har infödingsrätt, vara berättigad att erhålla ålder-doms-understöd.

2. Rättighet till sådant understöd är dock beroende af a) att vederbörande icke genom domstols utslag förklarats skyldig till någon vanärande handling, utan att sedan hafva återfått heder och ära; b) att behofvet icke har sin grund i handlingar, genom hvilka han till fördel för barn eller andra beröfvat sig själf medlen till uppehälle, i ett oordentligt eller slösaktigt lefnadssätt eller är på annat sätt självförvållad; c) att han under de senaste tio åren, förr än han framställde begäran om understöd, har haft stadigt hemvist i landet och under loppet afsamma tidrymd icke mottagit fattighjälp eller befunnits skyldig till lösdrifveri eller tiggeri.

Lagen skiljer således uttryckligen mellan detta ålder-domsunderstöd och den allmänna fattigförsörjningen, som icke beröres af denna lag.

3. Ansökan om ålderdomsunderstöd insändes i Köpenhamn till magistraten och i landsorten till kommunalstyrelsen. Ansökan bör innehålla alla för bedömandet af den sökandes rätt till understöd nödvändiga upplysningar.

4. Understödet bör utgöra hvad som alltid behöfves för understödstagarens och hans familjs nödvändiga underhåll eller till vård och skötsel vid sjukdomsfall men kan för öfrigt bestå så väl i pengar som i naturaprestationer eller i upptagande i särskilda därför inrättade asyler eller liknande anstalter.

Om understödstagaren gör sig skyldig till handlingar, hvilka skulle utesluta honom från ålderdomsunderstöd, eller om han förslösar, hvad han far, upphör understödet.

5. Ålderdomsunderstödet betalas af kommunen. De af denna hafda omkostnaderna uppföras såsom en särskild

post i kommunens årliga räkenskaper. En afskrift af denna post skall tillställas platsens öfverstyrelse, hvil-ken, sedan den granskat densamma, inberättar till inrikesministern, hur mycket hvar särskild kommun användt. Af kommunens utgifter tillskjuter då, såsom nämndt är, staten hälften, dock icke tillsammans mer än 2 millioner kr. — till år 1895 blott 1 million.

3. Norge.

De af Thrane framkallade arbetaroroligheterna. Arbetar-mötena. Den norska socialdemokratiska pressen.

Man hör ofta yttras: ja, i de stora kulturlanden kan det nog vara fara på färde men icke i Norge; här finnes ju icke en sådan jordmån, som kan gifva denna främmande planta näring; Norges folk är för lugnt, för lojalt,har för mycken sund besinning för att kunna blifva ett byte för den socialistiska propagandan.

Tyvärr förhåller det sig icke så! Måtte det vara så; men det skulle kunna hända, att faran redan är för handen här och efter landets små förhållanden icke mindre hotande än i mången stor kulturstat.

Vare det långt från mig att vilja stämpla hvarje sträfvan från de arbetande klassernas sida att få sin af-löning ökad och därmed sina villkor förbättrade såsom otillbörlig. Tvärt om kan den ofta vara fullt berättigad, emedan den sammanhänger med det bästa i människans natur, nämligen trängtan att föra en människan värdig tillvaro, att lefva äfven för något, som är högre än det dagliga matsträfvandet, och att frigöra sig från den tryckande och förslöande dagliga näringsomsorgen. Men redan länge har äfven i Norge bedrifvits en agitation, som uppviglar de duktiga och hederliga arbetarne genom att förespegla dem utsikter, som det är dem omöjligt att uppnå, genom att utså hat, misstänksamhet och afund-sjuka mot andra medborgare, hvilkas ekonomiska välfärd just är ett villkor för att arbetaren skall kunna få arbete och bröd, genom att nedbryta aktningen för den bestående lagliga samhällsordningen och tron på det, som är icke blott arbetarens utan allas vår högsta tillflykt och tröst i lifvet och i döden.

Det påståendet, att den socialistiska agitationen icke skulle kunna vinna insteg i Norge, har redan funnit sin tillräckliga vederläggning i den af Markus Thrane för omkring 40 år sedan framkallade arbetarrörelsen. Denna var ingenting annat än vågsvallet efter de starka revolutionära stormar, som under åren efter 1848 drogo fram öfver alla de stora europeiska landen.

För att kunna bättre förstå, hvad som äfven i detta land nu är i görningen, är det af vikt att återkalla i minnet några drag af dessa dagars tilldragelser, hvilka ledde till uppenbara brott mot den lagliga ordningen och till rent af upproriska handlingar.

Hvad som då skedde är i hög grad ägnadt att visa, icke blott hur lätt arbetarbefolkningen kan uppagiteras utan äfven en nästan otrolig brist på ekonomisk och politisk insikt hos ledarne, och slutligen, att, när det ialla fall lyckades Thrane och hans medhjälpare att utöfva ett rätt starkt inflytande, så berodde detta därpå, att de förstodo att taga i sin tjänst och upphetsa de dåligaste mänskliga lidelser: hat och afundsjuka mot de bättre lottade — en vädjan, som ty värr sällan göres förgäfves.

Markus Thrane hade i ett par år rest omkring i landet och förkunnat kommunistiskt socialistiska åsikter, stiftat arbetarföreningar i hundratal, grundat en tidning för dem och i Kristiania upprättat en centralstyrelse.

Han förklarar sig för socialist och att socialismens mål var upprättandet af en europeisk federativ republik.

Han insåg nog, att vägen dess värre blott kunde gå genom revolution, men han ansåg det dock nödvändigt, att landets alla socialister satte sig i förbindelse för att samverka för detta vackra mål. Thrane predikade således öppet den läran, att ändamålet, om det blott är god t, gör det tillåtligt att begagna olagliga medel.

Han ville uppfostra arbetarklassen till ett politiskt parti och begagna de fattiga som reformatorer; han förklarade sig för fritänkare men ville hålla sig fjärran från hvarje religiöst område, emedan fritänkeriet icke antogs skola slå an på hans publik, som omsorgsfullt utestängdes från allt fritt tänkande.

Medlen för uppnåendet af hans mål voro, utom allmän rösträtt och rätt till revolution, upphäfvande af den

bestående egendomsrätten och häfdande af hvars och ens rätt till egendom.

Egendomsrätten borde genomföras så, att den, som intet ägde, skulle hafva rätt att fordra något af den, som ägde något, och att jordegendomarna skulle fördelas.

Läran, att all egendom bör lika fördelas mellan alla, är för öfrigt icke egentligen socialism utan kommunism. Det är redan upplyst, att socialismen fordrar gemensam-het i besittningen och vinsten af alla produktionsmedel såsom jord, maskiner, varor in. m. Kommunismen åter lägger vikten på den enskildes rätt till andel i all rörlig och fast egendom och fordrar därför en genomgripande lika fördelning eller utskiftning mellan människorna af allt, som är föremål för besittning.

Kommunismen är nu i det hela öfvergifven såsom opraktisk och omöjlig att genomföra, hvilket också lätt kan inses.

Hertzbcrg, Arbetarfrågan och socialismen. 6På grund af vissa människors flit, sparsamhet, duglighet och klokhet, andras lättja, slösaktighet, oduglighet och oforstånd skulle det naturligtvis icke dröja länge, innan den gamla skillnaden mellan rika och fattiga åter gjorde sig gällande. Man skulle då snart få den gamla historien tillbaka, nämligen att egendomen åter blifvit olika fördelad — Öfverflöd på den ena sidan och nöd på den andra. Så måste åter en delning företagas.

Det kan utan närmare påpekande inses, att under sådana villkor skulle ingen underkasta sig besvärligheterna med att föröka sin egendom. Sparsamhet, flit, omtänksamhet skulle försvinna från jorden. Man skulle också i sanning vara mer än ett helgon, om man skulle lugnt sitta och se på att dagdrifvare, frossare och fyllbultar förtärde frukterna af ens eget hårda slitande och släpande.

Dessutom: hur ofta och på hvad sätt skulle delningen ske? Hvem skulle verkställa den och se till att hvar och en finge just sin del? Hvarje ordnadt samhälle skulle helt enkelt blifva en omöjlighet. Skulle det ligga någon rättvisa i den stora delningen, så skulle samtidigt göras en lika fördelning mellan alla äfven af arbetskraft, flit, sparsamhet, förstånd, uthållighet, ärlighet, samvetsgrann-het, kort sagdt af alla moraliska och borgerliga dygder. Hvarje förnuftig människa kan inse, att detta är blott ett onyttigt tankeexperiment.

Denna fordran på egendomens lika fördelning är redan tillräcklig för att visa, huru naiv och fjollig den thraneska arbetarrörelsen var.

Ett annat exempel härpå är följande:

Vid ett af centralstyrelsen år 1850 hållet möte antogs bland annat följande uttalande i ett upprop till föreningarna:

De icke-röstberättigade kunna icke anses förpliktade att lyda lagarna, emedan de icke haft något inflytande på deras tillkomst, eller, såsom en af de mera framstående ledarne yttrade i ett offentligt tal, som han höll: »De klasser, som styra och råda öfver oss, kommo tillsamman, valde några bland sig, kallade dessa för representanter och samlingen af dem för storting; här började de så författa lagar, som angå folkets lif och välfärd — men att skrifva lagar för oss, hvem bad dem om det?Vi kunna med lika stor rätt samla oss och skrifva lagar för dem.'»

Ett dylikt resonemang leder följdriktigt till att alla icke allenast böra hafva rätt till att vara med om att välja lagstiftarne utan också bestämma, hvad som skall vara lag, och att jag icke har någon skyldighet att lyda de lagar, hvilka jag icke själf varit med om att stifta eller gifvit mitt samtycke till. Hela den lagstiftning, som kommit till stånd före min tid, angår mig således icke. Hvar och en inser, till hvilka absurditeter detta leder. Men till grund för hela tankegången ligger den redan från Rousseau välbekanta uppfattningen, att allt, som kallas lag, blott är uttrycket för olika tiders och människors växlande meningar eller för hvad som vid hvarje tidpunkt är flertalets vilja, och att det icke finnes någon lag, som är uttryck för en moralisk världsordning, som har giltighet i sig själf, oberoende af om någon erkänner den eller icke, och som kräfver ovillkorlig lydnad af alla och alltid.

I anledning af att det år 1851 i Kristiania samlade centralmötet af landets arbetarföreningar hade umgåtts med upproriska planer, hölls en mängd förhör, under hvilka det kom i dagen, att det en dag beslutits, ehuru beslutet sedermera frånträdts, att, om stortinget icke till-mötesginge arbetarnes fordringar, skulle de använda våld och

göra revolution. Arbetarrepresentanten från Kongs-berg gaf anvisning på därvarande vapen- och krutfabrik, och representanten från Horten fäste uppmärksamheten på de därvarande 7,000 gevären, på arsenalerna och skeppen, som 50 man kunde taga »utan att få näsblod en gång».

Det stannade dock icke vid stora och hotande ord blott. Under förhören på Hönefos blef en af ledarne, hattmakaren Knudsen, som fänglats, af den upphetsade mängden med våld befriad ur fängelset, och våldsamheter utöfvades äfven mot de rättsliga myndigheterna. Oroligheterna både i Ringerike och uppe i norra Trondhjems amt kunde blott med militärmakt dämpas. Utom själfva anstiftarne var det många af de olyckliga vilseförda, som måste i straffanstalterna försona sin delaktighet i uppträdena.Det frö, som de thraneska agitationerna hade utsått, var dock icke tillintetgjordt med de skyldigas bestraffande.

Det är den nyare, mera självmedvetna socialismen, som under de senare åren börjat skjuta upp i Norge.

Detta har förnämligast visat sig på de stora arbetar-mötena, af hvilka hittills hållits fem. Dessa arbetarmöten förtjäna i flera afseenden sympati och erkännande; de hafva uträttat och skola kunna uträtta mycket godt både för arbetarne själfva och för samhället. Allt beror på hvart de syfta och i hvilken anda de ledas.

Sin nytta hafva de däruti, att de komma arbetaren att sträcka sin blick utöfver den trånga krets, inom hvilken den annars är inskränkt, att de väcka hans medvetande af att äfven han är en medborgare i samhället och såsom sådan lifligt intresserad i dess ve och väl, att äfven han såsom medborgare i samhället har både sina rättigheter och sina plikter. Förnämligast hafva arbetar-mötena sin betydelse däri, att de gifva arbetarne anledning att öfverlägga om och taga vara pä sina egna intressen och samla dem till ömsesidigt stöd och hjälp.

Men dessa möten kunna också lända både arbetaren och därmed äfven samhället till skada, när de göras till härdar för en agitation, som isolerar arbetaren från öfriga samhällsklasser och söker inbilla honom, att hans intressen äro motsatta andras eller att dessa äro fientliga mot hans, när de väcka och nära hans afundsjuka och hat mot kapitalet såsom det där intet annat gör än på ett otillbörligt sätt betjänar sig af hans arbetskraft och utsuger hans märg. Allra värst är det dock, när agitationen gör till sin uppgift att undergräfva hans kristna tro, under föregifvande, att det, som läres i våra kyrkor och kristliga skolor, blott är något, som prästerna hitta på, för att genom vackra löften om ersättning eller genom hotelser om förfärliga straff i ett annat lif hålla arbetaren i tukt, så att han tålmodigt finner sig i att här i lifvet träla under kapitalet.

De, som bära ansvaret för att hafva väckt denna stämning bland arbetarne, äro ursprungligen icke arbetarne själfva utan antingen sådana, som visserligen intressera sig för arbetarne men låta sig bestämmas af en oklaroch missförstådd filantropi, eller också sådana, som i själfva verket alldeles icke drifvas af intresse för menige mans välfärd utan blott begagna de arbetande klasserna såsom trappstege för sin maktlystnad, sin egennytta eller sin fåfänga och som, då de nått sitt mål, gifva arbetarne på båten.

Ofta rekryteras dylika agitatorer med social-demokratiska uppviglare från andra land, som där spelat ut sin roll eller som man i deras hemland icke vill veta af.

Såsom exempel på huru öppet och ohöljdt socialdemokratiska lärdomar, delvis till och med af värsta sort, offentligt förkunnas i Norge nu för tiden både i pressen och på möten, skall jag anföra några uttalanden, som jag påträffat, då jag genomgått åtskilliga årgångar af några i Kristiania under de senare åren utkomna socialdemokratiska och andra tidningar.

I tidningen »Vort Arbejde» (n:r 40; 1885) meddelas den social-demokratiska föreningens program. Här heter det: »Orsaken till nöden inom arbetarklassen, dessa

samhällets nyttigaste medlemmar, är dess beroende af dem, som tillägnat sig vinsten af årtusendens arbete. Därför måste arbetsmedlen blifva gemensam egendom, den rena vinsten tillfalla hvar och en och utdelas på ett rättvist sätt. Alla andra klasser äro blott en reaktionär hop. Därför går den social-demokratiska föreningens sträfvan ut på att med alla lagliga medel afskaffa lönarbetet, att utrota alla sociala och politiska olikheter.... fideikommisser och prästgårdar skola indragas, till salu varande egendomar inköpas af staten och skötas på sådant sätt, att vinsten tillfaller arbetarne.»

I en redaktionsartikel i samma tidning n:r 4 för 1885 heter det: »Socialismen erbjuder räddning undan nöd och fattigdom, träldom och förorättande; socialismen sträfvar att återupprätta egendomsrätten i dess fullkomliga och allmänna form; den vill göra hela mänskligheten till innehafvare af egendom och därmed upphäfva den nuvarande orättfärdigheten, som gjort flertalet fattigt och eländigt och beredt fåtalet välstånd. Hvad är egendom? Är det icke frukten af människornas arbete? Är icke naturen gifven åt alla? Men nu hafva enskilda personer stulit egendomen. Största delen af Europas befolkninghar genom stöld förlorat rätten till den jord, som af naturen skänkts ät alla, genom stöld hafva de stora industrikonungarna fråntagit de arbetande klasserna frukten af deras arbete.* (Jfr Proudhon: »Egendom är stöld».)

I en annan redaktionsartikel i n:r 42 samma år: »Jord, luft, ljus, vatten äro naturens gåfvor och kunna icke vara den enskildes privategendom. Hvaije människa har naturlig rätt att tillägna sig dem, men den rätt, som nutidens civiliserade samhälle förbehållit arbetaren, består hufvudsakligen i rätten att svälta ihjäl, i rätten för dem själfva och deras barn att uppväxa i kroppsligt och andligt förtryck.»

I n:r 75: »Arbetarne äro de, som upprätthålla staten, som måste skapa allt, som behöfves för samhällets och individernas tillvaro och bekvämlighet; och dock är arbetet ställdt i beroende af ett litet antal indirider, som hafva makten öfver alla de andra.»

På frågan: »Äro egendomsinnehafvare nödvändiga: svaras i n:r 37 för 1884 efter en holländsk tidning: »Nej, de äro skadliga; de äro en tunga för samhället genom omkostnaderna för deras tillvaro. Han är ett ogräs, en parasit.»

På ett annat ställe heter det: »Öfverflödets yngel göder sig i en vällefnad, som är lika förmäten genom sin immoralitet som genom sin orättvisa.»

I n:r 81 för 1885 insinueras, att lonmördame Hödel och Nobeling voro köpta af Bismarcks vän, hofpredi-kanten Stöcker, för mordförsöken på den gamle kejsar Vilhelm.

I n:r 38 för 1886 kallas efter ett citat ur Heine hvarje rik man för »en Judas», och i n:r 47 för samma år heter det i »et Alvorsord» från redaktionen: »Måsten I icke krypa och ställa er in hos edra herrar och principaler för att icke få afsked? Hur ofta måsten I icke smickra dem och visa dem ett leende ansikte, på samma gång I i edert innersta känden den starkaste lust att krossa dem!»

På ett möte i Kristiania arbetaräamfund d. 27 november 1888 sade en talare (efter Aftenpostens referat): »Likasom ett lejon, när det blir riktigt hungrigt, kastar sig öfver sin herre, så kunde också arbetarne göra; detstarkaste partiet i landet vore arbetarpartiet. Arbetarne i Kristiania visste, hvar de fyllda magasinen voro; de tillhörde icke innehafvaren utan voro fyllda af arbetarnes hårda arbete. Om man icke gåfve dem deras rätt, så finge de göra såsom hvar och en, från hvilken något tagits; de finge vara betänkta på att taga sig själfva sin rätt.»

I »Minneslista för arbetarne» i Social-demokraten n:r 68 för 1889, heter det:

»Hvartenda öre af de 42 millioner kronor, som inflyta i statskassan, har du (arbetaren) skapat; .... du betalar alla kommunalskatter; . ... du måste betala ränta på hela landets nationalförmögenhet; du frambringar alla värden .... Är det då så underligt, att du måste släpa som ett ök och att du dock är så fattig som en kyrkråtta .... Du, samhällets herre och välgörare, har låtit dig trälbindas .... du darrar inför de herrar, som blif-vit rika genom att stjäla ditt och dina kamraters arbete.»

I samma tidning, n:r 40 för 1889, i en artikel »Strejkbrytaren och lagen» heter det: »Spionen, förrädaren skjutes, medan strejkbrytaren (d. v. s. den arbetare, som icke vill låta sig tvingas till att göra strejk), ärkeförräda-ren står under höga öfverhetens beskydd. Lagen skyddar uslingarne, ehuru de borde skjutas som galna hundar . . . Stryk, prygel är det enda, som dessa fega hundar respektera.»

På den i Kristiania i augusti 1890 församlade skandinaviska arbetarkongressen fattades en resolution om en 8 timmars normal-arbetsdag samt en annan resolution, som måste betecknas såsom ytterst revolutionär och hvars innehåll väsentligen var följande:

Eftersom jordbruksarbetarne lida under samma sorgliga förhållanden som de industriella arbetarne, emedan

jorden likasom öfriga produktionsmedel är en enskild klass' egendom, hvarigenom den öfvervägande delen af befolkningen göres egendomslös, bör jorden så väl som samtliga arbetsmedel ställas under den arbetande klassens kontroll, lönarbetssystemet och den ena människans utsugning af den andra omöjliggöras. Den borgerliga staten, hvars grundval är den kapitalistiska utsugningen, bör icke hafva till sitt förfogande ekonomiska maktmedel,då den i följd af sin natur blott kan begagna dem till att hålla arbetsklassen i beroende. Alla försök att upprätthålla det mindre bondeståndet antingen genom billiga lån eller genom sönderstyckning i små delar af utarrenderad statsjord äro förkastliga. Det skall blott bidraga till att förlänga medelklassens existens, »hvilken segast och fördomsfullast hänger fast vid den privata egendoms-rätten och därför har blifvit reaktionens bärare gent emot den revolutionära arbetarrörelsen».

Mera ohölj dt än här sker kan den revolutionära socialismen icke predikas. Med anledning af denna resolutions antagande utbragtes ett lefve för socialismen, hvilket mottogs med jubel. (Efter referat i Faedrelandet för d. 22 aug. 1890.)

Nära besläktad med den anda, som genomgår dessa uttalanden, är den motvilja, ja det hat, som framlyser mot kyrkan och kristendomen.

På det första stora arbetarmötet i Kristiania framhölls med mycken styrka af en bland dess ledande män, att han ville hafva religionen utstruken ur kretsen af seminariernas och folkskolans läroämnen; den största andliga bildning hade de, som icke trodde på dogmerna (d. v. s. det kristna lärobegreppet). I Norge funnes flera sinnessjuka än i något annat land; detta kommer däraf, att barnen blifva i skolorna alltför ensidigt utvecklade (syftar förmodligen på religionsundervisningen).

En annan af ledarne yttrade: Kyrkan bygger på tro på och lydnad mot de positiva religiösa buden, men tron och lydnaden äro större, ju mindre förståndet är ut-veckladt, under det att okunnighet och osjälfständighet bäst af allt försäkra mot tvifvel i religiösa ting. Kyrkan tvingas därför att motsätta sig och direkt motarbeta statens kulturarbete. Så länge de kyrkliga auktoritetema härska i och öfver skolan, skall därför intet kultursträf-vande kunna främjas. Uppfostran i en särskildt dogmatisk (konfessionell?) riktning skapar alltid fanatism, lust att fördöma och högmod.

På kulturens vägnar, i rättfärdighetens, i den medborgerliga likhetens namn måste han därför protestera mot religionsundervisningen i statens offentliga skolor.Det fjärde stora arbetarmötet i Hamar (1888) fattade till och med en resolution om att kristendomsunder-visningen så väl af hänsyn till det kristliga lifvets fromma som af hänsyn till den medborgerliga utvecklingen borde utgå såsom läroämne i folkskolan och förläggas till kyrkan.

I tidningen »Vort Arbejde», n:r 64 för 1885, heter det: »Den läran, att det är Gud, som styr allting .... är den olycksaligaste af alla lärdomar, emedan det är den, som är upphofvet till all lojhet och likgiltighet. Den är också orsaken till att den rike, den hänsynslöse icke gör sig samvete af sina onda handlingar. Förbrytaren säger: Jag har gjort Guds vilja.»

I tidningen finnes tryckt »Socialisternas marsch», hvari det heter:

»Rigmaendene fodres ved Arbeidernes Sved,

Og Praesterne förer os frem

Til Pöle af Svovl på den yderste Tid,

* Når vi ikke ofrer til dem. >

Omkvädet: »Os levnes kun Hadet, den ulmende Glöd!»

Men det anförda må vara nog. Det är mer än nog för att visa, af hvad slag de lärdomar äro, med hvilka den socialistiska agitationen äfven i Norge söker upphetsa arbetarne.

Det ligger föga originellt i allt detta; det är för det mesta talesätt och fraser, lånade från de sämsta, utländska social-demokratiska tidningar eller halfsmälta och missförstådda stycken ur de stora socialistiska författarne, som

vederbörande tidningsskrifvare oftast sakna förutsättningarna för att förstå. Genom att sålunda vandra man och man emellan från de vetenskapliga höjderna ned till okunnigheten och råheten blifva, såsom lätt förklarligt är, de socialistiska lärorna, när de uppdukas af okunniga och fanatiska agitatorer, dubbelt så råa och våldsamma.

Hvad som i Norge gjorts af lagstiftningen för att värna den arbetande klassens intressen. I

I slutet af 70-talet lät den dåvarande stangska regeringen förbereda en lag angående »Börns og ungeMenneskers Arbejde udenfor Hjemmet». Detta förberedande arbete utfördes af sedermera aflidne sekreteraren Mohn. År 1883 framlade den selmerska regeringen för odel stinget ett lagförslag i detta ämne, men det kom icke under behandling.

Den selmerska regeringen hade äfvenledes före sin afgäng insamlat materialier till belysning af andra sidor af arbetarfrågan, särskildt beträffande sjuk- och olycks-försäkring, hvarom det varit deras afsikt att äfven framlägga lagförslag.

Den sverdrupska ministären, som 1884 aflöste den selmerska, upptog saken och åstadkom, att genom kungl. resolutionen af den 19 aug. 1885 en kommission ned-sattes för att öfverväga frågorna om utarbetande af lagar om tillsyn vid fabriksarbetet, arbetsgifvares ansvar för olycksfall eller skada, tillfogade arbetare under arbetet, samt frågorna om sjukdoms-, olycksfalls- och ålderdoms-försäkring för arbetare.

Under loppet af åren 1885 —1890 har denna kommission utarbetat 3 förslag: 1) till lag om tillsyn vid

arbete i fabriker m. m. samt om arbetstidens begränsning vid åtskilliga arbetsgrenar; 2) till lag om arbetares sjuk-domsförsäkring; och 3) till lag om olycksfallsförsäkring för arbetare i fabriker.

Något förslag om ålder doms för säkring, sådan som i uppdraget omnämndes, har kommissionen icke utarbetat, antingen emedan den antager, att tiden härför ännu icke är inne, eller emedan den icke anser en sådan åtgärd utförbar i Norge.

För odelstinget år 1890 framlades ändtligen en kungl. proposition angående »Lag om tillsyn vid arbete i fabriker m. m.». Detta lagförslag kom dock icke under behandling på nämnda års odelsting. Lagförslaget innehåller: 1) bestämmelser om arbetsrummens storlek, be-

lägenhet, inredning, ventilation o. s. v. för att skydda arbetarnes hälsa, lif och lemmar; 2) förbud mot att använda barn under 12 år för sådant arbete, som lagen omtalar; barn mellan 12 och 14 år få därtill icke användas längre tid än 61/,, timmar och unga personer mellan 14—18 år icke mer än 10 timmar dagligen; icke heller får man tillåta kvinnor att arbeta under de första3 veckorna efter deras nedkomst; vidare och 3) be-gränsadt förbud mot arbete under nätterna samt på sön-och helgdagar; slutligen 4) bestämmelser rörande tillsyn öfver lagens efterlefnad, hvilken tillsyn skall utöfvas af sundhetskommissionen eller en afdelning däraf, af fabriksinspektörer, så framt medel till sådana beviljas, samt i sista hand af det departement, under hvilket medicinalstyrelsen hör.

Den kungl. kommissionens förslag om arbetares skyldighet till sjukdomsförsäkring omfattar alla fasta arbetare, underordnade och arbetsförmän, hvilkas lön icke öfverstiger 1,200 kronor årligen och som icke äro sysselsatta med åkerbruk, bergsbruk, sjöfart eller fiskeri. Tjänstehjon skola försäkras för den tid, som icke omfattas af § 6 i lagen om fattigvården af den 6 juni 1863.

Försäkringen skall utgå med en sjukhjälp, motsvarande hälften af försäkringstagarens dagsförtjänst i medeltal för en tidrymd af intill 13 veckor hvarje halfår, räk-nadt från den första dag, för hvilken sjukhjälpen upp-bäres.

Vid beräkningen af vederbörandes inkomst anses dagsförtjänstens medeltal såsom V300 af årsinkomsten eller denna såsom 300 gånger så stor som den förra. Försäkringen skall tagas antingen i »Landssygekassen» eller i en auktoriserad privatsjukkassa. I båda fallen skall arbetsgifvaren afdraga af lönen det belopp, som behöfs för att betäcka försäkringsbidraget, och detta belopp skall hvar månad insändas till vederbörande kassaförvaltare.

»Landssygekassen» skall vara en för hela landet inrättad, af staten garanterad sjukförsäkringskassa. Centralstyrelsen för »Landssygekassen» skall förordnas af konungen.

Det egentliga medlemsbidraget skall vara 10 öre för hvar krona, som vid sjukdomsfall skall dagligen utbetalas.

Kommissonens förslag till lag om olycksfallsförsäkring omfattar alla arbetare och tjänare, som äro sysselsatta vid fabriksdrift, de handtverk och andra industriella företag, som drifvas fabriksrnässigt, vid bergverk, isaffär, verksamheter, där exploderande eller lätt antändliga ämnenframställas eller användas, vid byggande af hus, fartyg, järnvägar, vägar o. s. v.

För att öfvertaga denna försäkring upprättas en af staten garanterad offentlig försäkringsanstalt för hela landet, hvars styrelse förordnas af konungen och där de med styrelsen förbundna utgifterna betalas af statskassan.

I händelse af någon kroppsskada har försäkrings* anstalten att betala utgifterna för den skadades sjukvård, så länge sådan är af nöden, och åtskilliga penningersättningar, allt eftersom oförmågan till arbete är fullständig eller partiell och allt eftersom den skadade har barn att försörja eller icke. Har olyckan medfört döden, lämnas dessutom godtgörelse för begrafningsomkostnadema, 50 kronor, samt en 1 ifrän ta åt de efterlefvande.

Den arbetsförtjänst, hvarefter ersättningen beräknas, är den aflöning, som den skadade under loppet af sista året uppburit i det yrke, där olyckan inträffade. Har den skadade icke innehaft sin plats i yrket ett helt år, lägges den aflöning till grund, som under denna tid samma slags arbetare i samma eller liknande arbetsfack i medeltal uppburit.

Som årlig inkomst räknas 300 gånger medel förtjänsten för dag, dock icke mer än 1,200 kronor.

De till ersättningens betäckande nödiga medlen åstadkommas genom en försäkringspremie, som erlägges af vederbörande arbetsgifvare i förhållande till den af de försäkrade uppburna arbetsförtjänsten. Premien får icke läggas på de försäkrade. Premierna beräknas efter arbetets farlighet enligt en tariff, som skall revideras hvart tredje år.

I hvarje kommun skall af kommunalstämman tillsättas en eller flera uppsyningsmän öfver försäkrings-anstalten. Anmälan om inträffad olycka sändes af verkets innehafvare eller af den, som förestår det, till »Fabrik-retten», som har att samla alla nödiga upplysningar och öfversända dem till försäkringsanstaltens styrelse, hvilken sedan skall afgöra saken. Den till ersättning berättigade kan anföra klagomål öfver det fattade afgörande beslutet hos »Fabrikretten», från hvars dom kan vädjas till en af konungen tillsatt kommission med säte i Kristiania.Kan socialismen hålla, hvad den lofvar?

Malthus' lära.

Det finnes en statsekonotnisk skola, som i den nuvarande olikheten i ekonomiskt afseende blott ser ett öfvergångstillstånd.

Den utgår från den grundsatsen, att samhällets intresse är bäst betjänadt med att man lämnar de egna intressena det största möjliga spelrum och att just den fria, obundna konkurrensen innebär i sig själf sitt eget korrektiv (sin egen motvikt). Hvad som behöfs är blott att frigöra alla näringsgrenar, industri, handtverk, handel och samfärdsel från alla hämmande band och att genom lagstiftningen stadfästa full handels-, närings- och tullfrihet. Arbetslöshet och fattigdom skola då upphöra af sig själfva. Världen är icke så dålig, som man vill göra den till; den skall nog komma i rätt spår, om man blott icke, såsom idealister och förslagsmakare göra, förfuskar och förvrider den naturliga utvecklingen genom godtyckliga och konstlade medel, som blott göra det onda värre.

I följd af denna åskådning skulle ingenting vara att göra; de ekonomiska och sociala olägenheterna skola nog rättas af sig själfva, om blott man lämnar utvecklingen fritt lopp.

En annan statsekonomisk lära hyllar en motsatt mening. Det är den lära, som i olikheten ser verkan på det ekonomiska området af den af Darwin uppställda naturhistoriska lagen, i följd af hvilken, då det i växt-och djurvärlden på grund af stark förökning eller brist på näringsmedel icke finns rum eller föda nog för alla, detuppstår en allmän »kamp för tillvaron», då blott de starkaste behålla lifvet, medan de svagaste måste duka under.

Tillämpad på människorna, innebär denna lag, att de, som sakna den nödiga fysiska eller intellektuella styrkan i kampen för den ekonomiska tillvaron, måste duka under för dem, som äga dessa förutsättningar. Som en naturlig följd häraf blifva några fattiga, andra rika. De fattiga måste gå under; detta är nu en gång en tillvarons lag, som man får finna sig i, eftersom ingenting kan därvid göras.

År 1798 utkom en skrift af den skotske prästen Malthus »Om folkökningen». Malthus var en lärjunge af den bekante statsekonomen Adam Smith, som år 1776 utgaf ett arbete om »Folkens välstånd, dess natur och orsak». Adam Smith är grundläggaren af den vetenskap, som i vår tid har höjt sig till en så utomordentlig betydelse, nämligen stats- eller nationalekonomien. Trots det myckna sanna och förträffliga han framställde i sin lära om samhället, är hans ståndpunkt dock både ensidig och falsk, så till vida som han grundar samhällets välfärd på egennyttan med åsidosättande af moralen. Hvad som främst kräfves, är enligt honom att vinna så mycket som möjligt af ekonomiskt och materiellt godt utan hänsyn till detta godas proportionerliga fördelning och utan att det sättes i samband méd lifvets högre ändamål. (Se Martensen: Socialisme og Kristendom, sid. 15—19.)

I sin ofvannämnda skrift uttalar Malthus det påståendet, att folkmängden fördubblas minst hvart 2 5:teår, alltså växer i geometrisk progression (2, 4, 8, 16, 32 o. s. v.), medan näringsmedlen växa blott i aritmetisk progression (2, 4, 6, 8, 10 o. s. v.). I följd häraf skulle t. ex. här i Sverige finnas om 50 år nära 19 mill. människor men föda blott för något öfver 14 mill., och om hundra år något öfver 75 mill. människor men föda blott för

23V2 mill.

Nu är det naturligtvis icke Malthus’ mening, att något sådant verkligen skall inträffa, ty det kan ju icke finnas flera människor än de, som finna uppehälle. Hans mening är att påpeka den fara, som hotar framtiden genom öfverbefolkning, och att man i tid bör vidtaga åtgärder däremot.Han uttalar, att ingen har rätt till lifsuppehälle. När därför den fattige, som ju icke har frågat samhället, om det vill mottaga honom, infinner sig vid naturens festliga bord och icke finner för sig någon plats eller anrättning, då säger naturen härmed till honom: För dig finns här ingen plats! (efter Martensens ofvannämnda skrift, sid. 29—30). Malthus antager, att naturen visserligen själf motverkar öfverbefolkning genom sjukdom, pest, krig och hungersnöd. Det är efter hans mening oförnuftigt att upprätthålla den öfvertaliga befolkningen genom välgörenhetsanstalter för de fattiga; man skall låta hvar och en sörja för sig själf. Han förmanar de fattiga att icke skaffa sig för många barn, ja lärjungar till Malthus hafva till och med föreslagit att vända tillbaka till hedendomens barbariska princip, barnutsättandet, dock så att man till ära för vår mera civiliserade tid låter de små öfverflödiga barnen dö en plågfri död genom kolos.

Malthus’ fruktan för en allmän öfverbefolkning är dock ogrundad.

Visserligen händer det, som bekant, att enskilda gamla kulturland eller delar af dem kunna lida af en tillfällig öfverbefolkning och dess olägenheter; men på samma gång finns det oerhörda vidder af odlingsbar jord, som ännu icke äro upptagna. Det har otvifvelaktigt sin riktighet, iivad man uträknat, att det till och med under den nuvarande i de flesta land starka ökningen af folkmängden först i en nu oöfverskådlig framtid kan blifva tal om en allmän öfverbefolkning. Ännu är blott en jämförelsevis liten del af det produktiva jordområdet begagnad. Det finnes ännu i andra världsdelar ofantliga sträckor af jungfrulig jord, många gånger större än Europa, rika på naturliga hjälpkällor, många med tropisk yppighet och i stånd att föda mångdubbelt så många, som den del af jorden, man nu lagt beslag på, kan föda — sträckor, som endast vänta på arbetsföra och flitiga kolonister för att i sinom tid skaka sitt ymnighetshorn ut öfver dem.

Ehuru de nordamerikanska fristaterna och Kanada i mer än två århundraden varit öppnade för utvandringens stora ström, hafva de ännu rum för en flera gånger så stor befolkning som för närvarande. I Mexiko, vid Stilla-hafskusten, i Central- och Sydamerika finnas ofantligavidder med de gynnsammaste förutsättningar för allt slags näring och förvärf, färdiga att ännu under många århundraden mottaga öfverskotten från Gamla världen. Argentina ensamt, hvilket är lika stort som Central- och Sydeuropa till sammantagna, har ännu blott 4 mill. invånare.

De inre, högt belägna delarna af Afrika, som genom Stanleys upptäckter öppnats för världshandeln och invandringen, skola otvifvelaktigt blifva ett framtidens land af den största betydelse. Nordenskiöld har framhållit, att det endast i den sydligare delen af Sibirien och de delar af Högasien, som ligga omkring de stora sibiriska flodernas södra och mellersta lopp, finnes landområden lika stora som Europa med fruktbar jord, där många millioner kunna finna lifsuppehälle.

Kommer härtill den lättare och intensivare odlingen, som våra dagars mekaniska och kemiska hjälpmedel medfört och som framtiden i en ännu oanad grad skall fullkomna, så synes fruktan för att det skall komma en tid, då jorden icke längre skall kunna föda sin befolkning, vara ogrundad.

Det är för öfrigt en stor fråga, om folkmängden skall fortfara att stiga efter samma måttstock som i vårt århundrade, ja om det kanske icke skall komma en tid, då den nuvarande stigningen skall upphöra och aflösas af en nedåtgående rörelse. Sådant har händt förut. Den ursprungliga befolkningen i Amerika, hvilken, enligt de historiska upplysningar, som föreligga, måste hafva varit betydlig, är nu antingen helt och hållet försvunnen eller blandad med nya invandrande raser, eller ock ströfva blott några få kvarlefvor af fordom talrika nationer omkring i de stora skogarna och ödemarkerna.

Hvad har det blifvit af de millioner, som på folkvandringens tid bröto upp från sina aflägsna hem och öfversvämmade Europa? Det tyckes, som om blott namnen nu vore kvar.

På trettioåriga krigets tid sjönk folkantalet i Tyskland till den grad, att förut folkrika trakter lågo så godt som öde. De stora napoleonska krigen uppslukade många millioner människor. Sådana tider kunna komma åter! — Det visar sig redan nu, att folkantalets stigning i fleraromanska land under en längre tid varit i aftagande. Detta tyckes förebåda ett skede, då folkantalet skall börja gå ned.

När det nu i ett land uppstår öfverbefolkning, skall öfverskottet genom vår tids snabba och utsträckta kommunikationsmedel ovillkorligen strömma till trakter, där det ännu finns öppet land.

Icke heller den nödställdhet, som har sin orsak i en af s. k. öfverproduktion framkallad arbetslöshet, synes vara obotlig. I hvarje fall skall det onda blott vara af lokal och tillfällig beskaffenhet. Öfverproduktionen af en vara på ett ställe skall under våra dagars fullkomligare kommunikationsförhållanden i regeln kunna finna aflopp till andra platser, där varan behöfves, och en arbetsstyrka, som blifvit öfverflödig på ett ställe, skall kunna finna arbete på ett annat.

Öfverbefolkning med de olägenheter den har med sig är därför hvarken den allmännaste eller den djupaste roten till våra dagars ekonomiska och sociala nöd.

Socialismen tillerkänner icke heller de medel, som i det föregående anförts mot öfverbefolkning, arbetslöshet och fattigdom, något som helst värde. Likasom den, såsom vi förut påpekat, härleder fattigdomens onda från helt andra orsaker, så är det, såsom vi äfvenledes förr påpekat, helt andra medel, den anvisar till det ondas bekämpande.

Den frågan framställer sig då: Kan socialismen hålla, hvad den lofvar?

Det är denna fråga, som vi i det följande skola söka besvara.

Belysning af Marx’ lära.

Det förhåller sig alldeles riktigt så, som Marx påstår, att arbetsgifvaren icke lämnar arbetaren i lön hela värdet af det arbete han utför, och han kan icke heller göra det. Ty om han det gjorde, hvarifrån skulle han då taga räntorna af det kapital, som han nedlagt i företaget, hvarifrån ersättningen för sin risk, för sin långa och dyrbara utbildning och för sin ledande verksamhet?

Hertzberg, Arbetarefrågan och socialismen. 7När arbetaren själf äger jorden, driftkapitalet och verktygen, ja då får han själf hela vinsten. Men när han själf ingenting äger af allt detta utan måste bruka andras, är det då icke billigt, att han lämnar ersättning för nyttjandet? När det nu är fabrikanten, som skaffar honom allt detta, så är ju

denne nödsakad att från den färdiga arbetsprodukten fråndraga, hvad som svarar mot hans utlägg eller förskott.

Den naturliga slutsatsen häraf skulle vara den: Vill du hjälpa arbetaren till att erhålla hela och fulla frukten af sitt arbete, så hjälp honom då till att själf blifva kapitalist, med andra ord till att själf blifva ägare af driftmedel, jord, verktyg, så att arbetaren kan blifva sin egen arbetsgifvare.

Detta är också i stor utsträckning förhållandet i många land, såsom hos oss med jordegendomen. Hos oss är det blott en del af jorden, som är utarrenderad; största delen är nu utstyckad i händerna på små själf-ägare, hvilka skörda den fulla vinsten af sitt arbete, för så vidt egendomen icke är behäftad med skuld, något, som dock är i hög grad förhållandet i vårt land. I Frankrike och Schweiz sitter nästan hvarenda landtman med sin egen vingård, åker, äng och betesmark. Det är emellertid en fråga, om detta obetingadt är ett godt. Ett godt är det blott då. när jordegendomen är så pass stor eller god, att den gifver ägaren, som tillika är brukare, ändamålsenlig och fördelaktig användning för hans arbetskraft eller tillräcklig lön för hans arbete. Detta är icke förhållandet med många småbrukare, och dessa skulle därför stå sig bättre genom att leja bort sin arbetskraft.

Och hvad beträffar dem, som i ordets inskränktare mening äro arbetare, så ställer sig för dem frågan ännu tvifvelaktigare. Det har visat sig, att många arter af husslöjd icke kunna stå sig i våra dagars konkurrens med den stora industriens billiga massproduktion. Skall arbetaren kunna lefva, så är han därför nödsakad att ställa sig i den stora industriens tjänst, ty endast den förmår i våra dagar anskaffa sig driftkapitalet, maskinerna och den nödiga tekniska insikten.

Marx' hufvudvillfarelse ligger emellertid däri, att värdet alltid måste vara beroende af arbetet. Visserligengifver han denna lära den inskränkning, att värdemätaren icke är den tid, som verkligen åtgår till arbetet utan den normala medelarbetstiden; men äfven med denna inskränkning är Marx' sats oriktig.

Den på en väl odlad och fruktbar åker under loppet af en arbetsdag skurna säden har, både hvad kvalitet och kvantitet beträffar, mångdubbelt större värde än den, som är skuren på en mager och dålig åker, och dock har skörden af bägge kostat samma arbete. Värdet står således ingalunda alltid i förhållande till arbetet, icke ens där arbetet går ut på att frambringa nyttighets- och nöd-vändighetsföremål.

Vidare: månget föremål kan vara nyttigt, ja nödvändigt, men har dock ibland jämförelsevis ringa värde. Man finner ju icke så sällan, att sillen, denna ypperliga män-niskoföda, när den går till rikligt, blir så godt som osäljbar och användes som gödsel, hvaremot den vid andra tillfällen kan vara rätt dyr.

Värdet beror således äfven af varans sällsynthet eller af förhållandet mellan tillgång och efterfrågan; ju mindre det finns af en vara, som alla vilja hafva, dess dyrare blir den.

Marx invänder: Vattnet är af den allra största nytta, ja nödvändighet men har dock intet värde, ty vattnet skaffar naturen oss utan vårt arbete. Det är således icke nyttan, säger han, som bestämmer värdet. Och dock kan det ges tillfällen, då man ville gifva ut mycket penningar för att få vatten: i öknen, i en belägrad stad, under eldsvåda. Att man icke alltid kan förse sig med vatten för ingenting, det få nog särskildt de stora städerna känna. Konsumenterna måste här dyrt betala tillgång till vatten.

Marx påstår, att värdet af en arbetares arbetskraft är lika stort som kostnaden för hans underhåll och kan således mätas efter det timtal, som åtgår för att åstadkomma detta underhåll. Det sanna är emellertid, att värdet af ett arbete mätes efter den nytta, arbetet gör.

Redaren kan icke betala till en skeppsgosse detsamma som till en fullt sjökunnig matros eller till matrosen detsamma som till skeppsbefälhafvaren, som förstår att finna vägen öfver de stora hafven till aflägsna land. Eldaren kan icke med fog fordra samma lön som maskinisten,muraren icke samma lön som arkitekten, sjuksköterskan, som räcker den sjuke läkemedlet, icke samma lön som läkaren, hvilken genom sin vetenskapliga insikt förstår att ordinera det. Laveleye anför följande exempel: Ett skepp med en omätlig skatt af silfver och guld har sjunkit. Ägaren är icke i stånd att få upp det ur hafvets djup. Då erbjuder sig en dykare att taga upp det, mot att han erhåller halfva värdet. Förutsatt nu att ingen finnes, som kan konkurrera med denne och därigenom trycka ned räddningspremien, månne icke ägaren skall finna sig väl betjänt med att gifva bort hälften i stället för

att förlora det hela? Här är ett exempel på att arbetets värde ligger i den nytta, det åstadkommer.

Då »öfvervärdet» icke stannar i den producerande arbetarens ficka, så förhåller det sig icke så, som Marx säger, att det är kapitalisten, som stoppar det i sin, ty ofta minskar konkurrensen kapitalistens vinst i högsta grad, i det att den ofta pressar ned priset ända till den yttersta gränsen, så att intet öfvervärde uppstår. I sista hand är det då konsumenterna, däribland också arbetaren själf, som hafva godt af prisfallet.

Det är från Marx den lära förskrifver sig, som man oupphörligt ser upprepas af de socialistiska agitatorerna, att det endast är det materiella eller det kroppsliga arbetet, som förtjänar namn af arbete, och att blott den, som genom sådant arbete frambringar lifsförnödenheter, bör hedras med namnet »arbetare». Alla andra äro blott »tärande», onyttiga, ja skadliga medlemmar af samhället.

Så länge människan befinner sig på den lägsta ståndpunkten, såsom vildarne, kan detta till en viss grad ha sin riktighet. Det är med sin arms kraft, som vilden fäller djuret i skogen, gräfver sin håla eller bygger sin hydda.

I kroppslig styrka och raskhet, i sinnesuppfattningens skärpa är emellertid människan vida underlägsen mångfaldiga djur. Dock har man ännu icke bland forntidens urfolk eller våra dagars vildar funnit^ någon på en så primitiv ståndpunkt, att han icke förstått att med ett spjut eller en båge utvidga sin arms verksamhetsområde eller öka styrkan af sitt slag genom en klubba eller en stenyxa. Med andra ord: arbetskraft består icke ensamt, jaicke ens hufvudsakligen i den brutala, kroppsliga styrkan utan i förmågan att mångfaldiga den och använda naturens lagar och krafter för att göra sig naturen underdånig.

Men att göra detta är icke handens utan andens sak. Och skulle icke just denna ansträngning och uppöfning af själsförmögenhetema, denna eftertanke för att utfinna och fullkomna alla de underbara mekaniska hjälpmedel, med hvilka handen under tidernas lopp utrustats — skulle detta icke få lof att kallas arbete?

Men det är denna solklara sanning, för hvilken den radikala socialismen försöker att tillsluta arbetarnes ögon.

Heder åt kroppsarbetaren! Ingen förståndig skall neka, att han hör till samhällets oumbärligaste medlemmar; den sträfsamme och trogne arbetaren har samma kraf på medborgerlig aktning som den anseddaste medborgare på samhällets höjder.

Det är arbetaren, som tager de tunga tagen, hvilka äro af nöden, när det gäller att lägga grundvalen för odlingen och bana väg för densamma. Det är honom och hans arbete Henrik Wergeland prisar i de vackra raderna:

»I svartmyr erobres den gamle glans, paa heden en landekrans;

og Norges skattelande, de ligger her indenlands.»

Och dock är icke denne arbetare den ende, som detta namn och denna ära tillkomma.

Hvem är det vi hafva att tacka för de stora uppfinningar, som så underbart hafva lättat och fullkomnat det mänskliga arbetet?

Hvilka är det, som uppfunnit användningen af ångkraften, elektriciteten, magnetismen, om icke de, som, just emedan deras tid och kraft icke voro bundna vid det dagliga kroppsarbetet, kunde koncentrera sin själsstyrka på att utforska naturens krafter och dess lagar?

Är det icke just dessa kammarlärda herrar vid universiteten och högskolorna, hvilka de socialistiska agitatorerna förevita, att de intet nyttigt uträtta utan blott förtära sina höga löner, som utpressats ur arbetarens svett? Äro icke äfven dessa arbetare? Hur mycken ansträng-ning, hur många umbäranden, hur många sömnlösa nätter har icke detta arbete kostat dessa mänsklighetens välgörare! Må man blott läsa deras lifs historia!

Det finnes socialistiska författare, som äfven med-gifva detta. Men de säga: Fabriksidkaren, handelsmannen, skeppsredaren, jorddrotten kan väl ändå icke sägas vara arbetare. Han gör ju intet annat än sitter lugnt och makligt i sin fina våning eller på sitt kontor och endast tager in och lefver högt för de rikedomar, som arbetarens tunga slit inbringar honom.

Det skall i sanning vara antingen stor okunnighet eller dålig vilja, som icke erkänner, hvilken duglighet det fordras för att stå i spetsen för ett stort affärsföretag. Härtill fordras djup kännedom om mångfaldiga politiska och kommersiella förhållanden icke blott inom landet utan öfverallt, ty hela världen är nu en enda stor sammanhängande marknad. Fabrikanten måste veta, hvar och när råämnena bäst inköpas och hvarest afsättningen är fördelaktigast. Skeppsredaren och handelsmannen, som äro mellanhänder för världsomsättningen, måste icke allenast besitta en djup varukännedom utan äfven följa med konjunkturerna och känna de olika konsumenternas behof. vanor och smak.

Men alla dessa kunskaper och erfarenheter vinnas icke utan arbete, och det ett mångårigt, hårdt och ansträngande arbete.

Härtill komma ansvaret, spänningen under de ekonomiska kriserna och det osäkra i själfva affären, där icke allenast affärsmannens utan hundradens välfärd, hvilka bero på hans, står på spel. Jag är öfvertygad om att mången arbetare, om han finge känna den tyngd, som hvilar på husbondens skuldror, och se det svärd, som ofta hänger blott på en tråd öfver hans hufvud, skulle betacka sig för att vara i hans ställe. Det, som den af agitationen vilseledde arbetaren uteslutande har för sina ögon, är rikedomens njutningar; han ser icke dess ansvar, dess oro, dess förfärliga växlingar. Om det ena väges mot det andra, skall det nog komma att visa sig, att de mänskliga villkoren icke äro så olika, som många tro.

Och så hatet mot kapitalet! Intet hat kan vara mera kortsynt och mera dåraktigt. I verkligheten är kapitalet103

så långt ifrån att vara arbetarens fiende, att det snarare är hans vän, som ensam gör det möjligt för honom att finna stadigt och säkert arbete och bröd. Måtte arbetaren lära sig att förstå detta!

Ty hvad är kapital annat än en koncentrering på en hand af arbetsstoff och arbetsmedel för att sätta i verksamhet många händer, som annars skulle vara lediga? Hvad är kapital annat än den kraft, som särskildt i vår tid ensam är i stånd att sätta i gång stora företag och skapa nya näringsgrenar?

Det skall visserligen icke nekas, att det gifves sådana kapitalister, som endast njuta kapitalets förmåner men icke fullgöra dess förpliktelser, som missbruka det till yppighet och utsväfningar eller förskingra det i vilda spekulationer. Men missbruk utesluter nu en gång icke det rätta bruket. Missbruket straffar sig också själft, i det att kapitalet ovillkorligen mycket snart försvinner ur sådana ovärdiga och odugliga händer och går öfver i andra, som förstå att begagna det värdigare och bättre.

Kapitalet är i våra dagars sociala och industriella lif en nödvändighet. Skulle det lyckas socialdemokratien att tillintetgöra privategendomen eller kapitalsamlandet på enskilda händer, skulle allt privat initiativ, all företagsamhet kväfvas och ett dödligt slag riktas mot civilisation, framåtskridande, ja mot hvarje fritt och ordnadt samhälle.

Under torra somrar visar det sig, huru nödvändigt det är att magasinera vatten. Brister detta, hafva stora bruk nödgats inskränka sin verksamhet, ja inställa den, och många arbetare hafva blifvit arbetslösa.

Men nu är kapitalet just en sådan magasinering af arbetsstoff och arbetsmedel. Likasom en stor vattenre-servoir äfven under långa regnlösa tider kan lämna nödigt vatten, om också aflopppet är starkare än tillgången, så kan en kapitalstark yrkesidkare hålla fabriken, verket eller bruket i gång, äfven om vinsten under någon tid skulle vara mindre än utgifterna. Han kan göra detta utan att afskeda arbetarne eller minska deras lön, just emedan kapitalet lämnar honom den nödiga motståndskraften. Det är bekant, att många af våra större yrkesidkare ofta göra detta, att de drifva sina affärer utan vinst, ja med förlust utan att afskeda arbetarne, ja ofta utan att afkortalönen. Se, detta är hederligt och medborgerligt handladt! Men detta kunde de icke hafva gjort, om de icke haft kapital. Ville man företaga sig att fördela vattenmassan i en stor älf i en mångfald af små rännilar i den tanken, att alla då skulle få godt af den, kunde det hända, att man blefve bedragen, och att vattnet antingen förvandlades till kärr eller under torra tider helt och hållet försvunne, medan älfven, om den finge vara samlad, aldrig skulle uttorka utan alltid vara en lifsåder för land och stad.

Men nu är kapitalet just det mänskliga arbetets djupa älf och alltid strömmande lifsåder!

Ser man saken ur ekonomisk synpunkt, låter det icke förneka sig, att mänsklig arbetskraft är en vara likaväl som någon annan. Arbetskraften är nu en gång arbetarens vara, som denne utbyter mot arbetsgifvarens vara, som är arbetslönen. Denna handel eller detta utbyte är föremål för bägge parternas fria öfverenskommelse, en öfverenskommelse, som ärligt folk brukar hålla. Men det mänskliga arbetet har också en annan sida än den ekonomiska, och det är den moraliska. En människa är nu en gång icke någon maskin utan ett lefvande andligt väsen, och hennes arbete, till och med det enklaste kroppsarbete, »ett stycke af ett människolif, en del af dess ädla lifskraft» (Sybel). Att handla med mänsklig arbetskraft såsom med en död vara innebär därför något upprörande för den mänskliga känslan, och det är just denna känsla, som uppreser alla människovänner mot slafhandelns skändlighet, detta brännmärke på det mänskliga samhället. Det är denna känsla, som under den senare tiden tvungit lagstiftningen i flera land till att äfven skydda fabriks-arbetarne mot fabriksägarnes egennytta, genom att före-skrifva en begränsad arbetstid, särskildt för kvinnor och barn, samt vissa anordningar för säkerhet och sundhet i verkstäderna.

Att förändra arbetets karakter från att i viss mening vara en vara, som är föremål för köp och säljande, det står nu en gång icke i mänsklig makt. Men likafullt är det en plikt för ett samhälle, som vill förtjäna namn af att vara humant och kristligt, att fasthålla, att det dock är skillnad mellan den vara, som kallas mänskligt arbete,och all annan vara, att det är en skillnad mellan en arbetare och ett lastdjur eller en maskin. Det är en helig plikt att afkläda det mänskliga arbetet träldomens nedsättande och stygga märke och att gifva det dess adel och dess ära!

Att hafva klart och eftertryckligt betonat detta är Karl Marx' ovanskliga förtjänst. Men när han för att nå sitt mål icke vet att anvisa annat medel än att upphäfva privatkapitalet och stryka bort egendomsrätten, då är medlet värre än det onda, som det skulle bota, då omstörtar han ett af de stöd, på hvilka ett ordnadt, fritt och sedligt samhälle hvilar. Ty af privategendomen och egendomsrätten beror arbetets återverkande välsignelse både för den enskilde och för samhället. Med privategendomen och egendomsrätten står och faller familjen, hemmet, äktenskapet och den auktoritet och pietet, som är grundvalen för den sedliga uppfostran, den goda medborgarandan och den sanna odlingen.

Belysning af Lassalles lära.

Äfven om det, såsom Lassalle påstått, funnes en lag, enligt hvilken arbetslönen aldrig kunde öfverstiga, hvad arbetaren behöfver för att skaffa sig det nödvändigaste, är det dock flera omständigheter, som göra, att en sådan »jämlag» icke är så oböjlig eller så orubblig, som Lassalle förutsatt. Hvad man kallar lifsförnödenheter, kan för det första icke sägas vara något fast eller oföränderligt, ty difsförnödenheterna» växla med olika klimat, tider och odlingsgrader.

I de nordiska landen höra varma kläder och varma hus till nödvändighetsartiklar. I södern kan man hjälpa sig med farre och tunnare kläder samt billiga och lätt uppförda boningar.

För hundra år sedan gick arbetsklassen utan linne och i det tempererade Europa nästan hela året barfota. Nu äro alla eniga om att arbetslönen bör vara så stor, att den, utom till mat och kläder, också kan räcka tillatt skaffa arbetaren skor och strumpor. Kaffe och socker, för att icke tala om tvål, ansågs för icke längesedan som lyx. Alla skola väl nu medgifva, att äfven de höra till hvad arbetaren behöfver; mängden häraf mångfaldigas med den framåtskridande civilisationen. Lefnads-vanorna utvidga efter hand föreställningen om hvad som är nödvändigt, äfven om detta sträcker sig längre, än hvad som strängt taget behöfves för att uppehålla lifvet.

Medvetandet om hvad som alltid hör till allas, äfven arbetarnes, lifsförnödenheter, genomtränger mer och mer samhället. Det bildar sig efter hand en opinion härom, så utbredd och stark, att arbetsgifvaren måste böja sig för densamma, eller att staten, ifall arbetsgifvaren sätter sig däremot, genom lagstiftningen tvingar honom därtill.

Jag skall nämna ett exempel, som alla känna.

Ett af de första mänskliga behofven är tillräcklig och sund luft i boningshus och verkstäder. Det är först vår tid, som erkänt detta såsom en lifsförnödenhet. Hälsovårdsmyndigheterna kunna förbjuda begagnandet af sådana rum, som äro skadliga för de däri boendes hälsa. Göra de detta, då skydda de icke allenast cte fattiga, hvilka

närmast äro de, som måste låta sig nöja sig med sådana bostäder, utan äfven andra; ty erfarenheten har lärt, att öfverfyllda och osunda bostäder blifva härdar för epidemiska sjukdomar och en fara för mångas hälsa och lif.

Det var opinionen i England, som genom sitt starka tryck ändtligen nödgade parlamentet till att 1878 genom lag skydda barn och unga personer för nattarbete och att genom lag föreskrifva sundhetsregler, som borde iakttagas i fabrikerna.

Det visar sig alltså, att den bättre insikt, som vår tid har vunnit, i hvad hygienen kräfver, ökat antalet af hvad som anses för lifsförnödenheter.

Vidare: den lassalleska järnlagen, enligt hvilken arbetslönen aldrig skall kunna öfverskrida värdet af hvad arbetaren behöfver för att nödtorftigt kunna uppehålla lifvet, skulle blott då vara orubblig, om arbetaren icke hade några medel att göra motstånd däremot.

Men sådana medel har arbetaren.Arbetsinställelserna eller de s. k. »strejkerna*.

Det är något, som vi nu bevittna så att säga hvar dag, att en arbetarstyrka vid en fabrik, ett verk, eller en sådan som är sysselsatt med transport, lossning eller lastning, nedlägger arbetet, då yrkesidkaren icke tillmötesgår dess begäran om löneförhöjning. Om nu yrkesidkaren icke vill låta hela sin verksamhet afstanna, något som han ofta har svårt för, om han t. ex. har afslutit kontrakt om leveranser på bestämd tid, skall han se sig nödsakad att höja lönen, ifall han icke kan skaffa sig annan arbetshjälp.

Om man frågar efter det berättigade i dessa arbetsinställelser, så kan härpå svaras:

Det är tydligt och klart, att arbetaren, så framt han icke därmed bryter ett ingånget kontrakt, själf är herre öfver sin arbetskraft. Det måste stå honom fritt att använda denna, där han finner det fördelaktigast, eller att upphöra med ett arbete, med hvars vinst han icke finner sig belåten. Så till vida ligger ingenting otillbörligt eller omoraliskt i en arbetsinställelse, ty äfven arbetaren är en fri man.

När han således för sin lön icke kan köpa det oundgängligaste eller skafifa sig, hvad som fordras för att föra en efter tidens anspråk mänsklig tillvaro, så icke blott kan arbetsinställelsen försvaras, utan den är helt enkelt nödvändig.

Men nu är saken den, att »strejk» är ett tveeggadt svärd, hvilket lika lätt vänder sig mot arbetaren själf som mot arbetsgifvaren. Det är tydligt, att denne icke alltid förmår, äfven med bästa vilja, höja arbetslönen. Detta inträffar, när affären tryckes af konkurrens, öfverproduk-tion och prisfall på varan. Arbetsgifvaren kan under sådana omständigheter icke allenast icke höja arbetslönen, utan han kan till och med se sig nödsakad att afbryta hela sin verksamhet och afskeda hela arbetsstyrkan.

Ingen kan rimligtvis begära, att arbetsgifvaren skall drifva affären med förlust eller förskingra kapitalet endast för arbetsstyrkans skull. Utanför stående agitatorer ellerömsinta men opraktiska filantroper ha lätt för att predika för arbetsgifvarne, huru de skola förhålla sig gent emot sina arbetare. Men affärslifvet kan nu en gång icke inrättas efter känslor och stämningar. Det har sina lagar, som det måste följa, om det icke skall gå under. Den enskilda fabriken har icke i sin makt att reglera varuprisen och därigenom arbetslönen, utan detta beror på världsmarknaden. Likasom ingen mänsklig makt kan förhindra arbetsprisens stigning under goda tider, så kan den icke heller hindra dem från att sjunka under dåliga tider.

Under en kortare tid kan en affär måhända tåla vid att drifvas med förlust; men enhvar kan inse, att detta är omöjligt i längden. En human arbetsgifvare går så långt han kan, utan att omöjliggöra eller skada sin affär, och om han det gör, kan man icke begära mera af honom såsom affärsman. Hvad han enskildt gör såsom en yttring af välgörenhet eller barmhärtighet, är en sak för sig.

Många fabriker äro grundade på aktier eller drifvas med lånta kapital, däribland många icke särdeles bemedlade personers penningar. Skulle arbetsgifvaren betala större aflöning, än affären kan bära, skulle förlusten i sådant fall träffa icke honom själf blott utan äfven andra, hvilkas egendom är honom anförtrodd, och af hvilka många icke ha rygg att förlora något.

Moraliskt oförsvarlig blifver arbetsinställelsen, omen arbetarstyrka begagnar sig af arbetsgifvarens ögonblickliga förlägenhet för att drifva igenom sitt anspråk på löneförhöjning. En leverans, som skall på en bestämd tid fullgöras, eller den omständigheten, att lagret för ögonblicket är uttömdt, gripas då gärna såsom lämpliga anledningar. Ett sådant tillvägagående kan icke försvaras därmed, att man ju i krig använder de medel, som snabbast och säkrast föra till målet, äfven om medlen äro hårda. När förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare genom den ena partens eller bägges förvållande blifvit ett krigstillstånd, en kamp på lif och död, då är förhållandet abnormt och i grunden omoraliskt. Det naturliga och rätta är, att bägge känna sig solidariska och pliktiga att stödja och hjälpa hvarandra under svåra tider.

Likasom »strejkerna» under sådana omständigheter äro i sig själfva omoraliska, så verka de demoraliserandepå deltagarne däri, hvilka vänjas vid lättja och vid att lefva på andras bekostnad. Detta försvagar hederskänslan och kraften att motstå de frestelser, för hvilka den lediga arbetaren har lättare att duka under än andra.

Härtill kommer, att arbetsinställelserna vanligtvis alldeles icke föra till målet, att bereda arbetarne bättre villkor. Jag har förut sagt, att följden kan blifva, att hela affären måste nedläggas och hela arbetsstyrkan ställas på bar backe. Men äfven om nu strejken, såsom man säger, lyckas, skall löneförbättringen i alla fall mycket ofta blifva illusorisk. Det har visat sig, att den ena strejken, när den lyckas, gärna för med sig andra. Om på detta sätt arbetslönen höjes i den ena produktionsgrenen efter den andra, skall detta hafva till följd en stigning af prisen på lifsförnödenheterna, så att arbetaren för dessa måste gifva ut, hvad han vunnit på lönen.

Det är flera omständigheter som göra, att »strejker», långt ifrån att verka till förbättring af arbetarnes villkor, tvärt om försämra dem.

Den, som äger kapital, skall betänka sig för att sätta in det i industriella företag, som äro utsatta för arbetar-strejker. Kapitalet skall således efter hand undandragas industrien och användas annorstädes. Häraf skall industrien komma att i hög grad lida, och arbetarne förlora stora arbetsfält, som förut gifvit dem förtjänst.

Vidare: när arbetsinställelse äger rum, går det i regeln så till, att vederbörande arbetschefer taga andra arbetare och låta undervisa dem. När sedan »strejken» slutar med att de äldre arbetarne åter upptaga arbetet, så blir arbetsmarknaden öfverfylld, arbetspriset sjunker, och många, som förr hade arbete, måste nu gå utan sådant.

Och ytterligare: såsom ofta nämnts, medför vår tids utvecklade industri i hög grad arbetets delning. Jag har sett anfördt, att en vanlig knappnål måste i äldre tider undergå aderton särskilda behandlingar, som utfördes af lika många särskilda händer. Om nu den afdelning, som har att göra med en enskild del af ett eller annat arbete, gör »strejk», så hindrar den alla de andra, som alldeles icke tänkt på att »strejka», från att arbeta och gör dem brödlösa.Men likasom arbetets delning är ett utmärkande drag i våra dagars industri, så blir i följd däraf den ena verksamheten beroende af den andra; om den ena afstannar. så tvingar den många andra verksamheter till att älVen afstanna. Arbetsinställelsen i Londons dockor förlamade mångfaldiga näringsgrenar, som äro beroende af varornas snabba expedition: sjöfart, handel, handtverk och industri. Den stora kolstrejken i Tyskland hotade järnverken, hvilkas arbetare icke strejkade, med allvarsamma faror.

Under sådana omständigheter är det icke vederbörande arbetare blott, som lida skada, utan »strejkeo blir en landsolycka, som förlamar alla näringsgrenar, minskar nationalvälståndet och bringar nöd och lidanden öfver alla lager i samhället.

Det är dock ingen, som under sådana omständigheter har det sorgligare ställdt än en arbetarskara; den prisgifves åt allt slags elände, hvarunder de oskyldigi hustrurna och barnen äro de, som lida mest. Fattigvården och den enskilda välgörenheten skola här föga förslå. Så mycket tyngre blir det ansvar, som vid dessa tillfallen träffar dem, hvilka stå bakom »strejken» och förleda arbetarne. Dessa inse ofta föga, både hvad det är, som tjänar till deras sanna väl, och hvem det är, som vill deras sanna väl. Sådana agitatorer icke allenast förstöra många familjers och individers välfärd och lycka, utan de lägga äfven tunga bördor på medborgare, pä kommuner och samhällen, som redan förut hafva mer än nog att bära.

Det är lärorikt att lägga märke till huru arbetsinställelser verkat i de stora samhällena. Jag skall därför meddela

några upplysningar härom.

Helt nyligen utkom från statistiska byrån i Massachusetts en redogörelse angående »strejkerna» i Amerikas Förenta stater. Under senare år hafva dessa »strejken ökats högst betydligt i antal. Under 1880—86 blefvo 24,500 affarer och iV2 mill. arbetare och funktionärer berörda däraf. Den penningförlust de förorsakade anslås till 100 millioner dollars, hvaraf arbetarnes till 60 och arbetsgifvarnes till 40, medan såsom frivilliga bidrag till de strejkande inflöto endast 41 2 millioner. De flesta strejkerna voro organiserade af arbetarföreningarna, oftastför att få högre aflöning, mindre ofta förkortad arbetstid. I Massachusetts var omkring 1 /;i af strejkerna lycklig för arbetame, mellan 1/2 och 1/3 delvis lycklig, de öfriga fruktlösa.

Den engelska tidningen »Times» för den 21 november 1889 meddelar ett utdrag ur en officiell berättelse om strejker i England 1888. Under detta år förekommo 509 strejker; 328 af dessa berörde 109,951 arbetare, hvilkas förlust beräknas till 365,587 pund. Blott en ringa del häraf ersattes genom bidrag. Af de principaler, som träffades af arbetsinställelserna, hafva 123 uppskattat det kapital, som för dem gjordes improduktivt, till 6 millioner pund. Af de 509 strejkerna ledde omkring 1/2 till målet; emellan */4 och 1/ä misslyckades; 332 afgjordes genom öfverenskommelse, 15 genom skiljedom, i 85 fall gåfvo arbetame efter, i 23 togo principalerna nya arbetare. Af 509 blefvo blott 108 drifna igenom.

Det visar sig således både i Amerika och England, att arbetarnes fordringar jämförelsevis mycket sällan kunna forceras fram. När de röna tillmötesgående, sker det genom öfverenskommelse, mera sällan genom skiljedom: men äfven då arbetame uppnå sitt syfte, lida äfven de, såsom af det anförda framgår, stora ekonomiska förluster. Såsom medel, hvilka i England i stigande utsträckning användas för att tillgodose arbetarnes intressen, kunna nämnas frivilliga »fackföreningap> (Trade-unions) och i sammanhang därmed en kombination af »förliknings- och skiljedomskamrar» (Boards of conciliation and arbitration). Förlikningskamrarna, där arbetare och arbetsgifvare äro lika representerade, hafva till ändamål att afgöra tvistig-heter mellan bägge parterna genom vänlig öfverenskommelse, skiljedomskamrarna (skiljeman i sista instansen) hafva till ändamål att, när förlikning icke uppnås, fälla ett för bägge bindande domslut.

Så länge dessa institutioner ännu blott äro frivilliga, skola de svårligen kunna utöfva någon omfattande och varaktig inflytelse, särskildt när det gäller lönefrågan. En annan sak vore det, om dylika institutioner blefve lagstadgade och med slutlig verkan dömde i alla tvistigheter mellan arbetare och arbetsgifvare.Produktions- och konsumtionsföreningar.

Ett annat medel att bryta den lassallska »järnlagen», hvilket under vissa villkor visat sig befordra arbetames ekonomiska och moraliska väl, är de s. k. »kooperativa föreningarna» eller föreningar för gemensamt inköp och produktion.

Den tanke, som ligger till grund för produktions föreningarna, är, att arbetarne själfva omedelbart äga och drifva fabrikerna, själfva leda dem och själfva bära risken, mot att de också själfva njuta hela vinsten af verksamheten.

Den första svårighet, en produktionsförening har att öfvervinna, är att finna dugliga ledare af affären. Må vi här anställa en jämförelse mellan en enskild, yrkesidkare och ledaren af en arbetarassociation. Den förre är personligen och direkt intresserad i att affären ledes bra, den senare däremot på sin höjd blott indirekt; den förre, som själf skördar vinsten, skall därför också utveckla en vida mer energisk verksamhet än den senare, som blott har sin fasta lön.

Till grund för privataffären ligger den monarkiska principen: blott en är herre, och honom måste alla andra hörsamma. Till grund för associationen ligger den demokratiska principen eller självstyrelsen, enligt hvilken alla hafva samma rätt att styra. Då denna rätt emellertid icke alltid kan utöfvas omedelbart af alla, måste det finnas ledare, men i associationerna väljas både dessa och de, som skola kontrollera dem, af och bland arbetarne själfva. För att leda en stor industri- och handelsverksamhet fordras särskild duglighet och en stor fond af insikter och erfarenheter. Den, som arbetarne skola välja härtill bland sig själfva, saknar i regeln dessa förutsättningar; han saknar öfverlägsenheten och auktoriteten; hans kamrater skola anse sig lika goda som han och ofta icke vilja

underordna sig honom. Så länge den första ifvern varar, skall måhända hvar och en göra sin plikt, men snart skall själftillräckligheten och ofördragsamheten infinna sig, ledarens oduglighet och inre split skola föra till föreningens upplösning.Man torde härtill svara: Ja, då får man välja en riktigt habil ledare. Men denne måste betalas bra: han skall då snart ovillkorligen skilja sig från de egentliga arbetarne; dessa skola icke kännas vid honom såsom en af sina egna, han skall räknas till »storfolket», som en af »storborgarne», blifva föremål för de andras afund — och associationens demokratiska princip skall vara bruten.

Erfarenheten har också på det tydligaste ådagalagt, att grundsatsen om arbetareassociationer efter Lassalles mening med statsunderstöd icke är praktisk.

Omedelbart efter revolutionen 1848 beviljade franska nationalförsamlingen 3 mill. francs till utdelning bland arbetarföreningarna. Det inkom en mängd ansökningar, ja så många, att blott en ringa del af dem kunde beviljas. Men redan efter sex månaders förlopp måste af 30 föreningar i Paris 3 göra bankrutt, efter 2 å 3 års förlopp 18; år 1865 funnos 4 kvar, 1875 en enda.

På en arbetarkongress i Paris 1876 uttalade en af dess medlemmar, en fransman, »att statsunderstöden hade visat sig olycksbringande för föreningarna. Dessas undergång hade visat, att detta system var dåligt; de penningar, man icke själf förvärfvar, rinna lätt och fort bort mellan fingrarna; man är mindre nogräknad med dem än med de penningar, man genom arbete, sparsamhet och försakelse själf har förvärfvat. Staten kan visserligen gifva föreningarna penningar men icke förstånd att använda dem rätt och hålla ut i den industriella täflingskampen.»

Hvad som medförde de franska produktionsförenin-garnas ruin var, utom de inre slitningar, som alltid äro en följd af att alla skola hafva ett ord med i laget, bristen på sakkunnig ledning.

En annan sak är det med de gemensamhetsföretag, t. ex. de mindre omfattande handtverksföreningarna, hvilka ställa mindre anspråk pä den personliga ledningen, där produktionen har sin säkra marknad på själfva platsen och där inköp af råämnen icke kräfver särskild kännedom om och direkt förbindelse med världsmarknaden.

Jag har sett berättelser från Amerika, enligt hvilka sådana mindre omfattande föreningar hafva kunnat både äga bestånd och utveckla sig, i det att den arbetare, som tillika är delägare, arbetar bättre än lönarbetaren. Det-

Herizberg, Arbetarfrågan och socialismen. 8samma har, enligt hvad upplyst blifvit, varit förhållandet vid Ådals verk i Hedemarken i Norge, där arbetarne visserligen icke voro delägare men utom sin lön också fingo en viss procent af vinsten, som dock icke skulle utbetalas till dem utan användas till sjukhjälp och annat nyttigt understöd.

De engelska produktionsföreningarna skola hafva lyckats bättre än de franska, i synnerhet då de tillika inrättades såsom konsumtionsföreningar. Som exempel på, hvad en förståndig association förmår uträtta till arbetarnes bästa, tjänar den bekanta föreningen i Rochdale.

Denna förening åsyftade att inköpa lifsfömödenheter i stort och utsälja dem till medlemmarne i mindre poster efter vanligt detalj pris. Föreningen inbesparade sålunda den förtjänst, som annars gick till detaljhandlaren; man sålde blott pr kontant. Syftet var att vänja medlemmarne vid sparsamhet och motverka lusten att taga på kredit. Det var alltså icke ändamålet att skaffa medlemmarne billigart varor; man afskaffade blott en mellanhand och hjälpte arbetarne att förvärfva kapital. Detta gjorde man i den riktiga tanken, att om icke kapitalbildningen utan billiga lifsfömödenheter gjordes till hufvudsak, skulle detta endast hafva till följd, att arbetsprisen sjönko.

I Norge upprättades i midten af 6o-talet en mängd konsumtionsföreningar eller »spareforenings-samlag». Ar 1865 funnos omkring 70 sådana, 1872 100 med 20,000 medlemmar och med en omsättning af 4 mill. kr., 1877 250 föreningar. Sedan dess hafva de emellertid till största delen gått under. Hvarför? Jo: 1) emedan man oftast misslyckades i valet af föreståndare; initiativet att upprätta ' sådana togs ofta af personer, som därmed ville skapa sig en ställning; 2) emedan man arbetade med för litet kapital; 3) emedan man både tog och gaf på kredit; 4) emedan man sålde till hvem som helst, antingen han var medlem af föreningen eller icke, hvarigenom bokföringen eller räkenskaperna blefvo invecklade; och 5) emedan man inlät sig på spekulationer, hvilka oftast voro olyckliga; härtill kom okunnigt och ibland oredligt räkenskaps- | förande.

Det är otvifvelaktigt, att det ligger en sund och prak^ tisk tanke till grund för konsumtionsföreningarna och attman häri har en form för sammanslutning, som är i hög grad ägnad att upphjälpa alla deras ställning, hvilka lefva från hand till mun; men då bör man visserligen undvika de fel och missgrepp, för hvilka de i Norge hafva dukat under.

Att den tanke, som ligger till grund för arbetarassociationerna, kan genomföras och blifva till gagn för arbetarne, har erfarenheten visat. Men detta gäller icke föreningar, som bildats efter Lassalles mönster; ty dessa kräfva en så hög grad af upplysning, samfundsanda, disciplin och känsla af inbördes solidaritet bland alla med-lemmarne, att den aldrig skall kunna påräknas bland ett helt lands arbetarebefolkning, än mindre bland hela världens.

Men detta hopp eller denna tro hade Lassalle. Han tilltrodde människosläktet förmågan att genom en städse fortskridande utveckling komma fram till en guldålder. Det enda, som behöfdes, var att aflägsna de hinder, som efter hans mening den nuvarande politiska, sociala och ekonomiska samhällsordningen lägger i vägen för den fria utvecklingen af människans i sig självfva goda och rättfärdiga instinkter. Om blott dessa hinder aflägsnades, skulle världen reformera sig själf i kraft af utvecklingens egen lag.

Men just häri ligger Lassalles och hela den moderna socialismens stora misstag. Bristen ligger icke i institutionerna utan i människans egen natur. Här är källan eller roten både till den enskildes och till samhällets lidande och olyckor. Man #kan skapa de förträffligaste lagar och de ypperligaste institutioner, men allt defta skall föga gagna, så länge man icke kan omskapa människorna eller förändra deras natur. Här är den klippa, mot hvilken all socialism måste stranda!

Arbetarfrågan och rösträtten.

Villkoret för att arbetarne skola få det inflytande på lagstiftningen och institutionerna, att fattigdomens onda afhjälpes, är enligt Lassalle införandet af '¡»allmän rösträthDet är således denna, som arbetarne måste först och främst söka vinna. Då de utgöra den absolut talrikaste samhällsklassen, skall flertalet i nationalförsamlingarna och kommunalstyrelserna kunna komma att bestå af arbetare eller af personer, som försvara deras intressen, och alla arbetarfrågor skola härigenom så småningom lösas.

Det torde af hvad förut är anfördt framgå, att införandet af allmän rösträtt icke skall kunna bringa lösningen ett enda steg framåt. Det mänskliga arbetet och den ekonomiska utvecklingen följa nu en gång sina egna lagar, som äro djupt grundade i människornas egen natur och i hela den historiska utvecklingen.

Frankrike, Tyskland, Amerika hafva redan länge haft allmän rösträtt, och dock är det så långt ifrån, att denna har afhjälpt det ekonomiska och sociala onda i dessa land, att det ingenstädes uppträder så vidtomfattande och så hotande som just där.

Särskildt är Tyskland, trots sin allmänna rösträtt, ännu härden för våra dagars socialdemokrati och för den bittraste kamp mellan kapital och arbete, medan i England, där allmän rösträtt ännu icke är införd, i det stora hela och trots de tid efter annan inträffande arbetsinställelserna råder en vida besinningsfullare och förståndigare anda än i Tyskland.Kan socialismen åberopa sig på kristendomen?

Uttalanden i den Heliga skrift, hvilka användts till stöd , för socialismen.

Såsom ofvanför anmärkts, gifves det riktningar inom socialismen, hvilka äro så ärliga, att de öppet vidgå sitt fientliga förhållande till kristendomen. Det gifves emellertid andra, hvilka både med hänsyn till det mål, som eftersträfvas, och de medel, som föreslås till användning, icke äro mindre kristendomsfientliga men som dock vädja till kristendomen och påstå, att det är kristendomen, som först förklarat krig mot den olika fördelningen af det timliga goda och uttalat de grundsatser, på hvilka socialismen bygger.

Det är därför nödvändigt att först undersöka, hvad det är för uttalanden i den Heliga skrift, på hvilka ett sådant påstående stöder sig eller tyckes kunna stödas.

Det säger sig självt, att det närmast måste vara det Nya testamentet, hvartill vi här hänvisas.

Det finnes dock äfven i Gamla testamentet uttalanden, från hvilka kommunismen och socialismen tyckas kunna hämta starka skäl för sina meningan

Vi hafva här först de märkliga ställena i 2 Mos. 23, 10—11: »x sex år skall du så ditt land och insamla dess frukt. På sjunde året skall du låta det hvila och ligga, att de fattiga af ditt folk må äta däraf.»

3 Mos. 25, 2—5: »När I kommen in uti det land, som jag eder gifvande varder, skolen I hålla landetshelg Herranom; så att du i sex år sår din åker och i sex år skär din vingård och samlar in frukten; men på sjunde året skall landet hålla Herranom sin stora helg, i hvilken du icke skall så din åker eller bärga din vingård. Och hvad af sig självt växer efter din af bärgning skall du icke bärga. Och de vindrufvor, som utan ditt arbete växta äro, skall du icke af hämta, efter det är landets helgår. Utan landets helgår skall du fördenskull hålla, att du skall äta däraf, din tjänare, din tjänarinna, din dagakarl, din husman, din främling när dig, din boskap och djuren i ditt land.»

I dessa ord synes ligga, att innehafvaren af jord icke hade någon egentlig egendomsrätt till denna utan allenast en begränsad användningsrätt. Den bestämmelse, att jordens frukt på det sjunde året icke skulle tillhöra brukaren utan de fattiga, synes häntyda på att jorden tillhör alla och att alla hafva rätt till hvad den frambringar.

Detta tyckes ju vara detsamma, som Rousseau menar, dä han utropar: »I ären förlorade, om I glömmen, att jorden tillhör ingen, och att dess frukt tillhör alla» — en lära, som socialismen gjort till sitt fältrop.

Det förekommer i 3 Mos. 25, 10 ett annat

påbud, som är ännu märkligare: »I skolen helga det

5o:de året.........ty det är edert klangår (jubelår). Så

skall hvar och en när eder komma till sina ägor igen

.......om du något säljer till din nästa eller något

köper af honom, skall ingen besvika sin broder; men efter klangårens antal skall du köpa det af honom, och hvad åren sedan draga kunna, därefter skall han sälja dig det. Eftersom åren äro många till, så skall du låta stegra priset, och eftersom de äro få till, skall du låta priset falla.»

För att förstå dessa bestämmelser må man märka följande. Då israeliterna intogo Heliga landet, blef detta deladt i lotter icke blott mellan hvarje stam utan också mellan hvarje släkt eller familj. Denna delning skulle gälla för alla tider. Om under loppet af de 50 år, som bildade en klangårsperiod, en släkt, som ägde en jordlott, hade på grund af fattigdom eller af andra orsaker nödgats sälja en del eller det hela, så skulle jordlotten på klang-året fritt återgå till den ursprunglige lottägaren. Hvad som under mellantiden sålts skulle värderas efter det antal år, som återstod till nästa klangår.

Det ordnande af jordegendomsförhållandena, som här är föreskrifvet, synes mycket närma sig till hvad Henry George fordrar, nämligen upphäfvandet af den privata egendomsrätten till jorden samt till den kommunistiska fordran på egendomens lika fördelning mellan alla, en fördelning, som, hvar gång en ny olikhet inträdt, borde utjämnas genom en ny delning eller återgång till det urspungliga likhetsförhållandet.

I nära sammanhang härmed står förbudet för en-hvar att taga ränta af sin broder (d. v. s. den fattige israeliten, 2 Mos. 22, 25—27; 3 Mos. 25, 35—37; 5 Mos. 27, 19—20). Israeliten skulle tvärt om gärna låna sin fattige broder och icke begagna sig af hans förlägenhet till sin egen vinning. Häri synes Marx’ och Lasalles uppfattning af privatkapitalet såsom orättfärdigt och omoraliskt hafva ett stöd, för så vidt det brukas för att till sitt eget förökande pressa arbetarne.

Ännu klarare och bestämdare tyckes den tanke, som vi sålunda finna i det Gamla testamentet, vara uttalad i det Nya.

Till den unge mannen, som frågade, hvad godt han skulle göra för att få evigt lif, svarade Herren: »Sälj det du hafver, och gif åt de fattiga»; och till folket, som frågade honom: »Hvad skola vi göra?» svarade han: »Den, där har två kjortlar, dele med den, som ingen har, och den där har mat göre sammalunda.»

Det ställe i Nya testamentet, som man oftast ser begagnadt till stöd för socialismen, är emellertid Apostl. gäm. 2, 44—45, där det heter: »Och alla de troende voro tillsammans och hade allt gemensamt; och sina ägodelar och sitt gods sålde de och delade med sig däraf åt alla efter hvars och ens behof.»

Ja, så strängt synes denna egendomsgemenskap vara fasthållen af de första kristna, en så dödlig synd synes det dem vara att förbehålla sig själf något och undandraga det den gemensamma egendomen, att på apostelns ord Guds straffdom som en blixt träffade Ananias och hans hustru Saffira, emedan de icke lagt fram förapostlarnes fotter hela värdet af den åker, de hade sålt, utan hemligen tagit undan en del.

I nära sammanhang med dessa föreskrifter, bvilka, såsom det synes, alla gå ut på att häfda det gemensamma i alla existensmedel och hvars och ens rätt att njuta däraf, hvad han behöfver, stå mångfaldiga ställen både i Gamla och Nya testamentet, hvilka fälla den allra skarpaste dom öfver de rika och mäktiga här i världen, hvilka förhålla den fattige denna hans rätt.

Sålunda säger Esaias (5, 8): »Ve dem, som draga det ena huset intill det andra och komma den ena åkern intill den andra, till dess att intet rum mer är, att de skola besitta landet allena.» Om dem, som blifvit rika genom svek, men icke främjade den faderlöse i hans sak och icke hjälpte den fattige till rätta, heter det hos Jeremias (5, 29): »Skulle jag det icke hemsöka, säger Herren, och skulle min själ icke hämnas uppå sådant folk, som detta är?» Med flammande vrede ropar profeten Amos ve öfver de mäktiga och rika i Juda och Israel, »som sofva i elfenbenssängar, som äta det bästa af jorden, som dricka vin utur skålar och smörja sig med balsam men icke bekymra sig om Josefs skadan (Am. 6, 1—6). »Därför, efter I undertrycken den fattige och tagen korn af honom i stora bördor, så skolen I icke bo uti husen, som I af huggen sten uppbyggt hafven, och icke dricka det vin, som I uti de sköna vingårdar planterat hafven.» (Am. 5, 11).

Ja, det tyckes till och med, som om där hvilade en egen förbannelse öfver rikedomen, som om de rika, just därför att de äro rika, äro föremål för Guds vrede, medan de fattiga, just därför att de äro fattiga och lidande, äro Guds särskilda vänner och älsklingar: »Ve eder, I rika, ty I hafven förspilt eder tröst! Ve eder, som mätta ären, ty I skolen hungra! Ve eder, som nu len, ty I skolen gråta!»

Då den rike ynglingen gick bedröfvad bort, emedan han icke ville sälja det han hade och gifva åt de fattiga, sade Herren: »Sannerligen säger jag eder, för en rik är svårt att ingå i himmelriket; och åter säger jag eder: det är lättare, att en kamel går genom ett nålsöga, än att en rik kommer in i Guds rike.» (Matt. 19, 16 följ.)Men om de fattiga säger han: »Saliga ären I fattiga, ty Guds rike hörer eder till: saliga ären I, som nu hungren, ty I skolen vara mättade, saliga ären I, som nu gråten, ty I skolen le.» (Luk. 6, 20—21.)

Man kan fråga: Inför sådana uttalanden i den Heliga skrift, stå då icke våra dagars socialdemokrater i full öfverensstämmelse med kristendomen, när de höja sina häftiga anklagelser mot kapitalets orättfärdighet och arbetarens förtryck ? Har icke Bebel rätt, när han utbrister: »Allt detta ropar till himmeln om snar och grundlig hjälp.»

Jag vill strax och på förhand svara härpå: Aldrig har man gjort ett mer förargelseväckande missbruk af det heliga, än då man, åberopande sådana bibelspråk, framställer socialismen såsom kristendomens själsfrände och vågar att smycka den med dessa heliga och saliga ord.

För att tydliggöra detta är det nödvändigt, att vi inlåta oss något närmare på de uttalanden i den Heliga skrift, hvilka jag här anfört.

Det bör således, hvad beträffar ställena i det gamla testamentet, märkas, att judarnas författning var teokratisk, d. v. s. Jehova, Gud, var också deras jordiske konung. Häri låg och måste ligga, att deras borgerliga lagstiftning icke allenast hvilade på eller afspeglade religiöst sedliga grundsatser — det måste hvarje ordnadt samhälle göra — utan att den borgerliga lagen också sammanföll med den sedliga eller moraliska. I hvarje borgerlig lagbestämmelse, som är i Moses’ lag åt oss bevarad, ligger därför en religiöst moralisk kärna. Så till vida gälla Herrens ord: »Himmel och jord skola förgås, men icke en bokstaf, icke en prick af lagen skall förgås», också den del af Moses’ lag, som närmast angår jordiska och borgerliga förhållanden. Vid hvart och ett af dessa skulle

israeliten veta med sig, att han stod inför sin Gud, som trädde honom till mötes med en bestämd fordran. De tio budorden (den s. k. morallagen) gå därför som en röd tråd genom hela den borgerliga lagstiftningen.

Den högsta grundsatsen i israelitens borgerliga rätt är därför: Jehova är folkets konung och landets herre. Han, som äger hela världen, har särskildt utvalt detta folk till sin tjänst och detta land till sin egendom. Denna grundsats genomträngde alla israelitiska rättsför-hållanden, person- och förmögenhetsrätten. Medan den gamla hedniska världen försvarade slafveriet såsom en laglig institution och gaf ägaren makt öfver trälens lif och död, heter det i Moses' lag (3 Mos. 25, 42): »Fört}' de äro mina tjänare, dem jag utur Egypti land fört haf-ver; ty skall man icke sälja dem efter trälars sätt.»

I spetsen för den judiska förmögenhetsrätten står den grundsatsen: Jchova är hela landets ägare; det gifves därför ingen egentligen mänsklig ägare, landet är Herrens; alla israeliter äro således blott främlingar och gäster i hans iand. Däraf följde, att de icke kunde sälja själfva landet utan blott grödan, och äfven denna blott för en bestämd tid. Efter 50 är återgick all jordegendom till de ursprungliga ägarne, till hvilka Jehova själf hade utdelat den. .

Häri är den grundsats uttalad, att i Guds rike hvarje människa är blott en hushållare med anförtrodt gods, för hvilket hon har att aflägga räkenskap.

Det är dock så långt ifrån meningen att härmed upphäfva egendomsrätten i allmän och vanlig mening, att hela den Heliga skrift tvärt om på det otvetydigaste och bestämdaste betonar dess okränkbarhet och omgärdar den både med timliga och eviga straff. Ja, det heter till och med i de två sista buden, att du icke en gång i ditt hjärta skall begära din nästas hus eller något af hvad honom tillhör.

De gammaltestamentliga bestämmelserna, att jorden hvart sjunde år skulle hvila, och att det, som under detta år växte af sig själft, skulle tillhöra de fattiga och markens vilda djur, skulle påminna israeliten om att äfven dessa mänsklighetens och naturens styfbarn äro Guds skapelser och föremål för hans kärleksfulla omsorg. De innehålla dessutom den sköna och äkta religiösa tanken, att det återstår Guds folk en hvila, att vi här nere blott äro gäster och främlingar, blott äro på genomresa till himmeln, vårt rätta hem. — Under dagarnas och årens äflan och växling skulle där finnas stilla hvilotider, då israeliten kunde sänka sig ned i betraktelsen af evighetens oföränderlighet; i denna hvila skulle också naturen taga del, ty äfven »hela skapelsen suckar och ängslas allt intill nu» — för människans skull.I den nära och innerliga förbindelse, hvari den borgerliga och religiösa författningen sålunda stodo till hvarandra hos Israels folk, ligger också, att de bestäm melser rörande egendomen, hvilka här sysselsätta oss, innehålla idealet för, huru det mänskliga samhället borde vara, eller förebilden för, huruledes Gud egentligen vill hafva det ställdt, äfven hvad beträffar det jordiska och förgängliga. Det är det mål, hvartill hvarje folk eller hvarje samhälle, som erkänner den ende sanne Guden som sin lagstiftare och domare, skall syfta. Äro nu människorna personligen genomträngda och burna af rättfärdighetens och människokärlekens grundsatser, då skall också ett samhällstillstånd sådant som det, hvilket här skildrats, med inre nödvändighet skapa sig själft.

Detta ideal, som den israelitiska lagstiftningen äfven för det borgerliga lifvet afspeglade, nämligen ett af rättfärdigheten och broderskärleken buret samhälle, det är detta, som äfven kristendomen, blott ännu klarare och ännu mera strålande, framhåller.

Det är kristendomen, som först har förkunnat den sanna jämlikheten och det rätta broderskapet: »Hela människosläktet, som bor på jordens hela yta, är af ett blod» (Ap. g. 17, 26). Alla äro vi skapade till Guds beläte, alla bära vi vår härkomsts odödliga kännemärke, alla äro vi syndare och under samma fördömelse, alla äro vi hemfallna till dödens fasa, men alla hafva vi blif-vit Guds barn i Kristus.

Härpå grundar sig det kristliga broderskapets djupa och sköna tanke. Alla kristna utgöra en syskonskara; alla äro vi såsom den son, som var förlorad men blef återfunnen; intet naturligt band är så starkt som detta. Därför kallas detta broderskap »de heligas samfund», ett samfund af helt annan art än »världens» samfund.

»Stor» i världen är den, som härskar öfver andra, och ju flera han härskar öfver, dess större anses han; men i »de heligas samfund» är det tvärt om. Den, som skall vara stor där, är de andras tjänare, och ju flera han tjänar, dess större är han, men störst af alla är han, som blef allas tjänare, han, som blef fattig, då han var rik, på det att alla

genom hans fattigdom skulle blifva rika.1 »världen» gäller det att lefva »sig själf» och »för sig själf» och begagna andra till medel för sin egen >lycka», men i »de heligas samfund», som på jorden är återglansen af Guds rike, där gäller det att i ödmjukhet akta andra högre än sig själf, att glömma sig själf, att offra sin egen lycka för andras. I »världen» gäller det att vinna och att »taga», men i »de heligas samfund» gäller: det är saligare att gifva än att taga.

Det är denna det kristliga broderskapets tanke, som ligger till grund för den egendomsgemensamhet, som ägde rum inom den äldsta kristna församlingen i Jerusalem. Inför de svårigheter, som väntade dem, kände de så mycket starkare det trossamfund, hvilket band dem samman såsom bröder och systrar. Egendoms-gemensamheten var därför ett ganska naturligt uttryck för gemensamhet i tro och gemensamhet i fara.

Det är för öfrigt blott om församlingen i Jerusalem det heter, att den hade infört en sådan gemensamhet. Det är ett missförstånd att tro, att det var en allmän institution i alla de äldsta kristna församlingarna. Det var blott en tillfällig och lokal anordning på grund at den utomordentligt stora nöden inom församlingen i Jerusalem. På många ställen både i »Apostlagärningarna» och i de apostoliska brefven omtalas insamlingar och understöd från en församling till en annan, som tillfälligtvis led nöd.

Sådana insamlingar skulle icke ha varit nödvändiga, ja, de skulle vara oförklarliga, så framt egendomsgemen-skap hade varit en allmän kyrklig institution. Så mycket är emellertid säkert, att det i synnerhet under de första kristna århundradena rådde en högst utomordentlig hjälpsamhet och välgörenhet. Det hade bland hedningame blifvit ett ordspråk om de kristna: Se, huru de älska hvarandra! Ja, under allmänna olyckor, såsom krig, pest, hungersnöd, som äfven träffade hedningame, utsträckte de kristna — under lydnad mot Mästarens ord: »Älsken edra fiender» — sin hjälpsamhet, till och med med fara för sitt eget lif, äfven till hedningame, som förföljde dem.

Ananias’ och Saffiras dödssynd bestod icke däri, att de icke ville uppoffra hela sin egendom. Det hade stått J dem fritt att af den behålla, hvad de ville; detta hade de kunnat göra utan att göra sig skyldiga till någon synd, om blott de öppet och ärligt hade sagt det till aposteln och församlingen. Men det, för hvilket de ledo sitt fasansfulla straff, var deras hyckleri, hvarmed de ville gifva sig sken af en större kärlek än den de ägde. När enskilda kyrkofäder, såsom Krysostomos, det senare munkväsendet och en del sekter ända in i våra dagar hafva af denna berättelse i Apostlagärningarna och af de uttalanden af Kristus, hvilka jag anfört, dragit den slutsatsen, att Nya testamentet lär kommunism, och att egendomsgemensamhet är den kristna helighetens ideal, så är detta uppenbarligen oriktigt. Herrens ord i bergspredikan: »Jag har icke kommit för att upplösa lagen eller profeterna utan för att fullborda dem», gäller naturligtvis äfven det sjunde budet likaväl som det fjärde, femte, sjette och alla de öfriga.

I nära sammanhang härmed stå den Heliga skrifts uttalanden om rikedomen och de rika. När den ropar ve öfver den rike, när den säger, att det är omöjligt för en rik att komma in i Guds rike, då kan hvar och en förstå, att rikedom i och för sig icke utgör något hinder för att komma in i Guds rike, likaså litet som det är nog till salighet att vara fattig. Vore det så, då vore Guds rike en utvärtes sak, som intet hade att skaffa med sinne- och hjärtelaget. Det, som utestänger från Guds rike, är mitt hjärtas förhållande till denna världens ting. Har jag i dem min enda eller högsta lycka eller glädje, hänger jag fast vid dem så, att jag, äfven när jag i mitt samvete känner, att jag för min själs frälsnings skull måste försaka dem, dock icke kan lösslita mitt hjärta därifrån, då är Guds rike icke något för mig, då är mitt sinne sådant, att jag icke har någon glädje af hvad det bjuder. Men en sådan sinnesriktning kan finnas likaväl hos den fattige som hos den rike, ty fattigdom i och för sig hjälper icke någon till Guds rike; äfven den fattige kan med hela sin själ hänga fast vid världen och dess goda. Hvad det gäller både för den fattige och den rike, det är att lösslita sin åtrå från det förgängliga och fästa den vid det himmelska. Ty där vår skatt är, där är ock vårt hjärta; har jag min skatt på jorden, dåär mitt hjärta där; har jag min skatt i himmeln, då är mitt hjärta, min glädje, min tröst och min hvila där.

Men den sanningen ligger i dessa ord, att rikedom och makt är ett af de svåraste hindren för att uppnå den försakelse, som är villkoret för det kristliga lifvets genombrott, lika visst som det är, att fattigdomen, ehuru äfven den har sina faror, är en frestelse mindre och gör försakelsens svåra prof lättare.

Redan detta är tillräckligt för att visa, att socialismen icke kan åberopa sig på kristendomen.

Socialdemokraterna söka inbilla arbetame, att kristendomens löften om ett bättre och lyckligare tillstånd blott gäller lifvet efter döden, att den växel den utställer således är i alla händelser på mycket lång »sikt», ja, att det kan sättas i fråga, om icke hela växeln är falsk, uppfunnen af prästerna för att hålla menige man under förmynderskap.

Hvar och en, som något känner till kristendomen, vet, att denna anklagelse är falsk.

Kristendomen kan lika litet tillägna sig den socialekonomiska åskådning, som hvilar på den darwinska lagen, att den fattige är dömd till att duka under i en hopplös kamp för tillvaron, som den lära, att man får öfverlämna den sociala nöden att hjälpa sig själf, för så vidt den öfver hufvud kan hjälpas. Kristendomen är fullt enig om, att en fördelning af lifvets goda så, att några simma i öfverflöd, andra omkomma af brist, är en skamfläck för ett samhälle. Icke heller kristendomen anser en sådan nödställdhet, när det gäller individerna, för obotlig.

Visserligen är det så, att det, som Kristus syftar på, är det eviga lifvet; bredvid detta är allt annat blott skuggor och bländverk. Men dock kan han göra den gamla hedningens vackra ord, blott i en oändligt djupare betydelse, till sina: »Jag är en människa, och intet mänskligt är mig främmande!» Den himmelske fadern, som »kläder gräset på marken, hvilket i dag står och i morgon kastas i ugnen, han, som pryder liljorna på marken, så att icke ens Salomo i all sin härlighet var så klädd som en af dem», skulle han icke vilja kläda oss,»som har den bedste skjanhed arvet, som er med blodet purpurfarvet, som randt fra Jesu vunder ned?»

»Han som gifver korpungarna att äta, han, utan hvars vilja icke en sparf faller till marken», skulle han icke vilja gifva oss vårt dagliga bröd, oss, som han älskat så, att han för oss utgaf sin enfödde son?»

Intet är därför mera fjärran från kristendomen än att kallt och likgiltigt vända sig bort från de mänskliga lidandena. Den inskränker sig icke till att endast hänvisa den lidande till det tillkommande lifvet, där han skall få ersättning för allt det onda han här måste utstå; den kristne är fastmera just den rätte »barmhärtige samariten», hvilken icke, likasom prästen och leviten i liknelsen, går förbi det mänskliga eländet utan ömkar sig däröfver, griper verksamt och energiskt in och gjuter olja och vin i såren.

Men här, där det gäller att finna läkemedlet, här är det just, som den stora skillnaden visar sig mellan socialismen och kristendomen.

Den jämlikhet, socialismen vill lyckliggöra oss med, är den yttre, ytliga: jämlikhet i politiskaTättigheter, egendom, materiella njutningar. Den jämlikhet evangeliet förkunnar är jämlikhet inför det eviga, inför Gud. Det är så långt ifrån att kristendomen upphäfver de naturliga, af ändligheten satta olikheterna, att den fastmera stadfäster dem såsom af Gud själf skapade och förordnade. Det är just på öfver- och underordningsförhållandet, på auktoriteten å den ena sidan, på lydnaden å den andra, som hvarje samhälle måste byggas, så framt det skall äga bestånd. Detta är den gudomliga visdom och den gudomliga vilja, som innehålles i fjärde budet.

Men det är denna grundval för hvarje ordnadt och sedligt samhälle, som socialismen med sitt ytliga och falska jämlikhetsideal omstörtar. Naturen har nu en gång icke skapat alla lika; det finnes en oändligt rik mångfald af individualiteter, af förmågor, anlag, intressen hos olika människor; det finnes en gradskillnad emellan begåfningarna och anlagen ända från genialiteten till det allmänna eller hvardagliga förståndet. Därför skall socialismensjämlikhetsdröm skingras af naturens och verklighetens egen lag.

Men, om så icke vore, hur skulle väl en sådan af socialismen utlofvad ställning taga sig ut? Den skulle omskapa världen till en enda ofantlig arbetsanstalt, där enhvar vore förpliktad eller tvungen att utföra sin bestämda del äfven af det kroppsliga sociala arbetet — en arbetsanstalt, som i hög grad skulle närma sig till ett tukthus.

Den skulle medföra en småaktigt uppretande uppsikt, ett outhärdligt tyranni, där hvarje utveckling af personligheten, hvarje andens fria rörelse, hvarje framåtskridande i vetenskap och civilisation skulle kväfvas; det uppåtsträfvande, det stora, det som höjer den enskilde öfver mängden skulle kufvas och nedtryckas, allt skulle utjämnas till en eländig och outhärdlig medelmåttighet.

Man hör i våra dagar oupphörligt upprepas, att kristendomen har verkat förmörkande och förslöande på själslifvet, att den har stått där i århundrade efter århundrade och bortskymt ljuset, som utstrålar från tidens stora män.

Sanningen, den sanning, som af historien bekräftats starkare och klarare än någon annan sanning, är denna: Aldrig har det funnits någon andlig makt i världen, som mäktat väcka och frigöra alla andens krafter så som kristendomen. Därför har också vetenskapen, bildningen, civilisationen, kulturen, allt som fört tiden framåt i upplysning och sedlighet, följt kristendomens spår. Ju renare och fullare evangeliet fick utveckla sin kraft, dess rikare och ädlare var det andens lif, som betecknar dess väg.

Likasom det är kristendomen ensam, som kastar evighetens ljus öfver människolifvet, så är det ensamt kristendomen, som löser alla lifvets gåtor, för så vidt de här skola lösas, och som botar alla människolifvets lidanden, för så vidt de kunna här botas.

Så ock med det sociala problemet. Äfven här är det kristendomen och den ensam, som gifver lösningen, löser det på det enda sätt, hvarpå det här i tiden kan lösas.

Och lösningen är den kristliga kärleken, den kärlek, som icke blott är återskenet af utan själfca flammanfrån Guds kärlek till oss, fattiga syndare, den kärlek, som fördrager allt, som tror allt, som hoppas allt, som tål allt, den kärlek, som är stark som döden, så att många vatten icke kunna utsläcka den.

Ty det är den ensam, som ger förmågan och kraften att uppfylla det stora budet: Du skall älska din nästa så som dig själf; den är saltet, som ensamt kan bevara från sedlig förruttnelse, surdegen, som ensam kan genomsyra det mänskliga med gudomliga krafter. Här kommer det icke an på teorierna utan på lifvet, icke på institutionerna utan på människorna.

Kyrkan och socialismen.

Inför uttalandena i den Heliga skrift, i synnerhet af Herren själf, om det starka band, som binder alla troende samman, och om alla kristnas solidaritet, äfven när det gäller de timliga existensmedlen, är det ju naturligt, att den kristna kyrkan icke har kunnat visa ifrån sig den socialekonomiska frågan såsom icke vidkommande henne.

Så länge den kristna kyrkan funnits till, har den därför tagit sig an de fattiga — hörsammande ordet: »Hvilken som har denna världens goda och ser sin broder vara nödställd och tillsluter sitt hjärta för honom, huru förblifver Guds kärlek i honom?» (1 Joh. 3, 17). Under medeltiden åtogo sig nämligen klostren detta kärleksverk; en betydlig del af den kyrkotionde, som påfvarne så småningom lyckades införa såsom en tvungen skatt till kyrkorna, skulle användas till hjälp åt de fattiga. I de protestantiska landen har staten till stor del öfvertagit detta värf i form af lagbestämd fattigvård. Allt eftersom samhällsförhållandena blifvit mera komplicerade och det mänskliga arbetet underkastats kapitalet, har det gamla sättet att motarbeta arbetslösheten och fattigdomens onda visat sig kraftlöst. Härtill kommer, att den auktoritet, som kyrkan i äldre tider utöfvade äfven öfver dem, som blott i det yttre hörde den till, nu länge varit i sjunkande.

Förmågan och kraften att motarbeta de ekonomiska och sociala lidandena har småningom glidit ur kyrkans hand.

Hertzberg, Arbetarfrågan och socialismen. 9Men detta har icke skett, utan att kyrkan själf visat försumlighet. Det råder ett djupt och innerligt sammanhang emellan det kristliga förkunnandet af ordet och omsorgen om dem, som lida lekamlig nöd, en lika djup förbindelse, som mellan lära och lif, mellan tro och kärlek.

Därför kan den kristna kyrkan icke visa ifrån sig våra dagars ekonomiska och sociala spörsmål. Hon har här en stor mission. Och det är detta, som allt klarare börjar gå upp för framstående representanter både af den katolska och den evangeliska kyrkan. Det är icke heller något tvifvel om att, ifall det finnes någon makt, som skall kunna motverka den radikala socialism, hvilken nu hotar icke allenast kyrkan utan äfven hvarje ordnadt samhälle med upplösning, så är det kristendomen.

I detta fall, likasom i icke få andra, där det gäller det kristliga räddnings- och kärleksarbetet, är det den katolska kyrkan, som gått i spetsen. Med ett förutseende, som förtjänar både beundran och erkännande, har hon gripit in i

vår tids arbetarrörelse.

»Den katolska kyrkliga socialismen.»

De, som i våra dagar ställt sig i spetsen för den katolska kyrkans sociala sträfvanden, äro i Frankrike grefve de Mun, i Tyskland den bekante d:r Döllmger, men förnämligast biskop Ketteler i Mainz i sin skrift: »Arbetarfrågan och kristendomen».

»Kristendomen ensam», säger Ketteler, »kan försona de lägre klasserna med den olikhet i lefnadsvillkor, soro nu en gång är oskiljaktig från lifvet här på jorden. Kristendomen ensam ingifver uppoffringens, lydnadens, ordningens anda; den fördömer dryckenskap, osedlighet, uppror. Den kristlige arbetaren är flitig, samvetsgrann, nykter, tillgifven sin husbonde och lydig mot all 'öfver-het\ Den sociala frågan hänger på det innerligaste samman med kristendomen. Är icke evangeliets första och största bud detta, att älska vår nästa och hjälpa honom i nöden? Icke genom allmosor blott; det har erfarenheten visat icke vara nog; det kan blott ske där-igenom, att man sätter arbetaren i stånd att med eget kapital förbättra sin lott.»

Ketteler påpekar därför en arbetarorganisation i likhet med medeltidens skrån. Att anskaffa de härför nödiga medlen får då blifva, icke såsom Lasalle föreslog, statens utan den kristliga kärlekens sak. För detta ändamål skulle det organiseras kristligt sociala föreningar, som skulle anskaffa medlen och administrera dem. Dessa föreningar, som skulle sammanhållas af en centralstyrelse, skulle stödja sig vid kyrkans auktoritet. Prästerskapet skulle visserligen icke hafva om hand administrationen, men det skulle utöfva inflytande på den ande, i hvilken den arbetade, hvarför prästerskapet skulle förvärfva sig kunskap i den politiska ekonomien. Årsdagarna för föreningarnas stiftelse skulle firas med religiösa fester.

Den af Ketteler framkallade rörelsen har haft en utomordentligt stor framgång bland de tyska katolikerna. Det finnes i hela Tyskland en mängd föreningar för kristligt-socialt ändamål: handtverksgesällernas med mer än 80,000 medlemmar; lärlingarnes, som i synnerhet verkar genom söndagsskolor; föreningen af handtverks-mästare (100,000), af fabriksarbetare, af bergverksarbe-tare, bondeföreningar (20,000 medlemmar endast i Bäjem); det finnes allmänna »kristligt-sociala» föreningar, som upptaga medlemmar af alla stånd med syfte att diskutera den sociala frågan och sprida rörelsen; det finnes särskilda katolska sparsamhets- och kreditföreningar samt produktion sföreningar; föreningar till spridande af skrifter om den sociala frågan efter katolsk uppfattning. 30,000 tyska katolska präster skänka saken sitt bistånd. (Laveleye: Le socialisme contemporain, sid.

134—67*)

jDen evangeliska socialismen.»

Det är icke att undra på att den mäktiga rörelse, som utgick från den katolska kyrkan, väckte uppmärksamhet inom den evangeliska och manade till efterföljd.

Den man, som har förtjänsten af att hafva väckt till lif en liknande rörelse inom den protestantiska kyrkan,är den bekante prästen Adolf Stöcker i Berlin, hvilken nyligen sett sig tvungen att taga afsked som hofpredikant.1

Är 1878 grundade han »Det kristliga arbetarpartiet» i Berlin, som snart efterföljdes af liknande föreningar i andra tyska evangeliska städer och land. Vid sidan af denna förening bragte Stöcker också till stånd »Centralföreningen för sociala reformer», beräknad på att omfatta präster, universitetslärare, fabrikanter och egendomsägare, som ville förena sig om att arbeta för sociala reformer i kristlig anda.

I programmet för det kristligt-sociala arbetarpartiet uttalades följande grundsatser: Dess grundval är den kristliga tron och kärleken till konung och fädernesland. Det förkastar social-demokratien såsom opraktisk, okristlig och fosterlandsfientlig. Det arbetar på en fredlig organisation af arbetarne för att bana väg för nödvändiga praktiska reformer i förening med öfriga faktorer i stats* lifvet. Dess syfte är att minska svalget mellan rika och fattiga och åvägabringa en större ekonomisk säkerhet.

Statens medverkan fordras bland annat för att organisera arbetarne i fackföreningar med därtill hörande utbildning af lärlingar, för att åstadkomma obligatoriska skiljedomstolar och understödskassor för änkor,

föräldralösa, arbetsodugliga och ålderstigna, för att skaffa fackföreningarna laga representanter för tillgodoseendet af ar* betarnes rättigheter och intressen gent emot arbetsgifvarne.

Dessutom skall statens hjälp vara af nöden för att förbjuda söndagsarbete samt barns och gifta kvinnors arbete i fabrikerna, för att införa en för de olika föreningarna passande normal-arbetsdag, för att utverka, att de lagar, som åsyfta att skydda arbetarne, måtte få internationell giltighet och tillsvidare skydda det nationella arbetet, att skydda arbetarne för bostäder och arbetslokaler, som äro farliga för hälsan, att sköta statens och kommunens egendomar på ett för arbetarne förmånligt

1 Angående Stöckers lif och verksamhet och den evangeliska kyrkans verksamhet för det sociala arbetet kunna vi hänvisa, utom till förutnämnda skrift af Laveleye (sid. 113—31), äfven till d:r Schäffle: »Socialismens kvintessens», Guido Wächter: »Den evangeliska kyrkans sociala betydelse», 1888, samt till pastor Bugges afhandling i »Vidar», 1887, sid. 561 o. följ.sätt, så vida detta kan förenas med en skötsel, som är ekonomiskt och tekniskt tillfredsställande, att införa progressiv inkomstskatt såsom motvikt mot den indirekta beskattningen, att införa höga skatter på lyxföremål samt progressiv arfskatt på större arf.

Till prästerskapet riktas enträgna uppmaningar till verksamt deltagande i alla de sträfvanden, som gå ut på att främja hela folkets materiella, intellektuella och sedligt-religiösa välfärd, till de förmögna klasserna att beredvilligt tillmötesgå de egendomslösa samhällsklassernas berättigade kraf, i synnerhet på högre arbetslön och förkortad arbetstid.

Slutligen uppmanades till självhjälp genom att inrätta fackföreningar, genom att stärka den personliga och arbetsklassens hederskänsla, genom att bannlysa alla råa nöjen och inplanta en kristlig anda i familjelifvet.

I sitt tal på det möte, där Stöcker först framställde tanken på föreningens stiftelse, yttrade han: »Hvarför haten I kristendomen, som dock är så rik på tröst och kraft? Om I såsom arbetarparti viljen vinna inflytande, fån I icke döda det ädlaste, som någonsin lefvat i ett människobröst: kärlek till Gud och fädernesland.»

Detta kristligt-sociala program öfverensstämmer så till vida med det förut vidrörda statssociala, som det vädjar till lagstiftningens mellankomst för att åvägabringa en obligatorisk sjukdoms- och ålderdomsförsäkring för arbetare och för att skydda dem för hälsofarliga bostäder och arbetslokaler, men det går ännu längre och sammanfaller med det i egentlig mening socialistiska programmet (särskildt Lassalles), för så vidt det kräfver statens ingripande för att inrätta skiljedomstolar och fackföreningar, möjligen- med statsbidrag, samt internationalitet i arbetarlagstiftningen.

Åtskilliga af dessa reformkraf skola, såsom vi förut påvisat, knappt blifva annat än fromma önskningar, som icke kunna praktiskt genomföras, såsom t. ex. fordran på en normal-arbetsdag, skarpt begränsade fackföreningar och obligatoriskt lärlingskap med de gamla skråna som mönster samt på internationalitet i afseende på arbetarskyddet. Allt sådant låter näppeligen förena sig med den fria konkurrensen, som vår tid har infört i industrienoch andra näringsgrenar. Man kan nu icke vända tillbaka till forna tiders monopol, privilegier och skrån.

Det nya och förtjänstfulla, som det af Stöcker stiftade kristligt-sociala arbetarpartiet framhållit, är kristendomens betydelse för lösningen af den sociala frågan. Det består i att påkalla den kristna statens, det kyrkliga ämbetets och alla kristnas medverkan för att motarbeta de orsaker, som framkalla det ekonomiska och sociala onda i vår tid. Därför fordrar den evangeliske prästen Todt i sin skrift: »Den radikala tyska socialismen och det kristna samhället» (1879), att den, som skall förstå den sociala frågan, bör hafva uppslagna på sitt bord, på högra sidan nationalekonomien, på den vänstra socialisternas vetenskapliga litteratur och midt framför sig Nya testamentet.

Hvilka resultat de förenade sträfvandena af statssocialismen och den kristliga socialismen skola i framtiden framkalla, därom är det ännu svårt att hafva någon mening. Så mycket är i alla händelser säkert, att man här har slagit in på den enda väg, på hvilken den radikala socialismen kan bekämpas. Man får dock icke hängifva sig åt hoppet, att dessa humanitära och kristliga sträfvanden skola kunna upprycka det sociala onda med roten. Detta skall visa sig vara en illusion. Det högsta man får hoppas är, att det skall lyckas dem att i någon mån mildra det.

Det skulle därför föga gagna, om man åvägabragte institutioner, ifall människorna icke kunde fullt tillgodogöra sig dem; det skulle blifva antingen blott ett sken, eller ock skulle det pålägga ett onaturligt och outhärdligt band.

Slutord.

Ligger det en sanning i detta, att kristendomen i den ofvanför angifna meningen innebär lösningen äfven af det sociala problemet, så är det då klart, att den gör detta, blott så vidt dess makt sträcker sig. Men Gudsrike påtvingas ingen; om man vill tillhöra det eller icke, står hvar och en fritt.

Men då gäller det också: i samma utsträckning och i samma grad, som människorna äro genomträngda af kristendomens ande och lif, är äfven det sociala problemet löst, hvarken mer eller mindre. Vore alla människor kristna, då skulle alla bedja: Gif oss i dag vårt dagliga bröd! Och då skulle också alla få sitt dagliga bröd: ty den, som har lärt oss att så bedja, han skall också hålla, hvad han lofvar. Vore alla människor kristna, då skulle där öfver hvarje enskilds lif stå denna inskrift: Bed oeh arbeta! — då skulle arbetet i vårt anletes svett, ursprungligen ett straff, vara icke en rättighet — ett Guds barn pockar aldrig på någon rättighet — utan en nåd, ja en välsignelse; om vi än mången gång måste så med tårar, den dag skall dock komma, då vi skola skörda med fröjderop.

Men nu äro icke alla människor kristna, och den tid skall aldrig, aldrig komma, när alla blifva det. Det ord, som yttrades i begynnelsen: Den porten är trång, och den vägen är smal, som förer till lifvet, och få äro de, som finna den — det ordet gäller ännu. I det Herren ser ut öfver tiderna, utbrister han med outsäglig smärta: När Människones Son varder återkommande, skall han då finna tro på jorden?

Så länge världen står, skall det därför finnas synd och last och därför också i särskild mening självförvållad nöd och elände, som ofta icke vill låta sig hjälpas och som därför icke heller kan hjälpas, ehuru den kristliga kärleken aldrig förtröttas af att utsträcka sin hand äfven efter den, ifall det skulle lyckas att rycka en och annan som en brand ur elden.

Men kärleken och barmhärtigheten upphäfva icke rättfärdigheten. Kristendomen har ingen själsfrändskap med vår tids klemighet med förbrytare eller dess sötsliskiga filantropi. Den kräfver med orubblig fasthet, att den hederlige, arbetsamme medborgaren njuter skydd för sin lagliga egendom och sitt lagliga förvärf. Den fordrar, att samhället värnas mot tjufven, bedragaren, vålds verkaren, dagdrifvaren, uppviglaren, drinkaren och den tygellösa lättsinnighet och fräckhet, som utsuger samhällets märg och vill lefva på dess bekostnad.Det återstår dock nog af den nöd och det elände, det må nu vara självförvålladt eller icke, som gärna vill låta sig hjälpas, ja som ropar efter hjälp. Och denna nöd, den är nu en gång oskiljaktig från de mänskliga villkoren. Herren har själf sagt: »Fattiga skolen I alltid hafva när eder». Men att det ännu finns så mycken ohjälpt nöd, det visar blott, att det ännu står så iUa till med den kristliga kärleken.

Det är därför lika orättfärdigt som fruktlöst att anklaga samhället och institutionerna. Det vi skola klaga öfver är, att det finnes så föga kärlek, och att den, som finnes, är så ljum. Det vi hafva att göra är att bringa den till att flamma upp vid den mäktigaste, den vältaligaste vädjan, som världen någonsin har hört:

»När Människosonen kommer i sin härlighet och alla heliga änglar med honom, då skall han sitta på sin härlighets tron, och inför honom skola församlas alla folk. Då skall Konungen säga till dem, som äro på hans högra sida: Kommen, I min Faders välsignade, och tagen i besittning det rike, som eder är tillredt från världens grundläggning. Ty jag var hungrig, och I gåfven mig att äta; jag var törstig, och I gåfven mig att dricka; jag var främling, och I härbergeraden mig; jag var naken, och I klädden mig; jag var sjuk, och I besökten mig; jag var i fängelse, och I kommen till mig. Då skola de rättfärdiga svara honom och säga: Herre, när sågo vi dig hungrig och gåfvo dig mat. eller törstig och gåfvo dig att dricka? När sågo vi dig såsom främling och härbergerade dig eller naken och klädde dig? Och Konungen skall svara och säga till dem: Sannerligen säger jag eder: Så vid t I hafven gjort det mot en enda af dessa mina minsta bröder, haj-ven I gjort det mot mig!»

Detta ord har visat sig äga större makt att lindra och mildra de mänskliga lidandena än alla socialismens teorier — och denna makt skall det bevara intill dagarnas ände.Ur den norska pressen må följande omdömen om

originalupplagan af detta arbete anföras:

Aftenposten d. 17 maj 1891.

Vi anbefale paa det bedste denne nyttige lille bog til udbredelse i alle samfundskredse. Merkelig nok har man hidtil i vor literatur savnet en nogenlunde indgaaende fremstilling og kritisk belysning af de socialistiske lærdomme, og hvad dermed staar i forbindelse. Det er derfor paa tide, at der bydes vor almenhed en veiledning i disse spørgsmaal, hvis vigtighed vanskelig kan overvurderes.

Statsraad Hertzbergs skrift behandler i et klart og letfatteligt sprog de forskjellige sider baade af det socialdemokratiske fortids-program og af de socialreformatoriske bestrebelser. Og det rober en sympathi med de nødlidende og ulykkelige og en oprigtig stræben efter at finde botemidlerne, som mere end noget andet er skikket til at vinde indgang for den upartiske fremstilling af disse vigtige samfundssporgsmaal.

Fædrelandet juni 1891.

Foreliggende bog giver os, hvad diskussionen af spørgs-maalet hos os endnu ikke har givet og sandsynligvis heller ikke vil komme til at give, nemlig en udsigt over arbeiderspørgsmaalets historie, en fremstilling af, hvorledes man har søgt og for tiden søger at løse det i den civiliserede verden overhovedet og specielt hos os, og en bedømmelse af disse forsøg fra et økonomisk og religiøst synspunkt. Og forf. gjør det ikke blot paa sin sedvan-lige indgaaende, alsidige og sindige maade, men med beundringsværdig moderation og med en hævdelse af kristendommen som det eneste sociale lægemiddel, der gjør godt lige ind til hjerte-rødderne.

Norsk skoletidende d. 27 juni 1891.

Enhver med hjerte for andres nød og med kjærlighed til fædrelandet bør gjøre alt muligt for at skaffe den udbredelse og efter evne arbeide for, at bogens tanker bliver virkeliggjorte. Den er skreven med varme og i et egte folkeligt sprog. Som alt, hvad denne forfatter leverer, er bogen gjennemtrængt af en helstøbt kristelig livsanskuelse. At bidrage til at skaffe det den videst mulige spredning blandt alle samfundsklasser er en god gjeming,der vil bære frugt og have stor betydning ikke alene for arbeiderne i særdeleshed, men ogsaa for vort land i det hele.

Luthersk Kirketidende d. 30 maj 1891.

-------------Vi har tilladt os at give denne fremstilling af indholdet af statsraad Hertzbergs nyeste bog. Vi har gjort det dels for den interesses skyld, som knytter sig til emnet, men tillige for derigjennem at henlede læsernes opmærksomhed paa dette skrift. Man vil der ved siden af, hvad der ovenfor er pegt paa, finde megen veiledning til forstaaelse af tidens arbeidersp&rgsmaal og til en kritisk vurdering af de botemidler, som navnlig fra socialistisk hold er opstillede til lægedom for tidens ekonomiske og sociale tryk.

Luthersk Ugeskrift maj 1891.

Med benyttelse af den umaadelige literatur, som nu foreligger til udredning af de sociale problemer, var intet lettere end at skrive bindsterke verker derom. Men dermed vilde den store almenhed kun være lidet hjulpen. Den trænger en sammentrængt, let haandterlig, kort og klar fremstilling. Og netop en saadan foreligger der her i statsraad Hertzbergs skrift. Her er der fuld forstaaelse af arbeiderspørgsmaalets betydning som vor tids store samfundsopgave. Her er der en human vein af interesserne hos begge de stridende parter. Her er der en fuld anerkjendelse af ethvert sandhedsmoment ogsaa hos principielle modstandere. Og her er endelig fuld klarhed over de kræfter, som maa blive de raadende i samfundet, saafremt den sociale bevægelse skal fores frem til et godt maal.

Statsraad Hertzbergs fremstilling af »arbeiderspørgsmaalet og socialismen» maa derfor paa det bedste anbefales alle, som har vilje og evne til med nogen forstaaelse at følge samfundsbevægelsen i vor tid. Særligt maa det anbefales vore prester. Skal udviklingens strøm ikke rinde forbi dem og lade dem ensomme tilbage paa stranden, saa maa de ikke lade tidens store ethiske opgaver være sig uvedkommende, og tidens ethiske opgaver samler sig netop i det sociale problem.

Morgenbladet d. 24 maj 1891.

Det er en klar og fyndig bog, som følges med megen interesse, og som burde finde mange læsere allerede for den objektive redegjørelses skyld, som den giver for socialismens tankegang og bestræbelser. Men end mere bør det alvorlige livssyn, som bærer den, og den deltagende og mandige aand, hvori den er skrevet, sikre den overveielse og prøvelse baade af venner og modstandere.